

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ – ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ (Δ.Π.Μ.Σ.) « ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ »

Διπλωματική Εργασία

ANNA ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ

Επιβλέπων Καθηγητής: Ι. ΣΑΓΙΑΣ

**Πολιτισμός και πολιτιστικές δραστηριότητες ως
εργαλεία αναδιάρθρωσης/ανάπλασης του αστικού
χώρου. Το παράδειγμα του νότιου παραλιακού
μετώπου της Αττικής.**

**Περιβάλλον
και Ανάπτυξη**

Αθήνα, Οκτώβριος 2017

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT.....	7
ΕΝΟΤΗΤΑ I.....	8
1. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.....	8
1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ.....	8
1.2 ΧΡΗΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	9
1.3 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	11
1.4 ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΡΑΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε.....	12
1.5 ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	15
1.5.1 Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΠΟΛΗ	15
1.5.2 Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΠΟΛΗ	15
1.5.3 Η ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΗ.....	16
1.6 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	16
1.7 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ.....	19
1.8 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.....	20
1.8.1 Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ FLORIDA ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	20
1.9 ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	21
1.10 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	26
1.11 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ.....	27
2. ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗ	29
2.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ.....	29
2.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ	31
2.4 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΜΠΙΛΜΠΑΟ ΙΣΠΑΝΙΑΣ.....	36
2.5 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ	39
2.6 ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	40
2.7 ΕΡΓΑ ΝΑΥΑΡΧΙΔΕΣ.....	42
2.8 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ.....	44
2.10 ΟΙ ΚΥΡΙΕΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	47
ΕΝΟΤΗΤΑ II ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ	49
1. ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΜΕΤΩΠΟ ΑΤΤΙΚΗΣ	49

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ	49
1.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΚΛΙΜΑ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	50
1.3 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΑΡΑΚΤΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	52
1.4 ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ	55
1.5 ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΤΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	58
1.6 ΕΞΕΛΙΞΗ ΦΑΛΗΡΙΚΟΥ ΟΡΜΟΥ	62
1.7 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	64
1.8 ΠΑΡΑΚΤΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΕΕ	69
2. ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ	71
2.1 ΓΕΝΙΚΑ	71
2.2 ΟΙ ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΙΣΝ	75
2.3 ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ	80
2.4 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	81
3.0 ΠΡΩΗΝ ΔΕΙΘΝΗΣ ΑΕΡΟΛΙΜΕΝΑΣ ΑΘΗΝΩΝ	83
3.1 ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ	83
3.2 Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟΥ – ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	85
3.2.1 Ν.3894/2010 «ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ».....	86
3.2.2 Ν.4062/2012, ΕΝΟΤΗΤΑ Α΄, «ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟΥ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ»	87
3.2.3 ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ 1985.....	88
3.2.4 ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΘΗΝΑΣ 2021	89
3.2.5 ΓΠΣ ΔΗΜΟΥ ΑΛΙΜΟΥ.....	91
3.2.6 ΓΠΣ ΔΗΜΟΥ ΓΛΥΦΑΔΑΣ	91
3.2.7 ΓΠΣ ΔΗΜΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ – ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗΣ	91
3.3 ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ	92
3.4 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ, ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ	93
4. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	96
4.1 ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΜΕΤΩΠΟ ΑΤΤΙΚΗΣ	96
4.2 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΚΠΣΝ	114
4.2.1 Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	114
4.2.2 ΣΚΕΠΑΣΤΗ ΑΓΟΡΑ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ Η ΑΓΟΡΑ ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ.....	116
4.2.3 ΣΠΙΤΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΜΠΙΖΑΝΙΟΥ 10.....	117
4.2.4 ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.....	118
4.2.5 ΟΙΚΙΑ ΙΩΑΝΝΗ ΓΡΥΠΑΡΗ	119
4.2.6 ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ.....	121
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	124

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	127
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	127
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	130
ΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ.....	134

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πολλά και πολυδιάστατα είναι τα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει και να επιλύσει η σύγχρονη κοινωνία προκειμένου να δημιουργήσει όρους ίσων ευκαιριών για όλους τους κατοίκους. Σε κάθε περίπτωση η πολιτική βούληση και τα εκάστοτε μικρά ή μεγάλα συμφέροντα είναι εκείνα που καθοδηγούν τις δράσεις των κυβερνήσεων. Υπάρχουν όμως τομείς της σύγχρονης κοινωνίας που επιτελούν ακόμη το έργο τους και αμβλύνουν τις διαφορές μεταξύ των πολιτών. Ένας τομέας της κοινωνίας που δε γνωρίζει σύνορα και στεγανά είναι εκείνος του πολιτισμού. Ο πολιτισμός ενώνει τους ανθρώπους, ενώνει τους λαούς και συμβάλλει στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της κοινωνίας.

Σήμερα πιο επιτακτικό από ποτέ το ζήτημα των περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων που βρίσκουν καταφύγιο σε υποανάπτυκτες ή χαμηλής εισοδηματικής κλίμακας, αστικές περιοχές, κάποιες φορές εγκαταλειμμένοι από τον υπόλοιπο κοινωνικό ιστό και άλλες αυτοεξορισμένοι για να δρουν ανενόχλητοι. Στην προσπάθεια των κυβερνήσεων να δημιουργήσουν θέσεις εργασίας και παράλληλα να αποκομίσουν οικονομικά οφέλη από τέτοιου είδους περιοχές εφαρμόζουν πολιτικές ανάπλασης. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου πρώην βιομηχανικές περιοχές που αποτελούν απάγκιο πληθυσμών με χαμηλά εισοδήματα επαναπροσδιορίζουν τις χρήσεις τους για να διευρύνουν τα περιθώρια αξιοποίησης τους. Ο πολιτισμός συνιστά το όχημα, που έχει οδηγήσει και εξακολουθεί να οδηγεί, την ανάπτυξη μίας περιοχής. Με την εγκατάσταση πολιτιστικών δραστηριοτήτων αυτόματα τροφοδοτείται μία στοχευόμενη ανάπλαση που συμβάλλει στη βελτίωση του συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων.

Στην περίπτωση της Ελλάδας το παραλιακό μέτωπο της Αττικής αποτελεί μία πρόκληση για την επίλυση των λιμναζόντων προβλημάτων της περιοχής και ταυτόχρονα τις προοπτικές που διαφαίνονται. Το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος αποτελεί ένα σύγχρονο έργο ανάπλασης μίας περιοχής και παράλληλα επιλύει προβλήματα εύρεσης χώρου σημαντικών πολιτιστικών δράσεων όπως η Εθνική Λυρική Σκηνή και η Εθνική Βιβλιοθήκη. Η ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων, εκπονούμενη στα πλαίσια ανάπλασης αστικών περιοχών, συνιστά πρακτική αξιοποίησης των ενδοαστικών περιοχών. Πρακτική που εφαρμόζεται στις δυτικές κοινωνίες. Είναι ικανό ένα έργο τέτοιου βεληνεκούς να αναμορφώσει και την

πολιτιστική ταυτότητα της περιοχής ; Αυτό το ερώτημα καλείται η παρούσα εργασία να απαντήσει.

Επιπλέον γίνεται ειδική μνεία στις συνθήκες ανάπτυξης του παραλιακού μετώπου της Αττικής, την εξέλιξη των χρήσεων γης, το αποτύπωμα των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και τέλος στο πολλά υποσχόμενο έργο του Αεροδρομίου του Ελληνικού.

ABSTRACT

The problems that modern society has to deal with and solve are multiple and multidimensional in order to create equal opportunities for all inhabitants. In any case the political will and the interests of the minor or big interests are the ones that guide the actions of the governments. Thou there are areas of modern society that are still doing their job and mitigating the differences between citizens. An area of society that knows no boundaries and is lean is that of civilization. Culture unites people, unites people and contributes to improving living conditions, playing an important role in the development of society.

Nowadays is more imperative than ever the issue of marginalized social groups who find shelter in underdeveloped or low-income, urban areas, sometimes abandoned by the rest of the social fabric and other self-exiled to act undisturbed. Government policies aimed to create jobs and at the same time to obtain economic benefits from such regions are implementing redevelopment policies. There are a few cases where former industrial areas that are a scapegoat of low-income populations redefine their uses to widen their scope for exploitation. Culture is the vehicle that has led and continues to drive the development of a region. With the establishment of cultural activities, a targeted regeneration is automatically fueled, which contributes to improving the living conditions of the residents.

In the case of Greece, the coastal front of Attica is a challenge to solve the lake's problems of the area and at the same time the prospects that are evident. The Stavros Niarchos Foundation Cultural Center is a modern project for the regeneration of a region and at the same time resolves problems of finding space for important cultural activities such as the National Opera and the National Library. The development of cultural activities, developed in the context of regeneration of urban areas, is a practice of exploiting the inter-urban areas. Practice applied to Western societies. Is a project of such a magnitude capable of reforming the cultural identity of the region? This question is called the present work to answer.

In addition, special mention is made of the development conditions of Attica's coastal front, the evolution of land use, the 2004 Olympics footprint and the promising work of Hellenic Airport.

ΕΝΟΤΗΤΑ Ι

1. ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ

Ο πολιτισμός έχει σκοπό την πρόοδο του ανθρώπου και όχι των επιστημών και των μηχανών (Αλεξίς Καρέλ).

Στην ελληνική γλώσσα η λέξη πολιτισμός εισήχθη από τον Αδαμάντιο Κοραή όταν μετέφρασε και χρησιμοποίησε τη γαλλική λέξη “civilisation” (1748-1833). Από τότε ο όρος πολιτισμός ταυτίστηκε με ανώτερα προϊόντα του τρόπου ζωής μιας κοινότητας. Τέτοια προϊόντα άρρηκτα συνδεδεμένα με την υψηλή τέχνη, τη φιλοσοφία και τις επιστήμες.

Πολιτισμό ορίζουμε όλα εκείνα τα υλικά, πνευματικά και τεχνικά επιτεύγματα του ανθρώπου. Ο πολιτισμός δημιουργήθηκε από την οργάνωση των ανθρώπων σε πόλεις δημιουργώντας συνθήκες γειννίας και άρα εύρυθμης λειτουργίας της κοινωνίας. Η αστικοποίηση του ανθρώπου στάθηκε αρωγός στην ανάπτυξη των τεχνικών και πνευματικών επιτευγμάτων.

«Ο πολιτισμός μπορεί να θεωρηθεί σαν τη δεύτερη φύση που δημιουργήθηκε από τους ανθρώπους μέσω της εργασίας και των γνώσεων τους» (Βερνίκος, 2005)

Πολιτισμός είναι όλα αυτά που αφορούν την ανθρώπινη δράση πάνω στη γη. Όπως η διατήρηση μίας καθαρής πόλης από τους πολίτες της, ένα αποδοτικό σύστημα υγείας, ο σεβασμός προς το συνάνθρωπο και η αλληλεγγύη. Ωστόσο ο όρος πολιτισμός έχει περιοριστεί στην πολιτική που εφαρμόζει το εκάστοτε Υπουργείο Πολιτισμού.

Με τον όρο πολιτιστικά αγαθά νοούνται εκτός +από τις κλασικές οριοθετήσεις των καλών τεχνών, των γραμμάτων και της αρχιτεκτονικής, η μόδα, οι ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, ο αθλητισμός κ.α..

Ένα νέο διαχωρισμό των πολιτιστικών αγαθών εισάγει ο Scott, διαιρώντας τα σε τρεις κατηγορίες: α) τα κατασκευασμένα πολιτιστικά αγαθά όπως τα ρούχα, τα κοσμήματα κ.α., β) τις υπηρεσίες που αφορούν το θέατρο, τις συναυλίες, τον τουρισμό, τη διαφήμιση κ.α και, γ) τα υβριδικά αγαθά που είναι οι ταινίες, τα βιβλία κ.α. (Scott, 1997).

Όπως είναι αναμενόμενο η ανάπτυξη του πολιτισμού επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες¹ όπως : οι κλιματολογικές συνθήκες, η ατομική και ομαδική προσπάθεια,

---

¹ <http://www.vlioras.gr/Philologia/Composition/Politismos.htm>

η οικονομική ανάπτυξη μίας κοινωνίας, το πολίτευμα που επικρατεί και οι θεσμοί που το διέπουν, δημοκρατικό/απολυταρχικό, η παιδεία και η θρησκεία, η ιστορική κληρονομιά που κουβαλά κάθε χώρα, κ.α.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ο όρος πολιτιστικές δραστηριότητες αφορά “παραγωγικές και οικονομικές δραστηριότητες που εμπεριέχουν πολιτιστική αξία (culture) και καλλιτεχνική έκφραση (creation)”(ESSnet-Culture2012).

1.2 ΧΡΗΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Οι χώροι όπου συντελούνται πολιτιστικές δραστηριότητες και εκτυλίσσονται πολιτιστικά δρώμενα αποτελούν χώρους χρήσης πολιτισμού. Και φυσικά γίνεται λόγος για τα μουσεία, τα θέατρα, τις μουσικές σκηνές και γενικότερα τις εγκαταστάσεις αναψυχής. Μερικές φορές στις χρήσεις πολιτισμού συνυπολογίζονται και οι αθλητικές εγκαταστάσεις, ωστόσο δεν αποτελεί σταθερή αναγνώριση των αθλητικών εγκαταστάσεων ως χώρους πολιτιστικής δραστηριότητας.

Σύμφωνα με τους Bianchini F. -Parkinson M. (1994:21), οι πολιτιστικοί χώροι² όπως τα μουσεία και οι εγκαταστάσεις αναψυχής αποτελούν «μέσα προσαύξησης της αξίας των γραφείων, κατοικιών και καταστημάτων σε κεντρικές περιοχές». Με αυτό τον τρόπο αποκτούν σημαίνουσα σημασία για τη χάραξη της πολιτιστικής πολιτικής.

Για τον Hall (2005:216) ο «πολιτισμός» αποτελεί εμπορεύσιμο αγαθό που δυνητικά μπορεί να ενταχθεί σε προγράμματα ανάπτυξης των πόλεων, περισσότερο όμως αναφέρεται στα πολιτιστικά γεγονότα υψηλού επίπεδο.

Στα τέλη του 19 ου και στις αρχές του 20 ου αιώνα πολλές πόλεις ενέταξαν στα προγράμματά τους την εγκατάσταση μουσείων λόγω της συνεισφοράς του στο δημόσιο καλλωπισμό (Steffersen – Bruce 1998 στο Λουκαΐτου Σιδέρη 2006:54). Πλέον υπάρχει πληθώρα χώρων πολιτισμού και μουσείων που ανταποκρίνονται σε όλες τις απαιτήσεις όσο διαφορετικό κι αν είναι το κοινό.

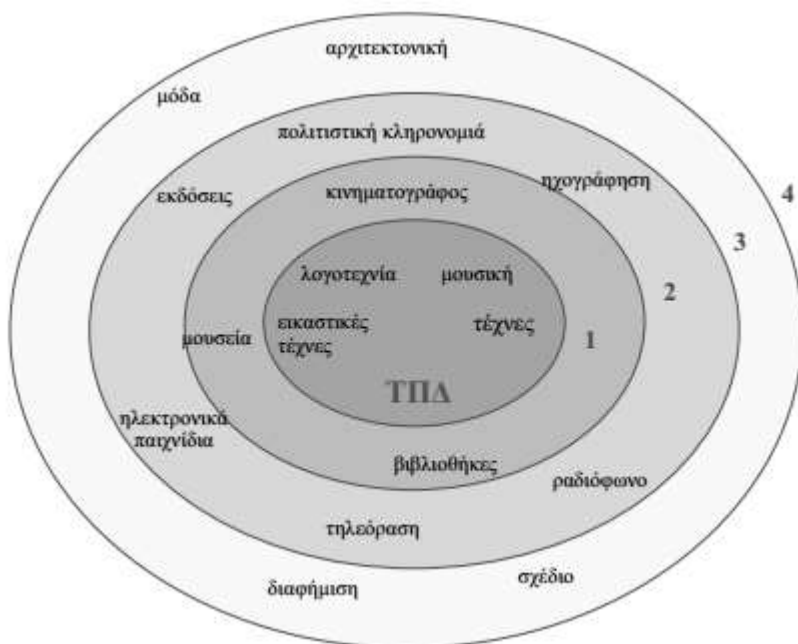
Η ύπαρξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων σε μία περιοχή συνδέεται με μία σειρά από συνέπειες σε όλους τους τομείς μίας κοινωνίας, συγκεκριμένα :

1. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες αποτελούν πόλο έλξης επισκεπτών προκειμένου να παρακολουθήσουν ή να συμμετάσχουν σε ένα πολιτιστικό δρώμενο.

---

² Bianchini F. -Parkinson M. «Πολιτιστική πολιτική και αναζωογόνηση των πόλεων, Η εμπειρία της Δυτικής Ευρώπης», 1994

2. Η επισκεψιμότητα των ενδιαφερόμενων για τις πολιτιστικές δραστηριότητες δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την αύξηση της κατανάλωσης προϊόντων και υπηρεσιών (Kinsey 2002 στο Metaxas - Deffner 2004: 1).
3. Ως συνέπεια των παραπάνω είναι η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Οι νέες θέσεις εργασίας είτε συνδέονται άμεσα με τις πολιτιστικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στην περιοχή, είτε δημιουργήθηκαν εκ των υστέρων προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις αυξανόμενες απαιτήσεις σε προϊόντα και υπηρεσίες.
4. Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για μία περιοχή δημιουργεί συνθήκες ευνοϊκές και αποτελούν κίνητρο για την εγκατάσταση νέων στην περιοχή επιχειρήσεων προκειμένου να επωφεληθούν από τη διαφαινόμενη ανάπτυξη. (Kinsey 2002 στο Metaxas - Deffner 2004: 1).
5. Ως απόρροια των παραπάνω είναι η «αύξηση της οικονομικής αξίας των εμπορικών και οικιστικών ιδιοκτησιών» (Zukin 1995: 115).
6. Τέλος προωθείται η αστική αναγέννηση και ανάπτυξη των πολιτισμικών περιοχών (quarters) ούτως ώστε να προσελκύσουν τη «δημιουργική τάξη» (Florida 2002, Matarasso 1997 στο Böhm and Land 2009: 79).

Εικόνα 1: Τομέας πολιτισμού και δημιουργίας: Το υπόδειγμα των ομόκεντρων κύκλων, **πηγή :** Τράπεζα της Ελλάδος, "Εξυπνη οικονομία: "πολιτιστικές" και "δημιουργικές" βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να αποτελέσουν προοπτική εξόδου από την κρίση ;"

Στο παραπάνω σχήμα οι δραστηριότητες που εμπεριέχονται στους κύκλους 1-2 συνιστούν τον πύρινα και αποτελούνται από αμιγώς πολιτιστικές και δημιουργικές δραστηριότητες. Οι κύκλοι 3-4 αποτελούν τις συναφείς περιφερειακές δραστηριότητες, ενώ το ΤΠΔ είναι ο Τομέας Πολιτισμού και Δημιουργίας όπου αποτελείται από τις τέχνες, τη λογοτεχνία, τη μουσική και τις εικαστικές τέχνες.

1.3 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Πολιτιστική πολιτική είναι ένα σύστημα σκοπών, μέσων και φορέων, που συνδυάζονται σε ένα πρόγραμμα για να επιτευχθεί η γνώση, η ενίσχυση και η διάδοση του πολιτιστικού φαινομένου μιας κοινότητας για μια δεδομένη χρονική περίοδο (Κονσόλα 2006:28).

Σύμφωνα με τον ορισμό της UNESCO (UNESCO 1969: 8) «η πολιτιστική πολιτική στη γενική έννοια του όρου είναι σύνολο κοινωνικών πρακτικών, συνειδητών και διακριβωμένων, παρεμβάσεων ή μη παρεμβάσεων που έχουν στόχο την ικανοποίηση κάποιων πολιτιστικών αναγκών με την υπέρτατη δυνατή χρήση όλων των υλικών και ανθρώπινων πόρων, που μία δεδομένη κοινωνία διαθέτει σε μίαν ορισμένη στιγμή. Η πολιτική αυτή θα πρέπει να καθορίζει τα κριτήρια της πολιτιστικής ανάπτυξης και να συνδέει τον πολιτισμό με τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη».

Η πολιτιστική πολιτική αποτελεί εργαλείο αλλά και τον δομικό άξονα μιας πολιτικής οικονομικής ανάπτυξης και λειτουργεί υπό τη μορφή μέσου επίτευξης προστιθέμενης αξίας σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο. Βασική ωστόσο προϋπόθεση αποτελεί η σύνδεση με δραστηριότητες και η δημιουργία προγραμμάτων που προωθούν την καλλιέργεια και την πολιτιστική παιδεία. (Γασπαρινάτος Κ., 2006).

Παράδειγμα πολιτιστικής πολιτικής αποτελεί η περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας το 2013 όπου το Βρετανικό Υπουργείο Πολιτισμού κατήργησε όλους τους φορείς που δεν υπάγονταν απευθείας σε αυτό και τους οποίους είχε δημιουργήσει η προηγούμενη κυβέρνηση, ενώ σταμάτησε όλα τα Προγράμματα και μείωσε δραματικά τον αριθμό των επιδοτούμενων οργανισμών. Αυτό συνιστά πολιτική χρήση του πολιτισμού.

1.4 ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΡΑΤΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΗΣ Ε.Ε.

Μία χώρα με σημαντικό πολιτιστικό παρελθόν και παρόν είναι η Γαλλία. Πρωτοπόρος στις τέχνες η Γαλλία ασκεί πολιτιστική πολιτική από το 16 αιώνα μέσω του Υπουργείου Εξωτερικών (Κοσμίδου, 2000:140). Η πολιτική της επικεντρώθηκε στην προβολή της γαλλικής γλώσσας, την ακαδημαϊκή συνεργασία και τη συστηματική παρουσία της χώρας οπτικοακουστικά σε όλο τον κόσμο (Τζουμάκα, 2005:124). Ωστόσο Υπουργείο Πολιτιστικών Υποθέσεων δημιουργήθηκε το 1959 με Διάταγμα του στρατηγού Ντε Γκώλ ο οποίος έθεσε επικεφαλή το διανοούμενο Αντρέ Μαλρώ έως το 1968. Μέχρι τη δεκαετία του '80 την πολιτιστική πολιτική της Γαλλίας διέπει συγκεντρωτισμός στη χρηματοδότηση, τον προγραμματισμό και τον έλεγχο. Τα επόμενα χρόνια επιχειρείται αποκεντρωτισμός με την ίδρυση Περιφερειακών Διευθύνσεων του Υπουργείου Πολιτισμού στις 27 Περιφέρειες της Γαλλίας, τα DRAC (Directions Regionales des Affaires Culturelles).

Στην Αγγλία η πολιτιστική πολιτική ασκήθηκε κατά καιρούς από διαφορετικούς Θεσμούς. Χώρα με μακρά παράδοση στο φιλελευθερισμό είχε παραχωρήσει αρμοδιότητες σε περιφερειακούς φορείς. Το 1934 ιδρύεται το Βρετανικό Συμβούλιο με σπουδαιότερο ρόλο τη διάδοση της Βρετανικής κουλτούρας καθώς και τη συνεισφορά της χώρας στις τέχνες, τα γράμματα και τις επιστήμες. Για το λόγο αυτό δραστηριοποιείται και στεγάζεται σε 109 χώρες. Επίσης κεντρικό ρόλο διαδραματίζει το Συμβούλιο των Τεχνών, ιδρύθηκε το 1946, όπου η πολιτιστική πολιτική που εφαρμόζει δεν υπόκειται σε κυβερνητικό σχεδιασμό. Μέλη του είναι οι

Πρόεδροι των Περιφερειακών Συμβουλίων Τεχνών και των Συμβουλευτικών Επιτροπών για κάθε πολιτιστικό τομέα³. Το 1992 ιδρύθηκε το Υπουργείο Εθνικής Κληρονομιάς όπου με την ανάληψη του Εργατικού Κόμματος μετονομάστηκε το 1997 σε Υπουργείο Πολιτισμού, Μέσων Επικοινωνίας και Αθλητισμού. Ωστόσο το μοντέλο εκχώρησης αρμοδιοτήτων της κεντρικής διοίκησης σε οργανισμούς εξακολουθεί να υφίσταται.

Η Γερμανία αποτελεί άλλο ένα δείγμα αποκεντρωμένης πολιτιστικής διοίκησης εναρμονισμένο με το ομοσπονδιακό της χαρακτήρα. Η Ίδια η χώρα αποτελείται από 16 συν-ομόσπονδα κρατίδια τα Lander με ξεχωριστή πολιτιστική φυσιογνωμία. Το κάθε κρατίδιο διαθέτει δικό του Υπουργείο Πολιτισμού, ενώ παράλληλα στους δήμους και τις κοινότητες εδράζονται πολιτιστικά γραφεία. Το 1951 ιδρύθηκε το Ινστιτούτο Γκαίτε προκειμένου να ανατρέψει την αρνητική εικόνα της Γερμανίας μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Σκοπός του είναι η προώθηση της γλώσσας, της συνεργασίας σε επίπεδο πολιτισμικό και της διάδοσης της γερμανικής κουλτούρας.

Στην Ιταλία η πολιτιστική διοίκηση ασκείται με διαφορετικό τρόπο καθώς δε διαθέτει Υπουργείο Πολιτισμού, αντ' αυτού οι αρμοδιότητες διαμοιράζονται σε οχτώ υπουργεία με κυριότερα το Υπουργείο Πολιτιστικής Κληρονομιάς και Περιβάλλοντος και το Υπουργείο Προεδρίας. Παράλληλα λειτουργούν πολιτιστικά τμήματα στις είκοσι περιφέρειες της χώρας. Σε επίπεδο περιφέρειας λειτουργεί η Διαπεριφερειακή Συντονιστική Επιτροπή Πολιτισμού. Σκοπός της είναι ο συντονισμός της πολιτιστικής δράσης των περιφερειακών οργάνων και την παρουσίαση των αιτημάτων τους στο Κοινοβούλιο.

Τέλος στη Σουηδία η πολιτιστική πολιτική ασκείται σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο με αυτό τον τρόπο μεταβιβάζονται αρμοδιότητες από εθνικό σε περιφερειακό επίπεδο και προωθείται συνεργασία ανάμεσα σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Σε κοινοβουλευτικό επίπεδο υποστηρίζεται ειδική επιτροπή του κοινοβουλίου που εργάζεται αποκλειστικά πάνω σε πολιτιστικά ζητήματα. Ένας άλλος θεσμός στη Σουηδία είναι το Εθνικό Συμβούλιο Πολιτιστικών Υποθέσεων, που ασχολείται με το μακροχρόνιο σχεδιασμό της εθνικής πολιτιστικής πολιτικής και συντονίζει σχετικούς με τον πολιτισμό τοπικούς και περιφερειακούς φορείς. Οι αρμοδιότητες των πολιτιστικών δράσεων ασκούνται σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο είτε από τα Περιφερειακά Συμβούλια, είτε από τις δημοτικές αρχές. Σημαντικό επίσης είναι ότι το Υπουργείο Πολιτισμού περιορίζεται μόνο στα θέματα των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Το θεσμικό όργανο που σχεδιάζει την εθνική

---

³ Μοντέλα Πολιτιστικής Πολιτικής, Εθνική Σχολή Δημόσια Διοίκησης

πολιτιστική πολιτική είναι το Εθνικό Συμβούλιο Πολιτιστικών Υποθέσεων όπου ουσιαστικά συντονίζει τη δράση των εθνικών περιφερειακών και τοπικών φορέων πολιτιστικής διοίκησης.

Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται ο κεντρικός σχεδιασμός και η κεντρική διοίκηση και εκχωρούνται αρμοδιότητες σε περιφερειακό επίπεδο όπου και εφαρμόζονται. Εκεί συναντάμε τα όργανα άσκησης της πολιτιστικής πολιτικής που δεν είναι άλλα από τα Περιφερειακά Συμβούλια. Αυτά απολαμβάνουν αρκετή αυτονομία, καθορίζοντας τους στόχους των πολιτιστικών τους δραστηριοτήτων. Σημαντικό είναι ότι μπορούν να επιβάλουν φόρους. Τέλος υπάρχουν και οι δημοτικές αρχές όπου οργανώνουν και πραγματοποιούν ποικιλία πολιτιστικών προγραμμάτων.

Σε αυτό το σημείο θα ήταν κρίσιμο να αναφερθεί έστω και επιγραμματικά η πολιτιστική πολιτική που ασκείται κεντρικά, τουλάχιστον, στις ΗΠΑ. Οι αμερικάνοι ήταν οι πρώτοι που αντιλήφθηκαν τις αλλαγές στις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που προκλήθηκαν κυρίως από την υπερπροσφορά φθηνού εργατικού δυναμικού σε συνδυασμό με τις ραγδαίες καινοτομίες στις τεχνολογίες κι επικοινωνίες, γεγονός που οδήγησε στην αποβιομηχαποίηση των αμερικανικών πόλεων και στην παράλληλη ενίσχυση του κλάδου των υπηρεσιών (Γοσποδίνη 2006 : 53). Ταυτόχρονα παρατηρήθηκε άνοδος του βιοτικού επιπέδου με σαφή προσανατολισμό προς την κατανάλωση και τη διασκέδαση. Αφουγκραζόμενες τις νέες απαιτήσεις των πολιτών που δημιουργήθηκαν, ανέπτυξαν πολιτιστικές στρατηγικές με κύριο άξονα την αύξηση των εσόδων. Έγινε επιτακτική η ανάγκη προσέλκυσης επενδυτικών κεφαλαίων. Δεν είναι λίγες οι φορές που μεγάλα πολιτιστικά έργα πραγματοποιήθηκαν προκειμένου να ενισχύσουν την οικοδομική ανάπτυξη κεντρικών περιοχών. Οι εγκαταστάσεις αυτές έχουν πολυδιάστατη δράση από τη μία παροτρύνουν τους τουρίστες να ξοδέψουν περισσότερα χρήματα και από την άλλη βελτιώνουν το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων προσφέροντας προγράμματα διαθέσιμα για το ευρύ κοινό. Παράλληλα βελτιώνουν την εικόνα της πόλης και ενισχύουν την τοπική απασχόληση (Γοσποδίνη 2006: 54). Η Sharon Zukin (1995) έχει καταλήξει πως η κουλτούρα έχει γίνει πλέον επιχείρηση για τις αμερικάνικες πόλεις.

Στα μοντέλα που προηγήθηκαν συνοψίζουν την πολιτιστική πολιτική που ασκείται από άλλα κράτη μέλη της ΕΕ εκτός της Ελλάδας. Η κρατική παρέμβαση ποικίλει από χώρα σε χώρα. Είναι σαφές ότι σε όλες τις περιπτώσεις ο λόγος της κρατικής παρέμβασης δεν είναι μόνο η διάσωση και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και η διάδοση τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Κεντρικό στόχος

είναι ο πολιτισμός να καταστεί προσιτός για όλους και όχι μόνο για τους λίγους όπως ήταν τους προηγούμενους αιώνες.

Σημαντικοί λόγοι που επιβάλλουν την κρατική παρέμβαση που ίσως δικαιολογούν και το συγκεντρωτικό χαρακτήρα όπως εντοπίστηκε στο μοντέλο της Γαλλίας, είναι η οικονομική απόδοση των μνημείων της κληρονομιάς που συνδέεται με την ανάπτυξη του τουρισμού και παράλληλα η εξασφάλιση πολιτιστικού πλουραλισμού, η πολυφωνία και η πραγματοποίηση καινοτόμων ιδεών (Κόνσολα 2006: 44). Ωστόσο ούτε αυτό εξασφαλίζει τον απόλυτο πλουραλισμό καθώς εγκυμονεί κινδύνους η άσκηση της πολιτικής και η οικονομική παροχή που συνεπάγεται για την προώθηση συγκεκριμένων ιδεολογιών. Κάτι τέτοιο θα αποτελούσε προπαγάνδα και θα οδηγούσε στη λογοκρισία καταλύοντας την πρωταρχική έννοια της τέχνης που είναι η ελευθερία για την απρόσκοπτη δημιουργία.

1.5 ΜΟΝΤΕΛΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

1.5.1 Η επιχειρησιακή πόλη

Σε αυτό το μοντέλο ανάπτυξης πρωταρχικός σκοπός είναι η οικονομική ανάπτυξη ακόμη κι αν αυτό επιτυγχάνεται σε βάρος της κοινωνίας (Hall & Hubbard 1998, Harvey 1989). Το ζητούμενο είναι να δημιουργηθούν οι συνθήκες όπου οι επιχειρήσεις θα ευνοούνται τόσο ώστε να εγκατασταθούν και να δραστηριοποιηθούν στην περιοχή. Αυτές οι συνθήκες υπαγορεύονται από φορολογικά κίνητρα μέσω απαλλαγών και άλλες στρατηγικές που ευνοούν τον ιδιωτικό τομέα. Η οικονομία έχει προσανατολισμό προς τον τουρισμό, την κουλτούρα και τις επικοινωνίες (Judd 2003, Nevarez 2003, Scott 2000). Πραγματοποιούνται μία σειρά από μεγάλα πολιτιστικά έργα που βελτιώνουν την εικόνα των πόλεων και ταυτόχρονα συνεισφέρουν στην προσέλκυση κεφαλαίων και τουριστών (Holcomb 1999,2001). Ωστόσο αποτελεί σημείο αμφισβήτησης κατά πόσο τα δαπανηρά πολιτιστικά κέντρα που χρηματοδοτούνται ως επί το πλείστο από δημόσιους πόρους και ευνοούν τα ιδιωτικά κεφάλαια κατορθώνουν να συνεισφέρουν στην ανάπτυξη συνολικά. Το επιχειρησιακό μοντέλο εστιάζει στο κέντρο της πόλης και παραγκωνίζει την περιφέρεια (Griffiths 1995). Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι επιτυχία αποτιμάται με οικονομικά και όχι κοινωνικά αποτελέσματα (Van Aalst και Boogaarts 2002, Mommas 2004).

1.5.2 Η Δημιουργική πόλη

Στο μοντέλο της δημιουργικής πόλης δίνεται έμφαση στην ποιότητα ζωής με σκοπό να προσελκύσουν άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου που κι εκείνα με τη σειρά

τους θα συμβάλλουν στη νέα οικονομία προς όφελος της πόλης. Οι πόλεις θα πρέπει να συντηρήσουν και να υποστηρίξουν το ιστορικό και πολιτιστικό χαρακτήρα της πόλης και των γειτονιών της (Florida 2002). Οι πολιτιστικές δραστηριότητες ενισχύουν την ανάπτυξη κοσμοπολίτικου κλίματος που αρέσει στα δημιουργικά κοινωνικά στρώματα (Γοσποδίνη 2006:56). Η πολιτική της δημιουργικής πόλης αναδεικνύει τα μικρά πολιτιστικά κέντρα σε διάφορες γειτονιές (Florida 2002). Και σε αυτή την περίπτωση εγείρονται ερωτήματα γύρω από το βασικό κίνητρο που ικανοποιεί τη δημιουργική τάξη και όχι το ευρύ κοινό. Το μοντέλο είναι ικανό να οδηγεί σε αύξηση της αξίας κατοικιών που μετατρέπονται σε πολιτιστικές περιοχές γεγονός που οδηγεί σε εκτοπισμό των κατοίκων (Ley 2003).

1.5.3 Η Προοδευτική πόλη

Το μοντέλο αυτό στοχεύει στην αναδιανομή των αγαθών με σκοπό τη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των γειτονιών (Clavel 1986). Αποκορύφωμα της διαδικασίας αυτής είναι οι τέχνες να καταστούν πιο προσιτές σε όλους. Είτε ενισχύοντας τις τοπικές πολιτιστικές δράσεις, είτε με την δημιουργία πολιτιστικών κέντρων σε υποβαθμισμένες περιοχές (Bianchini 1993, Evans 2001, Hayden 1995). Ρίζες της προοδευτικής πόλης βρίσκουμε στα αντιρατσιστικά και φεμινιστικά κινήματα της δεκαετίας του '60 (Γοσποδίνη 2006:58). Το ιδεολογικό υπόβαθρο του μοντέλου αυτού, πολιτισμός προσιτός σε όλους, δεν πραγματοποιείται λόγω των εμποδίων που θέτει το καπιταλιστικό σύστημα. Οι προτάσεις ανάπλασης και οι περιορισμοί που θέτουν προκειμένου να υλοποιήσουν τους στόχους τους δεν τυγχάνουν ευνοϊκής μεταχείρισης από τις επενδυτικές εταιρίες που είναι διατεθειμένες να προσφέρουν όσο το δυνατόν λιγότερα και να κερδίσουν όσο το δυνατόν περισσότερα. Έτσι καταλήγουν σε στρατηγικές που θα προσκομίσουν επενδυτικά κεφάλαια (Γοσποδίνη 2006:58).

1.6 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η πολιτιστική πολιτική για να επιτελέσει τους στόχους της θα πρέπει να ασκείται αφού πρώτα έχουν αναγνωρισθεί και προσδιορισθεί οι στόχοι της. Πάντα όμως οι στόχοι επηρεάζονται και επιλέγονται σύμφωνα με παράγοντες (Κόνσολα 2006:34) :

1. Ο Ιστορικός παράγοντας. Η διαλεκτική σχέση παλαιού και νέου παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των σκοπών της πολιτιστικής ανάπτυξης.

2. Ο Οικονομικός παράγοντας. Ο οικονομικός παράγοντας διαδραματίζει κι εδώ σημαντικότατο ρόλο, με δεδομένη την οικονομική κατάσταση, τις αυξανόμενες απαιτήσεις και την στενότητα των οικονομικών πόρων. Για να υλοποιηθεί οποιαδήποτε στρατηγική είναι απαραίτητη η εξασφάλιση πόρων, διαφορετικά αποτελεί απλώς μία πρόθεση. Οι πόροι αυτοί προέρχονται κυρίως από το δημόσιο, ωστόσο τις τελευταίες δεκαετίες η παρουσία του ιδιωτικού τομέα είναι πολύ αισθητή μέσω των χορηγιών. Λύση αποτελεί και η σύναψη στρατηγικών συμμαχιών μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού φορέα.

3. Ο Κοινωνικός παράγοντας. Ίσως ο πιο καθοριστικός παράγοντας καθώς αφορά στην έκφραση των πολιτιστικών προτιμήσεων και αναγκών της κοινωνίας, με όπια ποικιλομορφία αυτό διαθέτει. Για την παρακολούθηση των μεταβολών που συντελούνται επιστρατεύονται στατιστικές έρευνες και μελέτες που αναλαμβάνουν οι Υπηρεσίες Πολιτιστικών Στατιστικών του Υπουργείου Πολιτισμού. Τα αποτελέσματα που εκμειούνται συνιστούν γνώμονα για τον καθορισμό των στόχων της πολιτιστικής πολιτικής τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Είναι ουσιώδες οι έρευνες να επικαιροποιούνται τακτικά.

4. Ο Πολιτικός παράγοντας. Η ασκούμενη πολιτική από την εκάστοτε κυβέρνηση επηρεάζει διαφορετικά την στρατηγική της πολιτιστικής πολιτικής. Αυτό διαφαίνεται από την ένταξή της στον εθνικό προγραμματισμό και την εναρμόνισή της με τους υπόλοιπους τομείς της κρατικής δραστηριότητας.

5. Ο παράγοντας Διεθνούς Εμπειρίας. Διεθνείς Διακυβερνητικοί Οργανισμοί με πολιτιστική δράση όπως η UNESCO διαχέουν πολιτιστικές κατευθύνσεις μέσω Συμβάσεων, Διακηρύξεων κ.α. στα κράτη μέλη τους. Η ανταλλαγή απόψεων σε διεθνή συνέδρια με επίκεντρο τον πολιτισμό αποτελούν έμμεση επιρροή στον καθορισμό της πολιτιστικής πολιτικής. Όσο στενότερη η συνεργασία και η εξάρτηση μεταξύ των λαών τόσο μεγαλύτερη και η επιρροή. Έτσι προωθούνται προγράμματα υπερεθνικής σημασίας και διεθνών πολιτιστικών δικτύων.

Οι ως άνω παράγοντες συντελούν ο καθ' ένας με τη βαρύτητα του στον καθορισμό των σκοπών της πολιτιστικής πολιτικής. Παρά το γεγονός ότι κάθε χώρα θέτει διαφορετικές προτεραιότητες ανάλογα με τη δική της οικονομική, πολιτική και κοινωνική δομή, ορισμένοι σκοποί αποτελούν κοινό τόπο σε κάθε δημοκρατική κοινωνία όπως είναι (Κόνσολα 2006: 37) :

A) Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

B) Η ενίσχυση της καλλιτεχνικής και πνευματικής δημιουργίας.

Γ) Η ευρεία συμμετοχή στην απόλαυση και στη δημιουργία των πολιτιστικών αγαθών.

Στην πολιτιστική πολιτική όπως και στους άλλους τομείς που χρήζουν προγραμματισμό και κρατική παρέμβαση χρησιμοποιούνται κάποια μέσα για την επίτευξη των σκοπών. Τα μέσα αυτά συντονίζονται και σχεδιάζονται με τους σκοπούς της εκάστοτε πολιτικής. Πάντα όμως η κατεύθυνση παραμένει η ίδια και δεν είναι άλλη από την εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος. Όλοι οι διαθέσιμοι πόροι οικονομικοί και ανθρώπινοι, όλες οι υλικοτεχνικές υποδομές αξιοποιούνται για την υλοποίηση της πολιτιστικής πολιτικής. Τα μέσα αυτά διακρίνονται σε (Κόνσολα 2006:57) :

1. Θεσμικά Μέσα (νόμοι, διατάγματα, αποφάσεις κλπ)
2. Οργανωτικά Μέσα (οργάνωση και διοίκηση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων)
3. Οικονομικά Μέσα (ενίσχυση κράτους, χορηγίες κλπ)
4. Μέσα Πολιτιστικής Υποδομής (κτιριακές εγκαταστάσεις)
5. Μέσα Διάδοσης Πολιτιστικών Αγαθών [α) Παραδοσιακά μέσα : μουσεία, πινακοθήκες, πολιτιστικά κέντρα, β) Πολιτιστικές βιομηχανίες : τηλεόραση κινηματογράφος κ.α.]

1.7 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΕΣ

Ο όρος πολιτιστικές βιομηχανίες εισήχθη από τους Γερμανούς Κοινωνιολόγους Horkeimer και Th. Adorno στο έργο τους «Διαλεκτική του Διαφωτισμού»¹⁹⁴⁷, αναφερόμενοι στην κινηματογραφική βιομηχανία των ΗΠΑ και τη διάβρωση των τεχνών από τη μαζική κουλτούρα (Κόνσολα 2006:71). Με τον όρο πολιτιστικές βιομηχανίες νοούνται όλες οι επιχειρήσεις, ανεξαρτήτως μεγέθους, που σχεδιάζουν, παράγουν, προβάλλουν και τέλος διανέμουν πολιτιστικά αγαθά για μαζική κατανάλωση. Η μεγάλη αυτή ομπρέλα περιλαμβάνει τα περιοδικά, τις εφημερίδες, τα βιβλία, τηλεοπτικές και κινηματογραφικές παραγωγές κ.α.

Η τεχνολογική εξέλιξη κυρίως στον τομέα των επικοινωνιών έχει συμβάλει αποφασιστικά στην ανάπτυξη των πολιτιστικών βιομηχανιών. Τα πολιτιστικά αγαθά έγιναν πιο προσιτά στο ευρύ καταναλωτικό κοινό. Από τη μία μεριά το φιλότεχνο κοινό αυξήθηκε, καθώς και η κάλυψη των περισσότερων πολιτιστικών αναγκών, και από την άλλη ο απομακρυσμένος πληθυσμός που στερούνταν πολιτιστικές υποδομές κατάφερε να έχει πρόσβαση σε πολιτιστικά αγαθά.

Τα οπτικοακουστικά μέσα κυριαρχούν στην πολιτιστική βιομηχανία όχι μόνο για το μεγάλο αριθμό απασχολούμενων, όχι μόνο για την οικονομική δυναμική που παρουσιάζει ο κλάδος αλλά κυρίως γιατί προσφέρει ένα βήμα χειραγώγησης του κοινού μέσω του πολιτισμού. Το πρόβλημα εντοπίζεται στη διείσδυση της αμερικάνικης πολιτιστικής βιομηχανίας στην ευρωπαϊκή αγορά, «πολιτιστικός ιμπεριαλισμός», (Κόνσολα 2006:73). Γι αυτό το λόγο η ΕΕ το 1991 προχώρησε στο MEDIA, πρόγραμμα για την ενθάρρυνση οπτικοακουστικής βιομηχανίας, ακολούθησαν το MEDIA II και το MEDIA PLUS. Στο πλαίσιο του προγράμματος MEDIA εκπονήθηκε το πρόγραμμα MEDIA Mundus με σκοπό την υποστήριξη διεθνών συνεργασιών στον οπτικοακουστικό τομέα. Το Νοέμβριο του 2011 η ΕΕ δημοσιοποίησε το σχέδιο⁴ για Τη Δημιουργική Ευρώπη όπου ουσιαστικά χρηματοδοτεί 1,8 δις ευρώ για την περίοδο 2014-2020 για την τόνωση του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα.

Η τεράστια αυτή ανάπτυξη των πολιτιστικών βιομηχανιών έχει και την αρνητική της διάσταση. Αρχικά όσον αφορά τις ανάγκες που διαμορφώνουν και λιγότερο τις ανάγκες που καλούνται να καλύψουν. Με αυτό τον τρόπο παράγονται και αναπαράγονται στερεότυπα που εμπεδώνονται από τους καταναλωτές. Ταυτόχρονα η

---

⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή

τέχνη εμπορευματοποιείται, οι εθνικοί πολιτισμοί παραγκωνίζονται και η κατανάλωση γίνεται παθητικά και άκριτα.

1.8 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

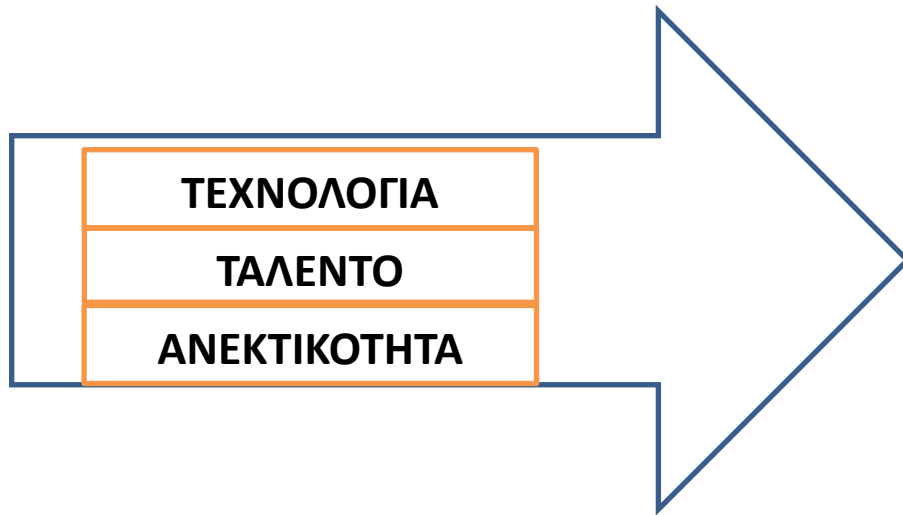
Διεθνείς οργανισμοί όπως η UNESCO, η Παγκόσμια Τράπεζα, ο ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης) συγκαταλέγουν τον πολιτισμό ως τον τέταρτο και αναγκαίο πυλώνα για την ανάπτυξη και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Σύμφωνα με μελέτη του ΟΟΣΑ ο πολιτισμός αποτελεί το κύριο και πιο προβεβλημένο στοιχείο μιας περιοχής για την κατάκτηση περισσότερων επισκεπτών σε μία περιοχή.

Σύμφωνα με τη «Μελέτη αποτίμησης των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων των έργων πολιτισμού», που εκπονήθηκε το 2014, από το υπουργείο Πολιτισμού, οι οικονομικές επιπτώσεις από την υλοποίηση πολιτιστικών υποδομών 1 εκ. € αποδίδουν σε ορίζοντα πενταετίας 3,44 εκ. €. Η επένδυση υπερτριπλασιάζεται. Ένα από τα χαρακτηριστικά παραδείγματα της μελέτης είναι η περίπτωση της Σπιναλόγκα όπου η μεταφορά και δραματοποίηση του βιβλίου στο νησί της Σπιναλόγκα όχι μόνο αποτέλεσε κινηματογραφική επιτυχία, αλλά κυρίως συντέλεσε σημαντικά στην αύξηση των επισκεπτών, η οποία εκτιμάται σε πάνω από 30%.

1.8.1 Η θεωρία του Florida για την ανάπτυξη

Στη θεωρία του ο Florida αναπτύσσει τη λογική της ύπαρξης τριών προϋποθέσεων προκειμένου μία πόλη ή μία περιφέρεια να προσελκύσει τη «δημιουργική τάξη» (Creative Class). Τα στοιχεία που πρέπει να απαρτίζουν την κάθε περιοχή είναι τα «3T», «Technology-Τεχνολογία, Talent-Ταλέντο, Tolerance-Ανεκτικότητα» (Florida, 2005: 37). Η τεχνολογία αποτελεί την εφαρμοσμένη ανθρώπινη γνώση, το ταλέντο την ιδιαίτερη ταυτότητα, το ανθρώπινο δυναμικό. Κανένα από αυτά δεν είναι αρκετό από μόνο του, θα πρέπει να συνυπάρχουν και τα τρία. Κι ενώ τα δύο πρώτα είναι συνυφασμένα με την ανάπτυξη, δηλαδή η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η ύπαρξη ταλέντου οδηγούν στην ανάπτυξη, η ανεκτικότητα δημιουργεί ερωτηματικά. Σύμφωνα με τον Florida:

Η ανεκτικότητα ορίζεται ως η ανοχή και διαφάνεια στην ένταξη και την ποικιλομορφία όλων των εθνοτήτων.

Εικόνα 2 : Τα 3T της ανάπτυξης σύμφωνα με τον Richard Florida

Η ανεκτικότητα αποτελεί την άρση κάθε είδους εμποδίου, φυσικού ή μη, μεταξύ κοινοτήτων, πόλεων και περιφερειών που αποθαρρύνει την πρόσβαση και μετέπειτα συμμετοχή του πολίτη στην κοινωνία της γνώσης, της πληροφορίας και της καινοτομίας

Τα δημιουργικά άτομα είναι εκείνα που με τις δράσεις τους θα αναβαθμίσουν και θα διαμορφώσουν το δημιουργικό περιβάλλον (creative milieu) για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους αυξάνοντας τις συγκεντρώσεις δημιουργικού κεφαλαίου (creative capital). Με αυτό τον τρόπο δημιουργούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στις περιοχές για την προσέλκυση νέων επιχειρήσεων (Florida, 2006).

1.9 ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

«Προτού καν η Ευρώπη ενωθεί σε οικονομικό επίπεδο ή γίνει αντιληπτή ως χώρος οικονομικών συμφερόντων και εμπορικών συναλλαγών, ο πολιτισμός είχε ήδη ενώσει όλες τις χώρες της Ευρώπης. Οι τέχνες, η λογοτεχνία, η μουσική είναι ο συνεκτικός ιστός της Ευρώπης».

Ντάριο Φο

Από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα η ζωή των κατοίκων, κυρίως των πόλεων άλλαξε ριζικά. Ο ελεύθερος χρόνος αυξήθηκε και η τηλεόραση απέκτησε περίοπτη θέση στις ζωές των ανθρώπων. Την εξέλιξη αυτή ακολούθησε και η πολιτιστική βιομηχανία, όπου τη δεκαετία του '80 έκανε το μεγάλο άλμα προς το ευρύ κοινό. Σημαντική παράμετρος στην άσκηση της κυβερνητικής πολιτικής ήταν πλέον η πολιτιστική πολιτική. Είτε αυτή θα ήταν νεοφιλελεύθερη, με τη μορφή της ιδιωτικοποίησης, ή ασκούμενη εξολοκλήρου από το κράτος. Σήμερα ο παρεμβατικός ρόλος του κράτους στην

πολιτιστική παραγωγή εγείρει έριδες και έχει περιοριστεί λόγω μειωμένων κονδυλίων. Από την άλλη μεριά έδαφος κερδίζει η «νεοφιλελεύθερη» αντίληψη της ιδιωτικοποίησης (Boorsma 1998). Το χάσμα ανάμεσα στην ιδιωτικοποίηση και κρατική εξάρτηση στην άσκηση της πολιτιστικής πολιτικής καλείται να γεφυρώσει η πολιτιστική χορηγία (cultural sponsorship). Πράξη που ανασύρεται από την αρχαιότητα και αναβιώνει και στο σύγχρονο πολιτισμό. Δεν είναι λίγες οι φορές όπου η χορηγία αποτελεί την προτεινόμενη λύση στην «αποκρατικοποίηση» της πολιτιστικής παραγωγής (Hitters 1996). Με τον όρο πολιτιστική χορηγία νοείται η καταβολή χρημάτων ή η παροχή αγαθών ή υπηρεσιών από μια επιχείρηση σε έναν πολιτιστικό οργανισμό, με σκοπό την προβολή του ονόματος, των προϊόντων ή των αντίστοιχων υπηρεσιών της επιχείρησης (Ζούνης 2001).

Η βασική παράμετρος στην παγκόσμια κοινωνία που επηρέασε όλους τους τομείς δράσης του ανθρώπου είναι η παγκοσμιοποίηση, η επικράτηση του νόμου της ελεύθερης αγοράς και του ανταγωνισμού. Η παγκοσμιοποίηση ως εξέλιξη του καπιταλιστικού συστήματος δημιούργησε επιρροές σε όλες τις εκφάνσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Οι επιρροές αυτές δεν περιορίζονται μόνο στον οικονομικό τομέα, εντοπίζονται πολύ έντονα στον κοινωνικό, τον πολιτιστικό, τον περιβαλλοντικό τομέα. Τα τεράστια κύματα μετανάστευσης που παρουσιάζονται την τελευταία εικοσαετία περίπου και κατευθύνονται από τις φτωχές και χαμηλής ανάπτυξης χώρες προς τις δυτικές, σαφώς πλουσιότερες χώρες. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι κουλτούρες και τα πολιτισμικά βιώματα των μεταναστών να απορροφώνται, όσο κι αν αντιστέκεται η αναπτυγμένη δύση, από τις δυτικές κοινωνίες, να ενσωματώνονται και τέλος οι σύγχρονες κοινωνίες να συνιστούν ένα πολυπολιτισμικό μίγμα. Σε αυτή την περίπτωση έχουν εκφραστεί κάποιες θεωρίες σχετικά με την τύχη των μικρών κρατών. Στο νέο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον οι μικρές και αδύναμες χώρες οδηγούνται προς αφανισμό. Η έντονη αυτή δραστηριότητα που παρατηρείται στο δυτικό κόσμο μαζί με την υπάρχουσα φρενήρη κατάσταση που επικρατεί στο πεδίο της πληροφόρησης έχει συμβάλλει στην αλλοτρίωση των κοινωνιών.

Από την άλλη μεριά η Ευρώπη είχε τα δικά της προβλήματα να επιλύσει προτού χτυπήσει την πόρτα της η μετανάστευση. Η πολιτισμική παγκοσμιοποίηση και η κρίση ταυτότητας που προκλήθηκε μέσω του Συμφώνου Σταθερότητας και της Ευρωπαϊκής Σύγκλισης στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης δικαιολογεί την τελμάτωση της εθνική κυριαρχίας και αυτονομίας σε όλους τους τομείς. Άρα γίνεται πιο αναγκαίο από ποτέ η διατήρηση και διασφάλιση του τοπικού χαρακτήρα κάθε

χώρας, κάθε περιφέρειας κάθε κοινωνίας. Ο πολιτισμός καλείται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στον αγώνα αυτό για τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας κάθε χώρας.

Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η απόφαση των πολιτών της Μεγάλης Βρετανίας για αποχώρηση της χώρας τους από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Η πολυπολιτισμική διάσταση των κοινωνιών λειτούργησε ανατρεπτικά και οι βρετανοί απειλούμενη από την πολυεθνική διάσταση των κοινωνιών τους αποφάσισαν πως δεν θέλουν άλλες επιρροές από τις ανατολικές χώρες, δεν επιθυμούν άλλους μετανάστες και άρα επιλέγουν τη θωράκιση της δικής τους κουλτούρας. Με αυτόν τον τρόπο αποδοκίμασαν την πολιτική και το θεσμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανασφαλείς και αβέβαιοι σχετικά με τα κέντρα λήψεων αποφάσεων που τους διοικούν και καθορίζουν το μέλλον τους, άδραξαν την ευκαιρία και εξέφρασαν τη δυσαρέσκεια τους σε σχέση με το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα των πολυεθνικών και πολυπολιτισμικών κοινωνιών. Σύμφωνα με το Harvey (1989) η απάντηση των ευρωπαίων πολιτών στην κρίση ταυτότητας που διέρχεται η Ευρώπη συνολικά, θα είναι η ξενοφοβία και η επιστροφή του συντηρητισμού.

Η πολιτιστική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης ταλαντεύτηκε στο παρελθόν ανάμεσα σε οργανισμούς και συμβούλια. Το καίριο βήμα έγινε το 1997 όταν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποδέχθηκε ότι ο πολιτισμός συνδέεται με δυο βασικούς πυλώνες της Ευρωπαϊκής ανάπτυξης, την περιφερειακή ανάπτυξη και την οικονομική και κοινωνική συνοχή. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων αν και εφόσον δημιουργούν θέσεις απασχόλησης στην τοπική κοινωνία, ώστε να συνδέονται με την περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη (European Commission 1996).

Η ιδρυτική Συνθήκη της Ρώμης το 1957, δεν συμπεριλάμβανε πολιτιστικά ζητήματα. Ως εφελτήριο της για την δραστηριοποίηση της ΕΕ σε πολιτιστικά ζητήματα αποτελεί το ομόφωνο ψήφισμά της Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου που προτρέπει την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να ασχοληθεί με πολιτιστικά θέματα, το 1974. Ωστόσο το 1977 υποβάλλεται η «Ανακοίνωση για την κοινοτική δράση στον πολιτιστικό τομέα». Η πρόταση αυτή παρ' όλο που δεν συζητήθηκε κινητοποίησε τα κοινοτικά όργανα ώστε η συνθήκη της ΕΟΚ (Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα) να αφορά και τις πολιτιστικές δραστηριότητες. Κι αυτό γιατί Τα έργα που παράγει ο πολιτιστικός τομέας αποτελούν κι αυτά προϊόντα που «διέπονται από τους κανόνες της κοινής αγοράς». Τη δεκαετία του '80 έγιναν πιο αποφασιστικά βήματα καταθέτοντας τη δεύτερη Ανακοίνωση το Συμβούλιο «Ενίσχυση της κοινοτικής δράσης στον

πολιτιστικό τομέα», 1982. Τα σημεία που επικεντρώθηκαν είναι : α) η ελεύθερη ανταλλαγή πολιτιστικών αγαθών, β) η βελτίωση των συνθηκών ζωής και εργασίας των εργαζομένων στον τομέα αυτό, γ) η διεύρυνση του κοινού στο οποίο απευθύνεται ο πολιτισμός και δ) η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Κόνσολα 2006:153). Ένας άλλος θεσμός που υιοθετήθηκε είναι η ετήσια ανακήρυξη μιας ευρωπαϊκής πολιτιστικής πρωτεύουσας. Ακολούθησαν κι άλλα μη υποχρεωτικά ψηφίσματα⁵ που συνέβαλλαν κι εκείνα στην εδραίωση του πολιτισμού ως βασικού πυλώνα ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα οι ειδικοί όροι εισόδου των νέων στα μουσεία και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, τη δημιουργία διεθνικών πολιτιστικών διαδρομών κ.α.

Η Συνθήκη που ενέταξε πλήρως στους κόλπους των προγραμμάτων της τον πολιτισμό ήταν η Συνθήκη του Μάαστριχτ που υπεγράφη στις 7 Φεβρουαρίου του 1992. Για πρώτη φορά γίνεται ειδική μνεία με το άρθρο 128 για τον πολιτισμό, τίθεται η νομική βάση για τη δράση της ΕΕ στον τομέα του πολιτισμού. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι αναγνωρίζεται η πολιτιστική διάσταση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (Κόνσολα 2006:156). Με το άρθρο 151 επιτρέπεται τη χρήση μέσων για την υποστήριξη πολιτιστικών πρωτοβουλιών, όπως «Πολιτισμός 2000», «Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης» και «Ευρωπαϊκός Πολιτιστικός Μήνας».

Τρία ήταν τα μεγάλα προγράμματα που εκπονήθηκαν από την Κοινότητα και εφαρμόστηκαν σταδιακά από το 1996 έως το 1999:

- Ραφαήλ για την πολιτιστική κληρονομιά
- Αριάν για το βιβλίο και την ανάγνωση
- Καλειδοσκόπιο για τις καλλιτεχνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες με ευρωπαϊκή διάσταση

Η πολιτική της ΕΕ επιδιώκει τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας κάθε μέλους και όχι την εναρμόνισή τους. Σκοπός της είναι να ενθαρρύνει τη συνεργασία των καρτών μελών, η διάδοση του ευρωπαϊκού πολιτισμού, η πρόσβαση και η συμμετοχή του κοινού, η διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, την καλλιτεχνική δημιουργία κ.α. (Μούσης, 2011).

Όλα αυτά αποτυπώνονται στο άρθρο 3 της Συνθήκης σύμφωνα με το οποίο η Ένωση σέβεται τον πλούτο της πολιτιστικής και γλωσσικής της πολυμορφίας και μεριμνά για την προστασία και ανάπτυξη της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Ειδικότερα,

---

⁵ Europeredia, Η πολιτιστική πολιτική της ΕΕ

το άρθρο 167⁶ της Συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ (πρώην άρθρο 151 ΣΕΚ) δηλώνει ότι :

Η Ένωση συμβάλλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών μελών και σέβεται την εθνική και περιφερειακή πολυμορφία τους, ενώ ταυτόχρονα προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά.

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις όπου το Συμβούλιο ομόφωνα αποφασίζει όταν εμπορικές συμφωνίες πολιτιστικών και οπτικοακουστικών υπηρεσιών θίγουν την πολυμορφία της Ένωσης (άρθρο 207 ΣΛΕΕ).

Ακολούθησε το πρόγραμμα⁷ «Δημιουργική Ευρώπη» 2014 έως 2020 όπου σκοπός δεν είναι άλλος από την υποστήριξη του ευρωπαϊκού πολιτιστικού. Ειδικότερα επιχειρείται : (α) να διασφαλιστεί, να αναπτυχθεί και να προωθηθεί η ευρωπαϊκή πολιτισμική και να αναδειχθεί η πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης και (β) να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της ΕΕ και στον τομέα του πολιτισμού και πιο συγκεκριμένα στα οπτικοακουστικά μέσα. Το Πρόγραμμα Πολιτισμός περιλαμβάνει δράσεις κυρίως υποστηρικτικές που ενισχύουν τη δημιουργία και την προσαρμογή στις ψηφιακές τεχνολογίες. Επίσης απαρτίζεται από δράσεις που στοχεύουν στην πρόσβαση σε ευκαιρίες επαγγελματικού χαρακτήρα.

Η πολιτιστική πολιτική της ΕΕ χωρίζεται σε τρεις περιόδους, στην πρώτη που χρονολογείται μέχρι το 1982 όπου τα πολιτιστικά ζητήματα αποτελούσαν θέμα ακαδημαϊκό. Σε αυτή τη φάση η πολιτική της ΕΕ ήταν σε νηπιακή κατάσταση και γι αυτό δεν παρήγαγε έργο ούτε μέσω οικονομικής ενίσχυσης ή προγραμμάτων.

Στη δεύτερη περίοδο, 1982-1992 διαπιστώνεται η προσπάθεια προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς με τις "Εμβληματικές Δράσεις" που αποκατάστησαν μνημεία, όπως η Ακρόπολη και το Άγιο Όρος. Το 1984, ύστερα από πρόταση της Μελίνας Μερκούρη (Υπουργός Πολιτισμού) υιοθετείται ο θεσμός της "Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας", σύμφωνα με τον οποίο μία Ευρωπαϊκή πόλη αποτελεί για έξι μήνες⁸ την πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης, παράλληλα χρηματοδοτούνται έργα για την ανάδειξη του τοπικού πολιτισμού. Από το 1988 και έπειτα εφαρμόζεται πολιτιστική πολιτική από την ΕΟΚ αυξάνοντας τη χρηματοδότηση προγραμμάτων για την προστασία και ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Τότε εκπονούνται τα "Πρότυπα Σχέδια Διαφύλαξης", προγράμματα για την αποκατάσταση και ανάδειξη ιστορικών μνημείων που εκτός των άλλων

---

⁶ Europedia, Η πολιτιστική πολιτική της ΕΕ

⁷ Europedia, Η πολιτιστική πολιτική της ΕΕ

⁸ http://europa.eu.int/comm_/culture/eac/capourcult_en.html

ευαισθητοποιούν τις τοπικές αρχές και τους πολίτες για τη σημαντικότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο πρόγραμμα εντάχθηκαν έργα σε 14 πόλεις της Ελλάδας.

Στην τρίτη περίοδο, 1993 έως σήμερα καταλυτικό ρόλο διαδραμάτισε και στον πολιτιστικό τομέα η Συνθήκη του Μάαστριχτ, η χρηματοδότηση και τα προγράμματα πολλαπλασιάζονται. Τη διαχείριση πραγματοποιεί η Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

1.10 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Πρώτα δείγματα προστασίας της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς συναντάμε στην Ελλάδα το 1825 όπου ο Γρηγόριο Δικαίος, γνωστός ως Παπαφλέσσας ως Υπουργός Εσωτερικών εξέδωσε διάταγμα με το οποίο όριζε την περισυλλογή αρχαιοτήτων και τη φύλαξή τους στα σχολεία. Το 1827 Η Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας θέσπισε την απαγόρευση πώλησης και μεταφοράς αρχαιοτήτων εκτός της επικράτειας. Η πρώτη αρχαιολογική υπηρεσία⁹ συστήθηκε το 1829 από τον Καποδίστρια, Έφορος στο Εθνικό Μουσείο στην Αίγινα διορίστηκε ο Ανδρέας Μουστοξίδης. Το 1834 ο Όθωνας ως Βασιλιάς των Ελλήνων εξέδωσε το νόμο¹⁰ N.10/22-5-1834 του νομοθέτη Μάουερ «περί των επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών, περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσεως αυτών», ίδρυσε την Αρχαιολογική Υπηρεσία του Κράτους. Το κείμενο νόμου KN 5351/32 του 1932 αφορά την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και εφαρμόστηκε για πάνω από 70 χρόνια. Μόλις τη δεκαετία του 1950 στο πλαίσιο πρωτίστως της τουριστικής και δευτερευόντως της πολιτιστικής ανάπτυξης καθιερώθηκε το Φεστιβάλ Αθηνών και το Φεστιβάλ Επιδαύρου (Κόνσολα 2006:175). Εφαλτήριο για την έναρξη άσκησης Ελληνική Πολιτιστικής Πολιτικής ήταν η ίδρυση του Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών το 1971. Η δράση του περιορισμένη ασυντόνιστη και δύσκαμπτη λόγω έλλειψης πόρων, προσωπικού και κυρίως λόγω πολιτικής λογοκρισίας. Λίγο αργότερα την ίδια δεκαετία παρουσιάστηκε η ανάγκη του πολιτιστικού προγραμματισμού που οδήγησε στο σχεδιασμό των «Πενταετών Προγραμμάτων Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης». Το Πρόγραμμα 1978-1982 κινήθηκε συντηρητικά σκοπό είχαν «στη διατήρηση και στην προστασία

---

⁹ Αρχαιολογία έλληνες του πνεύματος, Θεσμοθέτηση και ίδρυση της αρχαιολογικής υπηρεσίας - τα πρώτα βήματα

¹⁰ Βασιλική Μακρή 2001, «Προστασία και διαχείριση της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς στο πλαίσιο της διεθνούς κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης»

στοιχείων του φυσικού ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, στην άνοδο της πολιτιστικής στάθμης και στην ενθάρρυνση της πνευματικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας» (Κόνσολα 2006: 176)

Τις επόμενες δεκαετίες ακολούθησαν άλλα δυο προγράμματα. Το Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης 1983-1987 παρουσίαζε σαφή βελτίωση από το προηγούμενο, προσανατολισμένο στην προβολή του Ελληνικού Πολιτισμού και των αξιών του, στην προστασία της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς (στελέχωση αποκεντρωμένων υπηρεσιών), τη διάδοση και πρόσβαση στα πολιτιστικά δρώμενα σε όλους ανεξαρτήτως κοινωνικής θέσης, μορφωτικού επιπέδου και γεωγραφικής θέσης και τη στήριξη της δημιουργίας. Ένας από τους κυριότερους άξονες του προγράμματος είναι η αποκέντρωση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων όπου κι επιτεύχθηκε μερικώς μέσω των τοπικών πολιτιστικών συλλόγων, των λαογραφικών μουσείων, των δημοτικών περιφερειακών θεάτρων κ.α. Παρ'όλο που το πρόγραμμα δεν εφαρμόστηκε πλήρως έγιναν σημαντικά βήματα όσον αφορά την εικόνα της χώρας στο εξωτερικό με αιχμή του δόρατος την επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα που είχε αποσπάσει ο Τόμας Μπρους 7ος κόμης του Έλγιν, όντας Πρεσβευτής της Βρετανίας στην Οθωμανική Κωνσταντινούπολη τα οποία και πούλησε στην αγγλική κυβέρνηση. Επίσης υιοθετήθηκε από τα μέλη της Ευρωπαϊκής κοινότητας η πρόταση της ελληνίδας υπουργού πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη ο θεσμός της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης για ένα έτος. Το 1985 Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης διετέλεσε η Αθήνα (Κόνσολα 2006:180).

Το Πρόγραμμα 1988-1992 δεν εφαρμόστηκε λόγω της ασταθούς πολιτικής συγκυρίας.

Ιδιαίτερη επιρροή στον πολιτιστικό τομέα έχουν τα τελευταία χρόνια τα προγράμματα των Διαρθρωτικών Ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

1.11 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ

Συχνά οι επενδύσεις στον πολιτιστικό τομέα που σκοπό έχουν την τοπική ανάπτυξη, δεν ανταποκρίνονται πάντα στα θετικά αποτελέσματα που υπόσχονται. Ένα πολιτιστικό έργο δεν συνεπάγεται οικονομική ανάπτυξη όσο κι αν την υπόσχεται. Ο αυξημένος ανταγωνισμός δεν παράγει μοντέλα ανάπτυξης, αντιθέτως η τοπική κοινωνία καταφεύγει σε κοινωνικά ασύμφορες επενδύσεις. Δηλαδή, δεν έχει νόημα να δημιουργηθούν πολλά νέα εκθεσιακά κέντρα, ή πολλές αθλητικές εγκαταστάσεις,

ή πολλές Disney Land, γιατί κι αυτά με τη σειρά τους θα αμφισβητηθούν από εναλλακτικές ανταγωνιστικές εγκαταστάσεις (Harvey 1989: 273).

Ένα άλλο ζήτημα που καλείται να αντιμετωπίσει η εκάστοτε πολιτιστική επένδυση αφορά στο κατά πόσο απευθύνεται στην πλειοψηφία, είτε λόγω θέματος, είτε λόγω κόστους καθώς επίσης και λόγω απόστασης¹¹. Η εγκατάσταση πολιτιστικών υποδομών υψηλών προδιαγραφών ενδέχεται να περιορίζουν την πολιτιστική εικόνα των πόλεων. Κι αυτό γιατί από τη μία μεριά στοχεύουν σε πολιτιστικούς οργανισμούς διεθνούς εμβέλειας και από την άλλη μεριά καλούνται να φιλοξενήσουν δραστηριότητες της τοπικής κοινωνίας με σαφώς μικρότερη αναγνωρισιμότητα που αν δεν υποστηριχτούν θα χάσουν την χρηματοδότηση τους.

---

¹¹ Καραγάλης Ν. Γ. «Πολιτισμός και Τοπική Ανάπτυξη: Ο ρόλος των πολιτιστικών και τουριστικών περιοχών στη σύγχρονη πόλη», 2007

2. ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΛΑΣΗ

2.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Ανάπλαση θεωρείται η επέμβαση σε μια περιοχή, η οποία περιλαμβάνει σύνολο κατευθύνσεων, μέτρων, παρεμβάσεων και διαδικασιών πολεοδομικού, κοινωνικού, οικονομικού, οικιστικού και ειδικού αρχιτεκτονικού χαρακτήρα με σκοπό τη βελτίωση των όρων διαβίωσης των κατοίκων, τη βελτίωση του δομημένου περιβάλλοντος, καθώς και την προστασία και ανάδειξη των πολιτιστικών, ιστορικών, μορφολογικών και αισθητικών στοιχείων και χαρακτηριστικών της περιοχής (άρθρο 8 του Ν. 2508/97).

Στην πραγματικότητα δε είναι τίποτε άλλο από παρεμβάσεις, είτε δημιουργώντας νέες εγκαταστάσεις, είτε ανακατασκευάζοντας παλαιές, στον αστικό χώρο. Σκοπός αυτών των παρεμβάσεων είναι η αναζωογόνηση των υφιστάμενων οι οικονομικών δραστηριοτήτων αποκατάσταση της ομαλής κοινωνικής λειτουργίας.

Σύμφωνα με το ΥΠΕΚΑ διακρίνονται δύο μορφές¹² αστικής ανάπτυξης, εκείνη που διαμορφώνει στον κοινόχρηστο χώρο κι εκείνη που προχωράει σε παρεμβάσεις στο δημόσιο αλλά και στον ιδιωτικό χώρο για την ανασυγκρότηση μίας περιοχής. Οι στόχοι που πρέπει να επιτευχθούν σε κάθε αστική ανάπτυξη είναι :

Η προστασία του περιβάλλοντος, με ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων, μέτρα για την εξοικονόμηση ενέργειας και εφαρμογή αρχών βιοκλιματικού σχεδιασμού.

Η βελτίωση της λειτουργικότητας του αστικού χώρου, για την εξυπηρέτηση των σύγχρονων αναγκών των κατοίκων της πόλης.

Η βελτίωση της αστικής κινητικότητας, με την προώθηση ήπιων και φιλικών προς το περιβάλλον μορφών μετακίνησης (πεζή και ποδήλατο) λαμβάνοντας ιδιαίτερη μέριμνα για τα Άτομα με Αναπηρία (ΑμεΑ).

Η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και η μείωση των κοινωνικών εντάσεων με την εξασφάλιση στις αναπλάσεις των αναγκαίων προϋποθέσεων για την ανάπτυξη σχέσεων καλής γειτονίας και επαφής των κατοίκων.

Η δημιουργία συνθηκών για την αύξηση της επιχειρηματικότητας και αποτροπή εγκατάλειψης περιοχών από τους μόνιμους κατοίκους.

---

¹² ΥΠΕΚΑ, Αστική Ανάπλαση, <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=325>

Η βελτίωση της αισθητικής του αστικού χώρου, επιβάλλοντας και προάγοντας τη συμμετοχή της Αρχιτεκτονικής στον σχεδιασμό.

Η βελτίωση των στεγαστικών συνθηκών και η κάλυψη των στεγαστικών αναγκών ευπαθών ομάδων πληθυσμού.

Η οικονομία των κατασκευών μέσω κατάλληλων επιλογών σχεδιασμού και κατασκευαστικών μεθόδων.

Η τήρηση κατά τον σχεδιασμό ουσιαστικών συμμετοχικών διαδικασιών.

Η ορθολογική διαχείριση του ελεύθερου δημόσιου χώρου με εξασφάλιση συνεχούς και επαρκούς συντήρησης, καθαριότητας, ασφάλειας και ελέγχου οποιονδήποτε μελλοντικών επεμβάσεων στο χώρο αυτό από άλλους φορείς.

Ανατρέχοντας στο εγγύς παρελθόν γίνεται όλο και πιο φανερή η δημιουργία των πολιτιστικών περιοχών ως μέσο άσκησης αστικής πολιτικής κυρίως με τη μορφή αστικών αναπλάσεων αστικών περιοχών. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα εγκατάσταση πολιτιστικών δραστηριοτήτων που λειτούργησαν ως πόλος έλξης καλλιτεχνών στην περιοχή. Η αρχή αυτή δύναται να αποτελέσει την αιτία για τη δημιουργία των προϋποθέσεων ανάπτυξης ή απλά να εκφραστούν σαν αποτέλεσμα της ανάπτυξης αυτής (Zukin 1984, Montgomery 2003, Mommaas 2004). Τα τελευταία χρόνια η παγκόσμια αναδιοργάνωση των πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και χωρικών πρακτικών και διαδικασιών επηρέασε σε σημαντικό βαθμό την αστική ζωή (Καραχαλής 2007: 114).

Στο πλαίσιο της ανάπτυξης και των επενδύσεων οι πολιτιστικές περιοχές λειτουργούν ως πόλοι έλξης που προσελκύουν επιχειρήσεις αναψυχής, επενδυτές ακόμη και κατοίκους υψηλών εισοδημάτων. Όλοι γίνονται κομμάτι της προβολής και του marketing της περιοχής.

Στα μέσα της δεκαετίας του '80 διαπιστώθηκε μία τάση της αστικής οικονομίας για ανάπτυξη γύρω από αναπτυσσόμενους κλάδους όπως εκείνος των υπηρεσιών, της υψηλής τεχνολογίας, της έρευνας και του τουρισμού (Hall 2005:81).

Παράμετρος της αστικής ανάπτυξης αποτελεί και ο εξευγενισμός, *gentrification*, όρος που εισήχθη για πρώτη φορά από τη Βρετανίδα κοινωνιολόγο Ruth Glass, στο έργο της «London: Aspects of Change» 1964 (Savage and Warde, 2005:153, Μουκούλης, 2008: 15). Το φαινόμενο αυτό αποτυπώνει την επανασυγκέντρωση της μεσαίας και ανώτερης αστικής τάξης σε κεντρικές περιοχές με αποτέλεσμα την αύξηση των ενοικίων και τον εκτοπισμό των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων (Savage and Warde, 2005: 153). Οι υποβαθμισμένες περιοχές στο κέντρο αποτελούν επικερδή επένδυση για μεσίτες και κατασκευαστές αναλογιζόμενοι το οικονομικό

όφελος που θα προκύψει από την αγορά και εκμετάλλευση ακινήτων σε πολύ χαμηλές τιμές που θα αναπλαστούν με σκοπό να διευρύνουν τις χρήσεις τους. Θα δημιουργηθούν κατοικίες και καταστήματα για ανώτερα εισοδήματα (Savage and Warde, 2005: 157).

Η “δημιουργική τάξη” του Florida (2005:4) λειτουργεί καταλυτικά όχι μόνο ως προς την κατανάλωση προϊόντων αλλά και ως προς την εικόνα της πόλης προσελκύνοντας επιχειρήσεις να επενδύσουν και να δραστηριοποιηθούν στην περιοχή αυτή αποβλέποντας στο αποδοτικότερο εργατικό δυναμικό. Με αυτό τον τρόπο συνεισφέρουν τα μέγιστα στην ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας. Τα άτομα αυτά όπως τα περιγράφει ο Florida έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο και ενδιαφέρονται για ποιοτικούς χώρους με πολιτιστικές εγκαταστάσεις μέσω των οποίων θα διευρύνουν τις εμπειρίες τους (Florida,2003:7).

Ο Hall (2005:165) εισάγει τον όρο αστική εικόνα για να εκφράσει το σύνολο των εικόνων που απαρτίζουν μία πόλη και που λίγο έως πολύ αποτελεί στερεότυπη εντύπωση των ατόμων για μία πόλη. Δεν είναι απαραίτητο η εικόνα που έχουν τα άτομα να συνάδει με την πραγματικότητα. Ο Hall πάντα επισημαίνει ότι «Αρνητικές ή παραπλανητικές εικόνες μπορεί να υφίστανται παρά της αλλαγές που έχουν συντελεστεί». Αστικές εικόνες δύναται να διαμορφωθούν από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης που σκορπίζοντας εικόνες που κυριαρχούν στις εντυπώσεις. Άλλοι παράγοντες που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επικράτηση μιας εικόνας είναι η σάτιρα, η προσωπική εμπειρία και οι φήμες. Ανάλογη περίπτωση αποτελεί η Λέρος όπου λόγω ενός άρθρου του Βρετανικού OBSERVER, το 1989, για το Ψυχιατρείο και τις συνθήκες κράτησης των τροφίμων του, στιγματίστηκε ολόκληρο το νησί.

2.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ

Οι περιοχές που χρήζουν αστική ανάπλαση είναι εκείνες που παρουσιάζουν φαινόμενα υποβάθμισης και βαθμιαία εγκατάλειψης (Μπαμπούκα 2013). Πιο συγκεκριμένα :

Περιοχές που παρουσιάζουν προβλήματα στο οικιστικό δίκτυο, (ακαταλληλότητα υπαρχόντων εγκαταστάσεων έλλειψη υποδομών ή δημοσίων εκτάσεων γης και διασπορά του δημόσιου υπαίθριου χώρου).

Περιοχές με οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα (φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού - ανομοιογένεια του πληθυσμού - χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο του πληθυσμού).

Περιοχές με προβλήματα χρήσεων, (εγκατάσταση ανθυγιεινών ή επικίνδυνων δραστηριοτήτων που βλάπτουν το περιβάλλον).

Στις παραπάνω περιπτώσεις συγκαταλέγονται εγκαταλειμμένες βιομηχανικές εγκαταστάσεις, απαρχαιωμένες λιμενικές εγκαταστάσεις σε θάλασσες ή ποτάμια, στρατιωτικές εγκαταστάσεις που έπαυσαν να λειτουργούν ή υπολειτουργούν, σιδηροδρομικές γραμμές και γενικότερα όσες μεγάλες εγκαταστάσεις είναι εγκαταλειμμένες.

Σύμφωνα με τον Αραβαντινό (2007) δυο είναι οι κατηγορίες ανάπλασης όσον αφορά το βαθμό παρέμβασης, η ριζική και η μερική. Στην πρώτη περίπτωση η αστική ανάπλαση υπαγορεύει την κατεδάφιση παλαιών κτιρίων και την ανοικοδόμηση νέων, εργασίες που θα επιφέρουν μεταβολές στο μέγεθος του πληθυσμού και τους τομείς παραγωγής. Στη δεύτερη περίπτωση η ανάπλαση επιτυγχάνεται με την αξιοποίηση του υπάρχοντος κτιριακού δυναμικού, αποσκοπεί στην αναβάθμιση των κοινόχρηστων χώρων.

Εικόνα 2: Εγκαταλειμμένο εργοστάσιο στα Καμίνια, **πηγή:**
<http://lovehellas.blogspot.gr/2012/12/egataleimena-ktiria-tou-peiraia.html>

2.3 ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Οι πρώτες αναπλάσεις παρουσιάστηκαν στις δυτικοευρωπαϊκές πόλεις με σκοπό να συμβάλλουν την ανασυγκρότηση των κατεστραμμένων από τους δύο παγκοσμίους πολέμους πόλεων. Το πιο σημαντικό ζήτημα που έπρεπε να επιλυθεί ήταν εκείνο της στέγασης του πληθυσμού και για αυτό δημιούργησαν μεγάλα συγκροτήματα κατοικιών. Τη δεκαετία του '60 η οικονομική ανάπτυξη ενίσχυσε σημαντικά την αστικοποίηση γεγονός που διεύρυνε τα όρια των πόλεων και οδήγησε σε επέκταση αυτών. Προς τα τέλη της δεκαετίας του '70 προέκυψε το ζήτημα της προστασίας του περιβάλλοντος και των επωφελέστερων λύσεων για την αντιμετώπιση του ολοένα αυξανόμενου αστικού πληθυσμού. Μια λύση που προτάθηκε και επικράτησε ήταν εκείνη της επαναχρησιμοποίησης.

Σκοπός της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν αποτελεί η άσκηση πολεοδομικής πολιτικής για κάθε κράτος μέλος της. Αυτό όμως που επιθυμεί και πράττει είναι οι κατευθύνσεις που θέτει για την αστική ανάπτυξη. Αυτή εκφράζεται από την πολιτική συνοχής, σύμφωνα με τους Ανδρικοπούλου κ.α. (2014), όπου θεσμοθετήθηκε στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1986 και ασκείται μέσω των διαρθρωτικών ταμείων με σκοπό την ισόρροπη και αρμονική ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου. Προσβλέποντας στην παράλληλη μείωση του χάσματος μεταξύ των διαφόρων περιοχών και της καθυστέρησης των μειονεκτικών περιοχών. Η πολιτική συνοχής συγχρηματοδοτεί έργα στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές μειώνοντας τις υπάρχουσες περιφερειακές ανισότητες.

Για την επίτευξη της πολιτικής συνοχής συμμετέχουν όλα τα χρηματοδοτικά όργανα και κυρίως τα διαρθρωτικά ταμεία. Το 1988 παίρνει την τελική μορφή η δράση της ΕΕ για τις αστικές αναπλάσεις και διαρκεί από το 1989 έως το 1993. Ακολουθούν τα προγράμματα 1994-1999, 2000-2006, 2007-2013 έως και την νέα περίοδο 2014-2020. Οι βασικοί στόχοι υλοποιούνται αρχικά με τα Κοινοτικά Πλαίσια (ΚΠΣ) και εν συνεχεία με το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ) για τις περιόδους 2007-2013 και 2014-2020, τα οποία με τη σειρά τους εφαρμόζονται με Επιχειρησιακά Προγράμματα σε περιφερειακό (ΠΕΠ) και εθνικό επίπεδο (ΕΠ) (Ανδρικοπούλου κ.α., 2014).

Στο πλαίσιο δράσεις της ΕΕ αναπτύχθηκαν προγράμματα που αναφέρονται στις αστικές περιοχές (αστικά πιλοτικά σχέδια και κοινοτική πρωτοβουλία URBAN).

Επιχειρείται μια ταξινόμηση σε τρεις κατηγορίες των αστικών παρεμβάσεων, από τους Ανδρικοπούλου κ.α. (2014), στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής της ΕΕ:

1) Δράσεις αστικής ανάπτυξης με την μορφή Αστικών Πιλοτικών Σχεδίων, η δράση τους είναι πιλοτική για να δοκιμαστούν μέτρα και τρόποι αντιμετώπισης των προβλημάτων των πόλεων στον ευρωπαϊκό χώρο (Ανδρικοπούλου κ.ά., 2014).

2) Δράσεις σε μειονεκτούσες αστικές γειτονιές στο πλαίσιο της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας URBAN (θεσπίστηκε το 1994) στην ουσία αξιοποιεί τα αποτελέσματα των πρώτων αστικών πιλοτικών σχεδίων. Σκοπός είναι η ανεύρεση λύσεων στα πρόβλημα των πολυάριθμων αστικών συνοικιών. Τα URBAN υλοποιούνται στις μειονεκτούσες αστικές γειτονιές όπου οι κάτοικοι μαστίζονται από απομόνωση και κοινωνικό αποκλεισμό για να βελτιώσουν το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον (Ανδρικοπούλου κ.ά., 2014).

3) Δράσεις στο πλαίσιο της πολιτικής συνοχής που υλοποιούνται σε αστικές περιοχές. Προγράμματα παρεμβάσεων σε αστικές περιοχές συναφή με εκείνα της κοινοτικής πρωτοβουλίας URBAN (Ανδρικοπούλου κ.ά., 2014).

Από το 2015 έχει αρχίσει να διαφαίνεται μια διεύρυνση της πολιτικής της ΕΕ όσον αφορά την αστική ανάπλαση και αυτό γιατί η ανάπλαση παύει να ταυτίζεται μόνο με τη διατήρηση και την αποκατάσταση ιστορικών τόπων, αλλά συνδέεται με αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις και χωροθέτηση νέων χρήσεων και λειτουργιών. Σκοπός είναι η συνολική και όχι η τμηματική αντιμετώπιση των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων των υποβαθμισμένων αστικών περιοχών. Με εικόνα σαφώς κατώτερη του λειτουργικού, ανεπαρκείς υποδομές, κοινωνικές υπηρεσίες και με φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού και γκετοποίησης λόγω ανεργίας. Η ΕΕ με πρωταρχικό στόχο την άρση των περιφερειακών ανισοτήτων στα κράτη-μέλη της, χρησιμοποιεί τις αστικές αναπλάσεις για τη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος και την ενσωμάτωση των πληθυσμών τους.

Ορόσημο στην ιστορία των πόλεων αποτελεί ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η πλειοψηφία των Ευρωπαϊκών πόλεων καταστράφηκε δημιουργώντας παράλληλα τεράστιες ελλείψεις σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνίας, οικονομικές, πολιτικές, πολιτιστικές, περιβαλλοντικές κ.α. Προτεραιότητα, όπως ήταν φυσικό, δόθηκε στην αντιμετώπιση των κτιριακών καταστροφών και την ανασυγκρότηση του οικιστικού ιστού. Καθώς το βάρος πέφτει όλο και περισσότερο στις πόλεις η αλλαγή που συντελείται δημιουργεί ένα τεράστιο κύμα αστικοποίησης. Οι πόλεις προκειμένου να φιλοξενήσουν το διαρκώς αυξανόμενο αριθμό κατοίκων επεκτάθηκαν.

Ο μέχρι πρότινος κατεστραμμένος πολεοδομικός ιστός αντικαταστάθηκε από το νέο, συνοδευόμενος από καινοτομίες και ποικιλία. Οι κατεστραμμένες εκτάσεις υπέστησαν ριζική ανάπλαση για να υποδεχτούν αλλά και να βελτιώσουν τη ζωή των

κατοίκων. Οι μεγάλες αστικές πόλεις καλούνται συνεχώς να ανταποκριθούν στις αλλαγές του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος. Όλες αυτές οι μεταβολές στο οικιστικό περιβάλλον και στην εικόνα των πόλεων προκλήθηκαν από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ανάγκη κάλυψης των απαραίτητων για την ασφαλή πλέον διαβίωση πυροδότησε μία σειρά πολεοδομικών αναπλάσεων. Τέτοιες συναντάμε, ως επί το πλείστον, στις μεγάλες πόλεις της Δυτικής Ευρώπης που είχαν ανεπτυγμένη τη βιομηχανία. Εκεί ασκήθηκε σύγχρονη πολεοδομική πρακτική. Ο εκσυγχρονισμός αυτών των πόλεων αποτελεί τον όρο που τους εξασφαλίζει τη διαβίωσή τους (Καρύδης Δ., 1990).

Το κύμα της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης των πόλεων διαδέχθηκε η εικοσαετία 1950 – 1970 που συνοδεύτηκε και από σαρωτικές παρεμβάσεις αλλά και από τις οργανωμένες επιχειρήσεις αναπλάσεων και επισκευών, 1970 - 1980. Σε κάθε γειτονιά σε κάθε περιοχή επιλέγεται αυτό που χρήζει συντήρηση, ανακαίνιση ή να χτιστεί εξ αρχής. Στη συνέχεια τίθενται προτεραιότητες σχετικά με την αναγκαιότητα και τις συνθήκες που επικρατούν για την έναρξη των διαδικασιών. Σε τέτοιες περιπτώσεις όπου τα χρονοδιαγράμματα απαιτούν την ευελιξία των επιχειρήσεων, καλό θα ήταν ο κρατικός παρεμβατισμός να συμβιβαστεί με τη συνεργασία μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού (Στεφάνου Ι., Χατζοπούλου Α., Νικολαΐδου Σ., 1995).

Οι τέσσερις στόχοι που θέτει η πολιτική¹³ της ΕΕ για τις πόλεις αφορά :

1. Στην ενίσχυση της οικονομικής ευημερίας και απασχόλησης τόσο στα μικρά όσο και στα μεγάλα αστικά κέντρα, (βελτίωση μεταφορικού δικτύου, ανάπτυξη πολιτικών για την αύξηση της απασχόλησης κ.α.)
2. Στην προώθηση της ισότητας και ταυτόχρονη βελτίωση των υποβαθμισμένων αστικών περιοχών, (καταπολέμηση κοινωνικού αποκλεισμού, αξιοποίηση των διαρθρωτικών ταμείων για τη βελτίωση των υποβαθμισμένων περιοχών κ.α.)
3. Στην προστασία του αστικού περιβάλλοντος (περιβαλλοντική νομοθεσία, διαχείριση της ενέργειας, καταπολέμηση της ρύπανσης κ.α.)
4. Στην καλλίτερη διακυβέρνηση των αστικών περιοχών και στην ενίσχυση του τοπικού δυναμικού, (αστική ανάπτυξη, πρόληψη εγκληματικότητας στις αστικές περιοχές κ.α.)

---

¹³ Βασενχόβεν Λ., Ευρωπαϊκή Ένωση και πόλεις, 2006

2.4 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΛΑΣΗΣ ΜΠΙΛΜΠΑΟ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Ένα από τα πιο γνωστά κι επιτυχημένα παραδείγματα αστικής ανάπλασης αποτελεί Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης του Μπιλμπάο στη βόρεια Ισπανία. Μια πόλη με μεταλλεία, χαλυβουργικές και σιδηρουργικές εγκαταστάσεις και ναυπηγικές βιομηχανίες σημείωσε ανάπτυξη από το 2ο μισό του 19ου αιώνα. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970 το Μπιλμπάο αποτελούσε βιομηχανικό κέντρο και πόλο έλξης για τους αγρότες της Ισπανίας. Εξαιτίας της πετρελαϊκής κρίσης που ξέσπασε το 1975, η παγκόσμια οικονομία κλονίστηκε. Η κρίση αυτή μεταδόθηκε και στο Μπιλμπάο και σε συνδυασμό με την ασταθή πολιτική κατάσταση, αυτονομία των Βάσκων, ο τόπος οδηγήθηκε σε πλήρη αποδιοργάνωση, αποβιομηχάνιση, περιβαλλοντική υποβάθμιση και φυσικά ανεργία. Η απουσία τεχνολογιών αιχμής (συστήματα τηλεπικοινωνιών), συνέβαλε στην συνεχιζόμενη παρακμή της περιοχής

Από το 1980 άρχισε να διαφαίνεται μια σοβαρή προσπάθεια βελτίωσης της αστικής πραγματικότητας της περιοχής. Επήλθαν συνεργασίες¹⁴ δημόσιων και ιδιωτικών φορέων¹⁵, χορηγίες Τραπεζών της Βισκάγιας και του Μπιλμπάο, τοπικούς φορείς που κύριο στόχο είχαν την ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας του τόπου.

Η προσπάθεια αυτή στέφθηκε με επιτυχία αφού κατάφερε να αναδείξει την ιστορική κληρονομιά της περιοχής και να υλοποιήσει έργα αθλητικών εγκαταστάσεων που προσέλκυαν, σύμφωνα με έκθεση του 1988, 2.000 άτομα ημερησίως.

Οι εργασίες για την έξοδο της πόλης από το βιομηχανικό στο μεταβιομηχανικό στάδιο συνεχίστηκαν με αποκορύφωση τη συμφωνία για δημιουργία παραρτήματος του μουσείου Γκουγκενχάϊμ στην πόλη το 1991, από την Ανώτατη Αρχή της Χώρας των Βάσκων. Η κατασκευή του έργου ανήλθε στο ποσό των 84 εκατομμύρια €, η αγορά έργων τέχνης κόστισε 36 εκατομμύρια €, και η άδεια χρήσης του ονόματος Guggenheim και η διοίκηση ανήλθε στα 12 εκατομμύρια €.

Το μουσείο σχεδιάστηκε από τον Φρανκ Γκέρυ με υλικά σύμβολα της πόλης, νερό, πέτρα και χάλυβας, καλύπτει 46.000 τετραγωνικά μέτρα και φιλοξενεί διεθνείς εκθέσεις. Το 1997 εγκαινιάστηκε και εκ τότε έχουν κατασκευαστεί πολυάριθμες ξενοδοχειακές επιχειρήσεις για τη φιλοξενία των χιλιάδων επισκεπτών.

---

¹⁴ <http://ex-amaxis.gr/?p=5505>

¹⁵ Ο δημόσιος τομέας στο Μπιλμπάο αποτελείται από την Κυβέρνηση της αυτόνομης κοινότητας των Βάσκων, την επαρχιακή κυβέρνηση και το δήμο.

Εικόνα 1 : Μουσείο Guggenheim στο Μπιλμπάο της Ισπανίας,
πηγή : <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Guggenheim-bilbao-jan05.jpg>

Η ίδια πολιτιστική πολιτική εξακολούθησε να αποτελεί φάρο ανάπτυξης για την περιοχή όπου και οδήγησε σε επίσης σημαντικά έργα όπως η Βιβλιοθήκη του Μπιλμπάο.

Εικόνα 2 : Βιβλιοθήκη του Μπιλμπάο,
Πηγή: https://www.mimoa.eu/projects/Spain/Bilbao/Regional%20Library%20of%20Bizkaia/?abvar4&utm_expid=3171585-1.O_58gsx9RY-TW-b7V7nKWw.4&utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.gr%2F

Στην περίπτωση του Μπιλμπάο συνεργάστηκε μια ολόκληρη πόλη¹⁶ για την εκπόνηση ενός τόσο φιλόδοξου έργου. Το μουσείο αποτέλεσε τον κεντρικό πυρήνα τον οποίο πλαισιώνουν παράλληλες δράσεις ανάπλασης όπως η εξυγίανση του ποταμού, νέο κτίριο αεροδρομίου που σχεδίασε ο Santiago Calatrava, κατασκευή

---

¹⁶Μαρίνος Γ. «Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και αστική πραγματικότητα», 2014

μετρό σε σχέδια του Sir Norman Foster, η ανάπλαση του λιμανιού, ένας νέος αυτοκινητόδρομος και η πεζογέφυρα προς το μουσείο και το πολιτιστικό κέντρο.

Η επιτυχία αυτής της μεγαλόπνοης επένδυσης¹⁷ μεταφράζεται σε αριθμούς σε 930.000-1.000.000 επισκέπτες ετησίως, ενώ αρχικά προέβλεπαν 400.000, δημιουργία 4.361 θέσεων εργασίας, διατήρηση 4.893 θέσεων εργασίας, για το έτος 2005 τα έσοδα άγγιξαν το ποσό των 26 εκατομμυρίων €. Η γενική εικόνα της πόλης ωφελήθηκε ενώ βελτιώθηκαν οι διεθνείς και εθνικές μεταφορές .

Εικόνα 3: Το νέο Αεροδρόμιο του Μπιλμπάο, **πηγή:**

<https://380mcdigitalworld3.wordpress.com/2012/01/24/trade-economic-history-of-bilbao/>

---

¹⁷Μαρίνος Γ. «Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και αστική πραγματικότητα», 2014

2.5 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

Ο David Throsby στο έργο του *Economics and Culture* (2001:124-125) περιγράφει τις κατηγορίες που επηρεάζει ο πολιτισμός την πόλη και την αστική ανάπτυξη. Η πρώτη αναφέρει τα πολιτιστικά στοιχεία που δεν είναι άλλα από κτίρια, ναούς και εν τέλει όποιο κτίσμα αποτελεί σύμβολο και στοιχείο αναγνώρισης σε μία πόλη. Τέτοιο είναι ο Λευκός Πύργος για τη Θεσσαλονίκη. Το κτίσμα μπορεί να είναι και σύγχρονο όπως το μουσείο Guggenheim στο Μπιλμπάο. Η δεύτερη αφορά στις περιοχές μίας πόλης που παρουσιάζουν συγκέντρωση πολιτιστικής δραστηριότητας και μετατρέπονται σε βασικό γνώρισμα για κάθε πόλη, αφού πλέον συνιστούν στοιχείο οικονομικής ανάπτυξης, ανάλογο παράδειγμα είναι το Temple Bar στο Δουβλίνο. Η Τρίτη κατηγορία περιλαμβάνει όλες τις πολιτιστικές επιχειρήσεις που δύνανται να διαδραματίσουν σημαντικό στοιχείο οικονομικής επιτυχίας μιας πόλης ανεξαρτήτως μεγέθους. Τέλος η τέταρτη κατηγορία που επηρεάζεται από τον πολιτισμό αφορά την επίδραση του πολιτισμού τόσο στην ίδια την πόλη όσο και τους κατοίκους της.

Η περιφερειακή επιστήμη και ο πολιτισμός συνδέονται σε τέσσερα επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο είναι το παραδοσιακό όπου περιλαμβάνει όλους τους δημόσιους φορείς όπως μουσεία, δημοτικά θέατρα κ.α. Το δεύτερο επίπεδο αφορά στις πολιτιστικές πρωτοβουλίες από συλλόγους. Στο τρίτο επίπεδο συναντάμε την πολιτιστική οικονομία, δηλαδή βιβλιοπωλεία, κατασκευαστές μουσικών οργάνων, θεατρικές επιχειρήσεις κ.α. Στον τέταρτο πυλώνα βρίσκεται η «δημιουργική τάξη» συγγραφείς, καλλιτέχνες κ.α.

2.6 ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σύμφωνα με τους Στεφάνου Ι., Χατζοπούλου Α., Νικολαΐδου Σ. (Αστική Ανάπλαση – Πολεοδομία, Δίκαιο, Κοινωνιολογία, 1995) ο όρος ανάπλαση εισάγεται για πρώτη φορά στην νομοθεσία τη δεκαετία του 1970. Με το ν.δ. 1003/71 «περί ενεργού πολεοδομίας» καθιερώνεται ο όρος ανάπλαση, δηλαδή η πολεοδομική εξυγίανση και εκσυγχρονισμός ολόκληρου ή τμήματος ενός οικισμού.

Κατόπιν της ψήφισης του Συντάγματος, 1975, θεσμοθετήθηκε ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός. Η νομοθεσία αυτή δεν ανταποκρίνεται πλήρως στις ανάγκες του ελληνικού αστικού χώρου, ούτε είναι σταθμισμένη στην ελληνική κοινωνία, δεν παύει όμως να εισάγει τη μεθοδολογία των αναπλάσεων που ακολουθήθηκε στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Οι καταστροφές του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου ήταν η κοινή αφορμή για τις περισσότερες χώρες της Ευρώπης να ανανεώσουν τον πολεοδομικό τους ιστό. Αυτές οι ρυθμίσεις απαιτούσαν μεγάλες παρεμβάσεις, την ενεργό συμμετοχή του δημοσίου σε όλες τις φάσεις. Αυτός ήταν και ο κύριος λόγος που δημιουργήθηκαν δημόσιες επιχειρήσεις.

Το ν.δ. αντικαταστάθηκε από το ν. 947/1979 «περί οικιστικών περιοχών» όπου γίνεται λόγος πλέον για αναμόρφωση και όχι για ανάπλαση, ενώ παράλληλα εμφανίζονται οι Ζώνες Αστικού Αναδασμού, αφορούν στη συνένωση ιδιοκτησιών μιας περιοχής και στην αναδιανομή τους αλλά με τη μορφή πολεοδομημένης γης ίσης αξίας στους αρχικούς ιδιοκτήτες. Ο νόμος αυτός παρέχει τη δυνατότητα ελεγχόμενης πολεοδομικής ανάπτυξης, κυρίως σε περιοχές με προβληματικό ιδιοκτησιακό καθεστώς, ωστόσο δεν αξιοποιήθηκε για περίπου 10 χρόνια.

Τον ακολούθησε η θεσμοθέτηση του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού με σκοπό την αναβάθμιση της οικιστικής πολιτικής. Η νομοθεσία αυτή υιοθετεί τη μεθοδολογία των αναπλάσεων που εφαρμόστηκαν σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες για την αποκατάσταση των ζημιών του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Εκείνες οι νομοθεσίες οδήγησαν στην ανανέωση του πολεοδομικού ιστού και την αναδιάταξη του δομημένου περιβάλλοντος. Εδώ εντοπίζεται η διάθεση να απαλλαχτεί η εικόνα των πόλεων από το δυσάρεστο παρελθόν γεγονός που μεταφράζεται με την χρηματοδότηση έργων από το δημόσιο.

Το 1973 η Εθνική Κτηματική Τράπεζα ίδρυσε το «ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ Εταιρεία Ενεργού Πολεοδομίας ΑΕ», ενώ το 1976 ιδρύθηκε η Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας και Στέγασης (ΔΕΠΟΣ). Και οι δύο φορείς λειτουργούσαν με κανόνες ιδιωτικής οικονομίας, αλλά ανήκαν είτε στο Δημόσιο είτε σε Κρατικές Τράπεζες.

Ακολούθησε το π. δ. 4/19/1978 όπου ανοίγει τα δρόμο για μελέτες ανάπλασης, ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων, κυρίως για πολεοδομικούς σκοπούς, οικισμών ή περιοχών αυτών και στον καθορισμό των υποχρεώσεων των παρόδιων ιδιοκτητών.

Με το νόμο 1337/83, «Επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων, οικιστική ανάπτυξη και σχετικές ρυθμίσεις εντάσσονται περιοχές στο σχέδιο¹⁸ πόλης ή επεκτάσεις του σχεδίου, προβλέπονται τροποποιήσεις σε προβληματικές περιοχές που απαιτούν αναμόρφωση Σημαντική είναι η προσθήκη των Ζωνών Ειδικής Ενίσχυσης και των Ζωνών Ειδικών Κινήτρων που αποσκοπούν στην ανάπτυξη των πυρήνων των πόλεων ή κτιρίων τους.

Το 1985 ο ν. 1577 εισήγαγε τον όρο ενεργό οικοδομικό τετράγωνο : «ο χαρακτηρισμός οικοδομικού τετραγώνου ως ενεργού αποβλέπει μεταξύ άλλων, στην ανάπτυξη του οικοδομικού τετραγώνου, ιδίως με την ενοποίηση των ακαλύπτων χώρων...».

Το 1997 ψηφίστηκε ο ν. 2508 «Βιώσιμη οικιστική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις», καθιέρωσε τα δύο επίπεδα¹⁹ Πολεοδομικού Σχεδιασμού, α) Τα Ρυθμιστικά Σχέδια και Προγράμματα Προστασίας Περιβάλλοντος, για τα μεγάλα αστικά κέντρα και Τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΓΠΣ) και τα Σχέδια Χωρικής και Οικιστικής Οργάνωσης Ανοικτής Πόλης (ΣΧΟΟΑΠ) και β) τις κάθε είδους Πολεοδομικές Μελέτες (ΠΜ) καθώς επίσης και τις Πράξεις Εφαρμογής, οι οποίες περιλαμβάνουν όλα τα σχέδια και τις εργασίες επί εδάφους για την εφαρμογή του πολεοδομικού σχεδιασμού. Γίνεται λόγος για βιώσιμη ανάπτυξη, “για την αειφορική ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών” ακολουθώντας τις Ευρωπαϊκές πολιτικές.

---

¹⁸ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ Π. ΚΑΡΑΒΙΑ, Αστικές αναπλάσεις υποβαθμισμένων περιοχών, 2006

¹⁹ ΥΠΕΚΑ, Χωροταξία και αστικό περιβάλλον «Πολεοδομία» Νομοθεσία, <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=379>

2.7 ΕΡΓΑ ΝΑΥΑΡΧΙΔΕΣ

Ο Hall (2005:139) αναφέρει πως τη δεκαετία του '80, στα κέντρα των πόλεων εμφανίστηκαν τα θεαματικά έργα ή έργα ναυαρχίδες *flagship projects*. Έργα που ποικίλουν μεταξύ τους αλλά τα χαρακτηρίζει το μεγάλο μέγεθος και η προτροπή προς τη διακόσμηση. Χαρακτηρίζονται ως ναυαρχίδες καθώς είναι ικανά να προσελκύσουν αναπτυξιακά έργα μικρότερης εμβέλειας και να συμβάλλουν στην αναγέννηση του αστικού περιβάλλοντος και στην ενίσχυση της τοπικής οικονομίας (Hall, 2005:140).

Τα έργα ναυαρχίδες απαιτούν υψηλό προϋπολογισμό και μεγάλη έκταση, καθώς αποτελούν σύνθετες κατασκευές. Χαρακτηρίζονται από συνδυασμό χρήσεων γης, οικολογική δόμηση και καινοτομία στην αρχιτεκτονική τους. Επίσης ενδέχεται να λειτουργήσουν και ως τουριστικοί πόλοι (Porter & Shaw, 2009).

Τέτοιο έργο είναι ο Πύργος του Καναδά στο Canary Wharf στην περιοχή Docklands του Λονδίνου, το Γήπεδο του Riverside στο Teesside, το Εθνικό Μουσείο Κινηματογράφου και Τηλεόρασης στο Bradford, πολιτιστικά, καλλιτεχνικά φεστιβάλ κ.α., Τα περισσότερα έργα από αυτά πραγματοποιήθηκαν με τη συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα.

Εικόνα 4: Πύργος του Καναδά στο Canary Wharf

πηγή: <http://www.movehut.co.uk/news/canary-wharf-group-welcomes-ucl-to-one-canada-square-31528/>

Εικόνα 5 : Εθνικό Μουσείο κινηματογράφου & τηλ/σης στο Bradford,
πηγή : <https://www.bradfordtimeline.co.uk/p1983a.htm>

Αντίστοιχα έργα εντοπίζονται στη Νέα Υόρκη και συγκεκριμένα η ανοικοδόμηση του Battery Park City και στο Παρίσι με το σχέδιο La Defense.

Τα έργα ναυαρχίδες παρουσιάζουν οικονομική λειτουργία και συμβολική λειτουργία (Bianchini κ.ά., 1992). Σκοπός της δημιουργίας τους είναι η αναγέννηση του αστικού χώρου και της τοπικής οικονομίας, είτε επαναφέροντας τη χρήση σε εγκαταλειμμένους χώρους, είτε διευρύνοντας τις υφιστάμενες χρήσεις γης. Τα έργα αυτά λειτουργούν ως πόλοι έλξης που δημιουργούν αλυσιδωτές αντιδράσεις σε όλες τις όψεις της τοπικής κοινωνίας. Ξεκινώντας από την προσέλκυση οικονομικών δραστηριοτήτων και επενδύσεων όπου αυτή δημιουργεί θέσεις απασχόλησης και αύξηση του μεγέθους της τοπικής οικονομίας και της κατανάλωσης (Harvey 1989). Υπάρχουν και περιπτώσεις όπου συνδυάζονται ευεργετικά με τοπικές στρατηγικές ανάπτυξης.

Κάθε φορά που επιτελείται ανάπλαση σε μία περιοχή κρύβεται το οικονομικό κίνητρο που θα προκύψει από την αναδιανομή του εισοδήματος²⁰. Αυτό στηρίζεται κυρίως στην αύξηση των εσόδων λόγω αύξησης επισκεψιμότητας που με τη σειρά της θα δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας για την εξυπηρέτησή τους και άρα ροή εισοδήματος προς τα χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια που με τη σειρά του θα δημιουργήσει εισόδημα που θα δαπανηθεί στην τοπική οικονομία.

Όλα τα παραπάνω αποτελούν τις θετικές παραμέτρους των έργων ναυαρχίδες, δεν είναι όμως οι συνέπειες μόνο θετικές. Δημιουργούνται προβλήματα εκτοπισμού κατοίκων με χαμηλά εισοδήματα που αδυνατούν να ανταποκριθούν στα αυξημένα

---

²⁰ Γιαννίτσα Σ. «Χρήσεις Πολιτισμού σε Αποβιομηχανοποιημένες Αστικές Περιοχές : Το παράδειγμα της οδού Πειραιώς», 2011

ενοίκια της τοπικής αγοράς κατοικίας που οφείλονται στην ανάπλαση. Γύρω από την περιοχή ανάπλασης δημιουργείται μία ακτίνα όπου οι τιμές των ακινήτων εκτοξεύονται και γίνονται συχνά πόλος έλξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων που επιδιώκουν να εγκατασταθούν πλησίον του έργου. Έτσι οι χαμηλού εισοδήματος πληθυσμοί μη διαθέτοντας αρκετούς πόρους για την απόκτηση ακινήτων στην περιοχή που υπέστη ανάπλαση απομακρύνονται οδηγούμενοι σε φθηνότερες αγορές, σε άλλες περιοχές. Το φαινόμενο αυτό δεν προκαλείται αποκλειστικά από την αστική ανάπλαση, ωστόσο ενδέχεται να επιδεινώνεται από αυτή. Επίσης η χωροθέτηση ενός τέτοιου έργου σε μία περιοχή σημαίνει απώλεια υποδομών προκειμένου να εξοικονομηθεί αρκετός χώρος. Παράλληλα η ανάπτυξη του τουρισμού δεν συνεπάγεται και λύση σε κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα της τοπικής κοινωνίας. Σχετικό παράδειγμα που παραθέτει ο Harvey (2007:132) το Inner Harbor στη Βαλτιμόρη όπου χωροθετήθηκαν έργα ναυαρχίδες αλλά η επίλυση των ζητημάτων φτώχειας, πρόνοιας, εκπαίδευση και απασχόλησης ήταν απολύτως ανεπαρκής. Τέλος σημαντικές είναι οι συνέπειες για τους κατοίκους της περιοχής όπου εκτελούνται τα έργα ανάπλασης και αφορούν στην ηχορύπανση, και τις άλλες οχλήσεις που προκαλούνται κατά τη διάρκεια κατασκευής.

2.8 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου πολιτιστικές περιοχές έχουν προκύψει από στρατηγικές πολιτιστικής συγκέντρωσης²¹ (cultural clustering strategies). Οι πολιτιστικές περιοχές εισήχθησαν τη δεκαετία του '80 με την έναρξη των συζητήσεων για την αστική πολιτιστική ανάπλαση (Bianchini & Parkinson 1994, Montgomery 2003:294). Στις Η.Π.Α. χρησιμοποιείται ο όρος cultural districts ενώ στις ευρωπαϊκές χώρες ο όρος cultural quarters (Brooks and Kusner 2001, Roodhouse 2006:15-17).

«Οι πολιτιστικές περιοχές είναι αναμίξεις πολιτιστικών λειτουργιών και δράσεων, οι οποίες μπορεί να περιορίζονται στο χώρο ενός συγκροτήματος ή να αφορούν μια εκτεταμένη αστική περιοχή. Πολύ συνηθισμένη είναι η χρήση πρώην βιομηχανικών κτιρίων, χωρίς αυτό να αποκλείει και τη δημιουργία νέων κτιρίων. Σε αρκετές περιπτώσεις οι στρατηγικές αφορούν κατά κύριο λόγο τις πολιτιστικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες, συνδυάζονται πολύ συχνά όμως με υποδομές

---

²¹ Καραγάλης Ν. Γ., Πολιτισμός και Τοπική Ανάπτυξη: Ο ρόλος των πολιτιστικών και τουριστικών περιοχών στη σύγχρονη πόλη, 2007

αναψυχής και διασκέδασης - μπαρ, εστιατόρια, χώροι συναυλιών, καταστήματα, κ.ά. (Mommaas 2004:507).

Ένας άλλος ορισμός που αποδίδεται στις πολιτιστικές περιοχές περιγράφεται από τους Bianchini (1993) και O' Connor (1998) σύμφωνα με τον οποίο οι πολιτιστικές περιοχές, πρώην περιθωριακές ή βιομηχανικές περιοχές, που προσελκύουν χρήσεις γης από τον «δημιουργικό τομέα», δηλαδή πολιτιστικές επιχειρήσεις, εστιατόρια και καφετέριες, κ.α. και γίνονται ελκυστικές. Σύμφωνα με τον Greffe (2005:11) οι πολιτιστικές περιοχές προκύπτουν ως χώροι γειτνίασης που μεγιστοποιούν τα μέσα εξωγενούς ανάπτυξης μέσω της ανάπτυξης και σε αγορές εκτός της περιοχής και ενδογενούς ανάπτυξης μέσω των συντελεστών παραγωγής που άπτονται με αυτό το χώρο ανάπτυξης (Greffe 2005: 11).

Εικόνα 6 : Τεχνόπολις στο Γκάζι, **πηγή :** <http://www.mytheatro.gr/tecnopolis-gkazi/>

2.9 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Στην πραγματικότητα οι πολιτιστικές περιοχές υπήρχαν σε πολλές πόλεις, Λονδίνο (Σόχο), Παρίσι (Αριστερή Όχθη) κ.α. πολύ πριν αποφασιστεί να δημιουργηθούν. Κι αυτό γιατί η ανάπτυξη των περιοχών αυτών παρασύρθηκε από την ανάπτυξη της πόλης. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω τη δεκαετία του '80 προσδιορίστηκαν με σαφήνεια τα βήματα για την αστική αναζωογόνηση μίας περιοχής. Οι πολιτιστικές περιοχές προσφέρονται σε πρώην βιομηχανικές περιοχές όπου ο κλάδος της βιομηχανίας έχει αντικατασταθεί από εκείνον των υπηρεσιών, παράλληλα, λόγω της φύσης τους, ανταποκρίνονται στην προβολή των μέσων επικοινωνίας και του τουρισμού (M. Miles 2004:40).

Κάποιοι επιστήμονες θεωρούν τις πολιτιστικές περιοχές ως τμήμα της τρίτης γενιάς αναπλάσεων στην Ευρώπη και στη Β. Αμερική παραθέτοντας παραδείγματα όπως το Temple Bar του Δουβλίνου, το Raval στη Βαρκελώνη κ.α. (Καραμάνου 1997, Evans 2001).

Ενώ παλαιότερα στις πολιτιστικές περιοχές κυριαρχούσε το υψηλό επίπεδο πολιτισμού, τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε η τάση της «πολιτιστικής συγκέντρωσης» (cultural clustering), όπου περιοχές απαρτίζονται όχι μόνο από μικρές πολιτιστικές επιχειρήσεις, μεμονωμένους καλλιτέχνες, καλλιτεχνικούς παραγωγούς κ.α. αλλά και μουσεία, τουριστικές επιχειρήσεις.

Στην Ελλάδα υπάρχουν πολιτιστικές περιοχές κυρίως στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη όπως είναι η Πλάκα, η Οδός Πειραιώς, η περιοχή του Ψυρρή, το Γκάζι, το Μεταξουργείο, τα Λαδάδικα.

2.10 ΟΙ ΚΥΡΙΕΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Στις περισσότερες περιπτώσεις οι πολιτιστικές περιοχές είναι ταυτισμένες με την πολιτιστική επιχειρηματικότητα και την αστική ανάπτυξη. Για παράδειγμα στη Βόρεια Αμερική οι περιοχές αυτές έγιναν συνώνυμο της κατανάλωσης, ενώ στη Βρετανία συνδέθηκαν με την πολιτιστική παραγωγή (O'Connor 2001). Προωθήθηκαν οι μικτές χρήσεις.

Τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν αφορούν :

A) Θέματα σχεδιασμού και διοίκησης, με άλλα λόγια ο βαθμός συνύπαρξης πολιτισμού και προγραμματισμού²². Οι πολιτιστικές περιοχές προέκυψαν από ανοργάνωτες και περιθωριακές κοινωνίες (Mommias, 2004:521). Αυτό είναι το κύριο χαρακτηριστικό τους που έλκει καλλιτέχνες και πολιτιστικές επιχειρήσεις, ο μη οργανωτικός – εμπορικός χαρακτήρας της περιοχής. Κατά συνέπεια η οποιαδήποτε παρέμβαση οφείλει να κινείται σε αυτό τον άξονα προκειμένου να μην εκλείψει η μη εμπορικότητα της περιοχής (Mommias, 2004:522-23).

B) Θέματα πολιτιστικού προγραμματισμού και δημιουργικού περιβάλλοντος²³. Πρόκειται για δυο αντικρουόμενες τάσεις που καλούνται να συνυπάρξουν και να αλληλοσυμπληρώσουν την εικόνα της πολιτιστικής περιοχής. Το πρώτο απαιτεί παρεμβατισμό, ενώ το δεύτερο την έλλειψη παρεμβατισμού. Δυο αντικρουόμενα στοιχεία.

Γ) Θέματα εκτόπισης και κερδοσκοπικών πιέσεων. Την ποιοτική ανάπλαση συνοδεύει ο εκτοπισμός προκειμένου οι περιοχές που έχουν βελτιωθεί να είναι πιο ελκυστικές για τη μεσαία αστική τάξη που προτίθεται να επενδύσει σε αυτές. Οι τιμές των ακινήτων αυξάνονται προκαλώντας το ενδιαφέρον κατασκευαστικών και μεσιτικών εταιριών που σκοπός τους είναι να επενδύσουν στην άνοδο αυτή και να επωφεληθούν. Οι παλαιοί ένοικοι, ιδιοκτήτες μικρών βιοτεχνιών ή επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου, εκδιώκονται προς άλλες οικονομικότερες πλέον περιοχές αδυνατώντας να αντεπεξέλθουν στα υψηλά ενοίκια. Όσον αφορά τα ζητήματα εγκληματικότητας αυτά στην πραγματικότητα δεν επιλύονται, αλλά μετατοπίζονται σε περιοχές παρθένες από την ανάπλαση.

---

²² Καραχάλης Ν. Γ., Πολιτισμός και Τοπική Ανάπτυξη: Ο ρόλος των πολιτιστικών και τουριστικών περιοχών στη σύγχρονη πόλη, 2007

²³ Καραχάλης Ν. Γ., Πολιτισμός και Τοπική Ανάπτυξη: Ο ρόλος των πολιτιστικών και τουριστικών περιοχών στη σύγχρονη πόλη, 2007

Ωστόσο τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται η τάση της δημιουργίας ενός πολυπολιτισμικού περιβάλλοντος όπου θα διατηρούνται οι παλιοί χρήστες αλλά παράλληλα θα είναι φιλόξενο και για νέους.

Η δημιουργία πολιτιστικών περιοχών εγκυμονεί απειλές (O'Connor 2001, Mommas 2004):

1. Τον εκτοπισμό ομάδων με χαμηλά εισοδήματα, όπως έχει ήδη αναφερθεί, από μεσιτικές και επενδυτικές εταιρίες και η εγκατάσταση εύπορων πολιτών, αποτελεί μέρος της ανάπλασης της περιοχής.
2. Τα χαρακτηριστικά μίας πολιτιστικής περιοχής που έχουν διαμορφωθεί από τους κατοίκους καλλιτέχνες της κινδυνεύει να τα απολέσει λόγω σχεδιασμού.
3. Τον παραγκωνισμό συλλόγων, κοινοπραξιών κ.α. λόγω απουσίας θεσμικού ρόλου.
4. Η ύπαρξη προβλημάτων στην επίλυση θεμάτων αδειοδότησης, εγκληματικότητα.

Το σημαντικότερο ζήτημα που καλείται να αντιμετωπίσει η νέα πολιτιστική περιοχή είναι η υπερεξειδίκευση ήτοι η μονολειτουργικότητα των πολιτιστικών χρήσεων ή χρήσεων αναψυχής που μελλοντικά μπορούν να οδηγήσουν σε κορεσμό.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

1. ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΜΕΤΩΠΟ ΑΤΤΙΚΗΣ

1.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ

Σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος παράκτια ζώνη είναι : «το μέρος της ξηράς που επηρεάζεται από τη γειτνίαση με τη θάλασσα και το μέρος της θάλασσας που επηρεάζεται από τη γειτνίαση με την ξηρά, μέχρι το σημείο αυτό όπου οι χερσαίες δραστηριότητες του ανθρώπου έχουν μία μετρήσιμη επίδραση στη χημεία του νερού και στη θαλάσσια οικολογία».

Ο παράκτιος χώρος αποτελείται από τα τρία στοιχεία της φύσης, την ξηρά, το νερό και τον αέρα. Στο χώρο αυτό τα τρία στοιχεία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

Παράκτια ζώνη λέγεται η θαλάσσια ζώνη²⁴ που εκτείνεται από την ακτή μέχρι και την υφαλοκρηπίδα. Θεωρητικά είναι η μία από τις δύο ζώνες που διακρίνεται ο θαλάσσιος χώρος κατά την Ωκεανογραφία.

Σύμφωνα με άλλη προσέγγιση παράκτια ζώνη συνιστά μια ζώνη ξηράς και θάλασσας ποικίλου πλάτους, το οποίο εξαρτάται από τη φύση του περιβάλλοντος, τις ανάγκες διαχείρισής του, τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται και τις ευκαιρίες που προσφέρονται για περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη (Κουσουρή, 2009).

Οι παράκτιες περιοχές αποτελούν τις πιο αξιοποιήσιμες περιοχές παγκοσμίως, γι αυτό το λόγο είναι ευάλωτες και χρήζουν προσοχής στη διαχείριση (Atchia κ.α. 1995). Σε αριθμούς ισούται 60% του συνολικού πληθυσμού της γης²⁵ και των δραστηριοτήτων που τον διέπουν. Με την αύξηση του πληθυσμού, της μετανάστευσης και της αστικοποίησης η συγκέντρωση στις παράκτιες ζώνες διευρύνεται επιδρώντας καταλυτικά στην υποβάθμισή τους.

Η Ελλάδα κατέχει τη μεγαλύτερη ακτογραμμή στη Μεσόγειο, 15.000 χλμ. συνολικά, εκ των οποίων τα 7.700χλμ. ανήκουν στα νησιά.

Στις παράκτιες ζώνες λόγω της γειτνίασης με την ξηρά εκτός από την ανθρώπινη δραστηριότητα, συναντάμε σημαντικά οικοσυστήματα και φυσικούς πόρους. Δραστηριότητες του πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα παραγωγής. Στις περιοχές αυτές καλούνται να συνυπάρξουν και να ισορροπήσουν όλα εκείνα τα έργα που από τη μία μεριά θα προστατεύσουν και θα διαφυλάξουν το φυσικό περιβάλλον

²⁴ ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ, πηγή : <https://el.wikipedia.org/>

²⁵ UNESCO, Environment and Development Briefs, Paris 1993, σελ. 6).

και από την άλλη θα εντάξουν δραστηριότητες κοινωνικοοικονομικές για την εξυπηρέτηση του αυξανόμενου πληθυσμού. Οι δραστηριότητες αυτές στην πλειονότητα τους είναι επιβλαβείς και περιορίζουν το φυσικό περιβάλλον προκαλώντας ρύπανση, διάβρωση ακτών, καταστροφή ενδιαιτημάτων κ.α. Γι αυτό το λόγο αποτελούν πηγή προβλημάτων και συγκρούσεων.

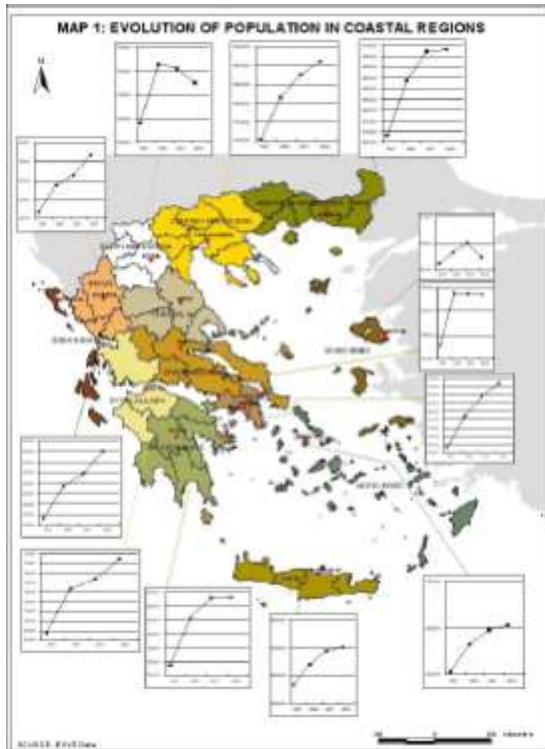
Οι περιοχές²⁶ αυτές λόγω της γειτνίασης με τη θάλασσα και του φυσικού κάλλους συγκεντρώνουν μεγάλο αγοραστικό ενδιαφέρον για επενδύσεις και αναπτυξιακές επενδύσεις. Αυτό σε συνδυασμό με το έλλειμμα εφαρμογής των νόμων συμβάλλουν στην άναρχη εκμετάλλευση της περιοχής, επιβαρύνουν το φυσικό περιβάλλον και τελικά υπονομεύουν την ποιότητα ζωής των κατοίκων.

1.2 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟ ΚΛΙΜΑ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Οι παράκτιες περιοχές δεν εμπίπτουν στους ίδιους κανόνες και συνθήκες που ισχύουν για την ενδοχώρα. Το κλίμα και η θέση ρυθμίζουν όχι μόνο το διαφορετικό περιβάλλον αλλά και τις συμπεριφορές των ανθρώπων. Η επιστήμη της κοινωνιολογίας συνδέει άρρηκτα τη θέση της περιοχής με την πορεία ανάπτυξης και την κοινωνικοοικονομική της εξέλιξη. Η σύνδεση των κατοίκων με το εμπόριο, την αλιεία, τη ναυτιλία, τον τουρισμό είναι κάποιοι από τους λόγους που συμβάλλουν τόσο στη διαμόρφωση της δομής της κοινωνίας όσο και στην αύξηση του πληθυσμού της εν γένει.

---

²⁶ 1ο Συνέδριο Χωρικής Ανάλυσης, Παράκτια Αθήνα, 2013

Εικόνα 7 : Η εξέλιξη του πληθυσμού στις παράκτιες περιοχές, **Πηγή:** Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.

Οι περιοχές αυτές αποτελούν τουριστικό προορισμό για τους επισκέπτες λόγω της εγγύτητας με τη θάλασσα καθώς συνιστούν συγκοινωνιακό κόμβο λόγω της ύπαρξης λιμανιού. Στην πλειονότητα τους οι παράκτιες περιοχές παρουσιάζουν ομοιότητες ως προς τον προσανατολισμό του σχεδιασμού της πόλης που είναι σαφώς στραμμένος προς τη θάλασσα. Η θάλασσα είναι ο βασικός πόρος της περιοχής και αντιμετωπίζεται, από τα αρχαία κι' όλας χρόνια με σεβασμό και δέος.

Το κλίμα στις παραλιακές²⁷ περιοχές βελτιώνει το μικροκλίμα των πόλεων. Κι αυτό γιατί η θάλασσα κατά τη διάρκεια της ημέρας θερμαίνεται με ρυθμούς βραδύτερους από την ξηρά. Ως εκ τούτου η ατμοσφαιρική πίεση στη θερμότερη χερσαία περιοχή να είναι μικρότερη της αντίστοιχης στην θαλάσσια περιοχή και να πνέει άνεμος με κατεύθυνση από τη θάλασσα προς την ξηρά, θαλάσσια αύρα. Η δυνατότητα διείσδυσης της στην ξηρά μπορεί να φτάσει μέχρι και τα 50 χλμ. Και σε ύψος τα 500 μέτρα. Αντίστροφα κατά τη διάρκεια της νύχτας η θάλασσα ψύχεται με βραδύτερους ρυθμούς σε σχέση με την ξηρά με αποτέλεσμα πάνω από την θάλασσα να έχουμε μικρότερες πιέσεις σε σχέση με την ξηρά. Ο άνεμος με κατεύθυνση από την ξηρά προς τη θάλασσα λέγεται απόγειος αύρα και συμβάλλει στην αποβολή του θερμικού φορτίου του αστικού χώρου. Όλα τα παραπάνω ευεργετικά αποτελέσματα

²⁷ Γεωργιάκης Γ. «ΟΙ ΟΥΦΕΙΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΚΤΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ– ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΑΡΤΕΜΙΔΟΣ ΑΤΤΙΚΗΣ», 2009

εμποδίζονται από τα συμπαγή ψηλά κτίρια του Φαλήρου που δημιουργούν ένα τοίχος που εμποδίζει τη δράση της θαλάσσια και απογείου αύρας προς την πόλη

Η κλιματική αλλαγής²⁸ επιφέρει συνέπειες και στην προς μελέτη περίπτωση όπου η ακτογραμμή είναι μεγάλη και παρουσιάζει ήδη προβλήματα λόγω ελλιπούς σχεδιασμού. Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας και τα ακραία καιρικά φαινόμενα ως συνέπεια της αλλαγής της θερμοκρασίας στην επιφάνεια των νερών της θάλασσας προκαλούν :

- τον μόνιμο κατακλυσμό των παράκτιων εκτάσεων και τη μετακίνηση των ζωνών Αιγιαλού και Παραλίας
- την παράκτια διάβρωση από αυξημένες κυματικές καταγίδες
- την υφαλμύρωση των υπόγειων παράκτιων υδροφορέων

Κατόπιν των ανωτέρω δημιουργείται μία σειρά επιπτώσεων στο φυσικό περιβάλλον, την οικονομία και την υγεία του ανθρώπου :

- επιδείνωση της ποιότητας του πόσιμου νερού
- αύξηση των κινδύνων για την ανθρώπινη υγεία από πλημμύρες/καταγίδες - μετακινήσεις πληθυσμών που κατοικούν σε πληγείσες παράκτιες ζώνες,
- βλάβες στις υποδομές (λιμάνια, παραθαλάσσιοι οδικοί άξονες),
- ανακατατάξεις σε δραστηριότητες που εξαρτώνται από το κλίμα, όπως ο τουρισμός,
- κατακόρυφη μείωση της αξίας της γης,
- αυξημένο κόστος προστασίας των ακτών.

1.3 ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΑΡΑΚΤΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος (ΕΟΠ), βασιζόμενος στις εκθέσεις²⁹ των κρατών μελών, προχώρησε στη σύνταξη υπ' αριθμ. 6/2006 έκθεσης για την διατύπωση της κατάστασης του περιβάλλοντος στις παράκτιες περιοχές της Ευρώπης. Η έκθεση αυτή συνιστά και έναν οδικό χάρτη για την αντιμετώπιση των προβλημάτων για την ανάπτυξη. Αυτό που διαπιστώνεται είναι ότι «το παράκτιο

²⁸ <http://medsos.gr/medsos/2009-01-22-13-00-20/2009-06-11-11-15-09/2009-06-17-14-22-40/632--a-.html>

²⁹ «MEDSEATIES - ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΘΑΛΑΣΣΙΑΣ ΖΩΝΗΣ ΣΕ ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΕΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙΣ (INCLUSIVE GOVERNANCE FOR SUSTAINABLE MEDITERRANEAN COASTAL METROPOLIS)», 2015

περιβάλλον της Ευρώπης απειλείται όλο και περισσότερο εξαιτίας της ίδιας της δημοτικότητας του», «η μεταβαλλόμενη εικόνα των ευρωπαϊκών παράκτιων περιοχών, με τη μεγάλη επιτάχυνση που παρατηρείται στο ρυθμό χρήσης του παράκτιου χώρου, οφείλεται κατά κύριο λόγο σε τομείς αναψυχής και τουρισμού. Από αυτά απειλείται να καταστραφεί η ευαισθησία ισορροπία των παράκτιων οικοσυστημάτων».

Στις παράκτιες περιοχές εντοπίζονται ανθρώπινες δραστηριότητες που διακρίνονται σε χερσαίες και θαλάσσιες. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονται όλες εκείνες οι δράσεις που αφορούν στην χρήση εκτάσεων είτε για γεωργία, κτηνοτροφία, είτε για τη χωροθέτηση εγκαταστάσεων του δευτερογενή και τριτογενή τομέα, είτε για την υλοποίηση έργων υποδομής και οικιστικής ανάπτυξης. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει την εκμετάλλευση του θαλάσσιου και υποθαλάσσιου πλούτου με την εγκατάσταση μονάδας ιχθυοκαλλιέργειας, την εκμετάλλευση υδρογονανθράκων, τις θαλάσσιες μεταφορές κ.α. (Αγγελίδης Μ., Οικονόμου Α., 2005).

Σύμφωνα με τις παραπάνω δράσεις η υποβάθμιση του παράκτιου χώρου είναι αναπόφευκτη.

Οι παράκτιες περιοχές συνιστούν σύνθετα φυσικά συστήματα που λόγω της ανθρώπινης δραστηριότητας παρουσιάζουν προβλήματα που ποικίλουν από περιοχή σε περιοχή. Σύμφωνα με σχετική έκθεση³⁰ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 1999 οι κίνδυνοι και τα προβλήματα που μαστίζουν τις παράκτιες περιοχές είναι κοινά και είναι τα εξής :

- άναρχη ανάπτυξη, λόγω έλλειψης χωροταξικού σχεδιασμού, υπεύθυνη για τη συρρίκνωση των φυσικών και αδόμητων παράκτιων περιοχών, κατασπατάληση επενδύσεων, περιβαλλοντική και κοινωνική υποβάθμιση,
- απαξίωση παραδοσιακών, περιβαλλοντικά συμβατών παραγωγικών κλάδων και ανάπτυξη άλλων, λιγότερο βιώσιμων δραστηριοτήτων,
- διάβρωση των ακτών και η δυσμενής επιρροή της τόσο στα φυσικά ενδιαίτηματα όσο και στις ανθρώπινες δραστηριότητες, και η οποία επιτείνεται από την ακατάλληλη ανθρώπινη υποδομή (συμπεριλαμβανομένης συχνά της υποδομής που αποσκοπεί στην “παράκτια προστασία και την ανάκτηση της ακτής”),

---

³⁰ Κυπραίος Ν.Γ., Γιαντση Θ. «Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης των Παράκτιων Ζωνών (Ο.Δ.Π.Ζ.): Σκοπός, Αρχές & Κατευθύνσεις Κατάρτισης Εθνικού Σχεδίου»

- έλλειψη κατάλληλων δικτύων μεταφορών, πρόβλημα που εντοπίζεται κυρίως στα νησιά, με αποτέλεσμα την αυξανόμενη περιθωριοποίηση από τις υπόλοιπες περιοχές της Ευρώπης,
- απώλεια βιοποικιλότητας, λόγω καταστροφής παράκτιων τόπων αναπαραγωγής και
- μόλυνση των χερσαίων και υδάτινων πόρων, ως συνέπεια της διάχυσης της ρύπανσης από θαλάσσιες ή χερσαίες πηγές.

Από την ανάλυση του φυσικού περιβάλλοντος της υπό μελέτη περιοχής γίνεται αντιληπτή η έντονη υποβάθμιση που υφίστανται διαχρονικά οι μεταβλητές του και υπογραμμίζεται η ανάγκη λήψης κατάλληλων μέτρων. Το φυσικό ανάγλυφο³¹ παρουσιάζεται αλλοιωμένο, ο παράκτιος χώρος διαβρωμένος και τα υδάτινα οικοσυστήματα (θάλασσα και ρέματα) υποβαθμισμένα, ενώ είναι εμφανής η τάση για περεταίρω αύξηση της ρύπανσης και των καταπατήσεων των εν λόγω περιοχών. Από την άλλη, πρόκειται για ένα πλούσιο και δυναμικό περιβάλλον που φαίνεται να διατηρεί ακόμα μηχανισμούς αυτοπροστασίας και ανανέωσης, δημιουργώντας κίνητρα για αναπτυξιακές στρατηγικές ακόμα και κάτω από αυτές τις συνθήκες.

Συγκεκριμένα όσον αφορά τη μελέτη περίπτωσης το παραλιακό μέτωπο Αττικής τα προβλήματα εμμένουν και εδώ. Οι μεγάλοι οδικοί άξονες³² ταχεία κυκλοφορίας επιδεινώνουν το ήδη βεβαρυμμένο πληθυσμιακά παραλιακό μέτωπο. Κομματιάζουν τη συνέχεια του αστικού ιστού και διαχωρίζουν την επαφή του κατοίκου με τη θάλασσα.

Σήμερα το έργο ανάπλασης του φαληρικού όρμου έχει εστιάσει σε δυο ζωτικούς τομείς που επείγει να αποκαταστήσουν τα χρόνια προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί και παγιωθεί και που με τη σειρά τους δυσχεραίνουν τη διαβίωση στην περιοχή. Πρόκειται για τα αντιπλημμυρικά έργα που προβλέπουν την κατασκευή αγωγών³³ για την παροχέτευση επιφανειακών νερών σε περίπτωση πλημμυράς στην παράκτια ζώνη. Τα έργα αυτά θα θωρακίσουν 160.000 κατοικίες. Επίσης δρομολογείται η ανακατασκευή της παραλιακής λεωφόρου, υψομετρικά χαμηλότερη από την ήδη υπάρχουσα και πλησιέστερη στη θάλασσα. Με τις παράλληλες αυτές δράσεις επιλύεται το ζητούμενο της πρόσβασης των όμορων δήμων στη θάλασσα καθώς και τα χρόνια προβλήματα των πλημμυρών.

³¹ Μεθοδολογία Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Παράκτιας Ζώνης Μελέτη Περίπτωσης τμήμα της Παράκτιας Ζώνης της Νοτιοδυτικής Αττικής, 1^ο Συνέδριο Χωρικής ανάλυσης, Πρακτικά, Αθήνα, (2013) Καλογήρου Σ.

³² Μεθοδολογία Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Παράκτιας Ζώνης Μελέτη Περίπτωσης τμήμα της Παράκτιας Ζώνης της Νοτιοδυτικής Αττικής, 1^ο Συνέδριο Χωρικής ανάλυσης, Πρακτικά, Αθήνα, (2013) Καλογήρου Σ.

³³ <http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/2467670/prochora-omala-i-anaplasi-tou-falirikou-ormou>

1.4 ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΑΡΑΚΤΙΑΣ ΖΩΝΗΣ

Για την αντιμετώπιση των παραπάνω προβλημάτων δημιουργήθηκε το πλαίσιο δράσης Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιας Ζώνης (ΟΔΠΖ). Η ΟΔΠΖ εμφανίστηκε τη δεκαετία του '90. Οι βάσεις για την ΟΔΠΖ τέθηκαν το 1992 στην Ατζέντα 21 του Ρίο, Κεφάλαιο 17 και περιλαμβάνει (Πετρίδης 2008):

- Την ολοκληρωμένη διαχείριση και αειφόρο ανάπτυξη των παράκτιων περιοχών.
- Την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος.
- Την αειφορική εκμετάλλευση και συντήρηση των θαλάσσιων οργανισμών.
- Όλες τις ενστάσεις και αναφορές για την παγκόσμια κλιματική αλλαγή.
- Την ενίσχυση των διακρατικών συνεργασιών.
- Την ενίσχυση για αειφορική ανάπτυξη των νησιών.

Η απαρχή για τη βελτίωση και προστασία των παράκτιων περιοχών είχε γίνει. Από το 2000 γίνεται προσπάθεια από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να συμπεριληφθούν οι γεωφυσικές³⁴, οικονομικές, πολιτιστικές και θεσμικές διαστάσεις κάθε κράτους μέλους. Αυτό αποτελεί και τη βάση για την ΟΔΠΖ ή αλλιώς Integrated Coastal Zone Management.

"Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών", νοείται η δυναμική διαδικασία³⁵ με σκοπό την αειφόρο διαχείριση και χρήση των παράκτιων ζωνών, κατά την οποία λαμβάνονται ταυτόχρονα υπόψη η ευπαθής φύση των παράκτιων οικοσυστημάτων και τοπίων, η ποικιλομορφία των δραστηριοτήτων και χρήσεων, οι αλληλεπιδράσεις τους, ο θαλάσσιος προσανατολισμός ορισμένων δραστηριοτήτων και χρήσεων και ο αντίκτυπός τους στο θαλάσσιο και το χερσαίο τμήμα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή).

Η ολοκληρωμένη διαχείριση συνίσταται σε τρεις βασικές αρχές αντιμετώπισης των θεμάτων κάθε παράκτιας ζώνης³⁶:

1. Ολιστική : Αποφυγή εφαρμογής, στις παράκτιες ζώνες, ασυντόνιστων πολιτικών που παρουσιάζουν έλλειψη σχεδιασμού και ανάλυσης.
2. Συμμετοχική : Κατά τη διαδικασία εκπόνησης στρατηγικής θα πρέπει να διαφυλάττεται η συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μελών και κυρίως των

³⁴Γ. Α. Παπαϊωάννου «Μελέτη και σχεδιασμός της ανάπλασης του παραλιακού μετώπου του δήμου Πειραιά από την πλαζ Φρεαττύδας έως την πλαζ Βοτσαλάκια», 2012

³⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010

³⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2005

τοπικών παραγόντων όπου είναι οι πλέον αρμόδιοι για τον εντοπισμό των προβλημάτων. Με την ενεργό συμμετοχή τους στο σχεδιασμό θα αποφευχθούν συγκρούσεις κατά την υλοποίηση.

3. Ανοιχτή : Αποτελεί δέσμευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η ανταλλαγή εμπειριών και η δικτύωση της πολιτικής που προωθεί κάθε περιοχή στα θέματα διαχείρισης των παράκτιων περιοχών.

Οι βασικές αρχές³⁷ της ΟΔΠΖ είναι :

- α) Ο βιολογικός πλούτος και η φυσική δυναμική και λειτουργία της παλιρροιακής περιοχής και η συμπληρωματική και αλληλοεξαρτώμενη φύση του θαλάσσιου και του χερσαίου τμήματος που συναποτελούν μια ενιαία οντότητα λαμβάνονται ιδιαίτερος υπόψη.
- β) Όλα τα στοιχεία σχετικά με τα υδρολογικά, γεωμορφολογικά, κλιματολογικά, οικολογικά, κοινωνικοοικονομικά και πολιτιστικά συστήματα λαμβάνονται υπόψη με ολοκληρωμένο τρόπο, ώστε να μην σημειώνεται υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας των παράκτιων ζωνών και να προλαμβάνονται οι αρνητικές επιπτώσεις λόγω φυσικών καταστροφών και ανάπτυξης.
- γ) Κατά το σχεδιασμό και τη διαχείριση των παράκτιων ζωνών εφαρμόζεται προσέγγιση βασιζόμενη στα οικοσυστήματα, ώστε να εξασφαλίζεται αειφόρος ανάπτυξή τους.
- δ) Διασφαλίζεται η κατάλληλη διακυβέρνηση, η οποία επιτρέπει στους τοπικούς πληθυσμούς και τα μέλη της κοινωνίας των πολιτών που ενδιαφέρονται για τις παράκτιες ζώνες επαρκή και έγκαιρη συμμετοχή τους σε μια διαφανή διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- ε) Διασφαλίζεται ο θεσμικός διατομεακός συντονισμός των διάφορων διοικητικών υπηρεσιών και των περιφερειακών και τοπικών αρχών, αρμόδιων για τις παράκτιες ζώνες.
- στ) Διασφαλίζεται χάραξη χωροταξικών στρατηγικών, σχεδίων και προγραμμάτων

---

³⁷ Απόφαση Ευρωπαϊκού Συμβουλίου σχετικά με την υπογραφή, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, του πρωτοκόλλου για την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ζωνών της Μεσογείου στη σύμβαση για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των παρακτίων περιοχών της Μεσογείου (2009/89/ΕΚ)

που καλύπτουν την αστική ανάπτυξη και τις κοινωνικοοικονομικές δραστηριότητες, καθώς και άλλες σχετικές τομεακές πολιτικές.

- ζ) Λαμβάνονται υπόψη η πολλαπλότητα και η ποικιλομορφία των δραστηριοτήτων στις παράκτιες ζώνες και δίνεται προτεραιότητα, όπου είναι απαραίτητο, στις δημόσιες υπηρεσίες και δραστηριότητες που απαιτούν, από την άποψη της χρήσης και της θέσης, άμεση εγγύτητα με τη θάλασσα.
- η) Η κατανομή χρήσεων στο σύνολο των παράκτιων ζωνών είναι ισόρροπη και αποφεύγεται η περιττή συγκέντρωση και η υπερβολική αστική ανάπτυξη.
- θ) Εκτελούνται προκαταρκτικές αξιολογήσεις των κινδύνων που συνδέονται με τις διάφορες ανθρωπογενείς δραστηριότητες και υποδομές, ώστε να αποτρέπεται ή να περιορίζεται ο αρνητικός αντίκτυπός τους στις παράκτιες ζώνες.
- ι) Αποτρέπεται η ζημία στο παράκτιο περιβάλλον και, όταν συμβαίνει, λαμβάνονται κατάλληλα μέτρα αποκατάστασης.

Σε κάθε περίπτωση³⁸ εφαρμογής προγράμματος ΟΔΠΖ θα πρέπει να υιοθετούνται από την εκάστοτε εξουσία οι Αρχές :

- Της Πρόληψης
- Ο ρυπαίνον πληρώνει
- Ο έγκυρος υπολογισμός των πόρων
- Διασυννοριακή υπευθυνότητα
- Αμεροληψία και δικαιοσύνη

Στόχοι που κάθε φορά επιχειρείται να πραγματοποιηθούν μέσω της ΟΔΠΖ είναι (Βίττης 2004) :

- Η διατήρηση της ποιότητας του παράκτιου περιβάλλοντος,
- Η προστασία της βιοποικιλότητας,
- Η διατήρηση των ενδιαιτημάτων,
- Η βελτίωση των οικολογικών διαδικασιών,
- Η ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων,
- Ο έλεγχος των ρύπων,

---

³⁸ Αντωνιάδης Γ. «Ολοκληρωμένη διαχείριση παράκτιας ζώνης – Η περίπτωση της Κέρκυρας», 2011

- Ο προσδιορισμός των περιοχών που επιτρέπει ή όχι την ανθρώπινη δραστηριότητα
- Ο καθορισμός απαραίτητων προδιαγραφών που θα ορίσουν τις χρήσεις γης στις παράκτιες περιοχές και αργότερα θα κληθούν να διευθετήσουν τις συγκρούσεις στις χρήσεις γης,
- Η διατύπωση προδιαγραφών για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων στις παράκτιες περιοχές,
- Η προστασία από φυσικές καταστροφές,
- Η αποκατάσταση του υποβαθμισμένου περιβάλλοντος,
- Η ενημέρωση και συμμετοχή των εμπλεκόμενων κοινοτήτων.

1.5 ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΑΡΑΚΤΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Την 1.01.2008 υπεγράφη το Πρωτόκολλο ICMZ (Integrated Coastal Zone Management), Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Περιοχών της Μεσογείου. 21 χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα συμφώνησαν πως είναι πλέον αναγκαίο η ανάπτυξη στη Μεσόγειο να διασφαλίζει το φυσικό περιβάλλον και την ορθολογική χρήση αυτού. Αποτελεί το πρώτο νομικό δεσμευτικό και παράλληλα ρυθμιστικό κείμενο που προκύπτει από τη διεθνή συνεργασία των παράκτιων περιοχών

Το πρωτόκολλο για την ΟΔΠΖ της Μεσογείου αποτελεί το έβδομο πρωτόκολλο της Σύμβασης της Βαρκελώνης. Βασικός στόχος του αποτελεί η διατήρηση των παράκτιων φυσικών οικοτόπων, τοπίων, φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων. Σύμφωνα με τη Σύμβαση τα στοιχεία³⁹ για την ΟΔΠΖ είναι :

- προστασία και αειφόρος χρήση των παράκτιων ζωνών,
- διαφύλαξη των φυσικών πόρων από τις οικονομικές δραστηριότητες (γεωργία, βιομηχανία, αλιεία, υδατοκαλλιέργεια, τουρισμός, αθλητικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, χρήση συγκεκριμένων φυσικών πόρων, υποδομή, ενεργειακές εγκαταστάσεις, λιμένες και θαλάσσιες εργασίες και δομές, θαλάσσιες δραστηριότητες),

³⁹ Τμήμα Περιβάλλοντος Κυπριακής Δημοκρατίας, Διαθέσιμο στο : http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environmentnew.nsf/page11_gr/page11_gr?OpenDocument

- προστασία των χαρακτηριστικών ορισμένων ειδικών παράκτιων οικοσυστημάτων,
- αναγνώριση της φυσικής και πολιτιστικής αξία των παράκτιων τοπίων,
- διατήρηση και προστασία της πολιτιστικής, αρχαιολογικής και την ιστορικής κληρονομιάς των παράκτιων ζωνών,
- εξασφάλιση αποτελεσματικής διακυβέρνησης και συμμετοχής ενδιαφερομένων μερών,
- ανάληψη δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης, κατάρτισης, εκπαίδευσης και έρευνας.

Η ΟΔΠΖ αποσκοπεί στην ανάπτυξη της παράκτιας ζώνης, διαμορφώνοντας ενιαία στρατηγική για τις φυσικές, κοινωνικές, οικονομικές και θεσμικές διεργασίες που τη διέπουν (Kostoroulou, 2002). Μέσω της ΟΔΠΖ επιχειρείται η αλληλεπίδραση όλων αυτών των ετερόκλητων στοιχείων που αποτελούν το σύστημα της παράκτιας ζώνης (Kostoroulou, 2002). Και πάλι όμως παρουσιάζεται η παράμετρος του αστάθμητου παράγοντα που δεν είναι άλλη από τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούν και το ίδιο το φυσικό περιβάλλον με τις μεταβολές που το διέπουν.

Στην Ελλάδα το ενδιαφέρον για την παράκτια ζώνη είχε προηγηθεί της Συνθήκης. Μέχρι το 1996 είχαν ολοκληρωθεί έξι προγράμματα (ΥΠΕΧΩΔΕ 2006):

1. «Πρόγραμμα για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Περιοχών στις Κυκλάδες», πρόγραμμα Life που υλοποιήθηκε από το Εργαστήριο Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού του Πανεπιστημίου Αιγαίου.
2. «Η ευαισθητοποίηση, η συνεργασία και οι προϋποθέσεις για την αειφόρο ανάπτυξη των παράκτιων περιοχών της Μαγνησίας», πρόγραμμα Life, που εκπονήθηκε από την Αναπτυξιακή Εταιρία Μαγνησίας.
3. «Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Περιοχών στο Στρυμονικό κόλπο», πρόγραμμα Life, εκπονήθηκε από ΕΚΒΥ/ΕΘΙΑΓΕ.
4. «Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Ακτών της Στερεάς Ελλάδας», πρόγραμμα TERRA, εκπονήθηκε από την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας
5. «Στρατηγικές για τη διαχείριση και τη συνεργασία μητροπολιτικών και προαστιακών παράκτιων περιοχών του Αργοσαρωνικού Κόλπου», πρόγραμμα TERRA, εκπονήθηκε από τον Οργανισμό της Αθήνας;
6. «Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Ακτών της Καβάλας», πρόγραμμα TERRA, εκπονήθηκε από τη Νομαρχία Καβάλας.

Ακολούθησαν το «Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης του ΟΗΕ (MAP/UNEP)», ΤΟ «Πρόγραμμα Περιβαλλοντικών Δράσεων Βραχυπρόθεσμης και Μεσοπρόθεσμης Προτεραιότητας (SMAP)». Αντίστοιχο ήταν και το «Πρόγραμμα για την Αειφόρο Ανάπτυξη στις παράκτιες ζώνες και τα νησιά» (1997–1999) και το «Ειδικό πλαίσιο για την αειφόρο ανάπτυξη των παράκτιων ζωνών» (2002). Το 2003 όταν η Ελλάδα διετέλεσε πρόεδρος της ΕΕ, πραγματοποιήθηκε Διεθνής Διάσκεψη με θέμα «Παράκτιες Περιοχές και Πόλεις της Ευρώπης», τον 5^ο / 2003 στην Κρήτη.

Παρά τις προσπάθειες για σχέδια και έργα που θα ανακουφίσουν και θα εξομαλύνουν τις συνθήκες στις παράκτιες ζώνες της Ελλάδας, η ΟΔΠΖ στην Αττική δυσχεραίνει τις συνθήκες εφαρμογής της. Η επέκταση της πρωτεύουσας και η χρήση του παραλιακού μετώπου της συντέλεσαν στην αλόγιστη χρήση της. Οι εκτάσεις που χρησιμοποιήθηκαν για την εγκατάσταση της Πολεμικής Αεροπορίας στο Φαληρικό Δέλτα, το Αεροδρόμιο του Ελληνικού και τέλος τα Ολυμπιακά έργα ενέταξαν μια ποικιλία στις χρήσεις γης, τις περισσότερες φορές ασυμβίβαστες μεταξύ τους χρήσεις, της παράκτιας ζώνης που ωστόσο δεν παύουν να δεσμεύουν αλλά και να διασφαλίζουν από την καταστρατήγηση μεγάλα αποθέματα γης (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2004). Τα προβλήματα που δημιούργησαν δεν αφορούν μόνο στην υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος αλλά και στην προβληματική πρόσβαση και κυκλοφορία των κατοίκων. Σταδιακά καταστρατηγήθηκε ο δημόσιος χαρακτήρας της ζώνης.

Εικόνα που διαμορφώθηκε με την πάροδο των χρόνων στο θαλάσσιο μέτωπο⁴⁰ από τον Πειραιά μέχρι το Πέραμα είναι μια κλειστή και χωρίς πρόσβαση πόλη στη θάλασσα που τη βρέχει. Εντοπίζονται κάποιες διεξόδους προς την παραλία ωστόσο η προσέγγιση γίνεται με τ' εμποδίων. Γίνεται απολύτως σαφές ότι η περιοχή αναπτύχθηκε χωρίς σχέδιο, πρόγραμμα και όραμα.

Η παράκτια περιοχή της Αττικής που εξετάζεται στην παρούσα μελέτη εκτείνεται από το Δήμο Αλίμου, περιλαμβάνει τους Δήμους Μοσχάτου, Καλλιθέας, Παλαιού Φαλήρου, Ελληνικού - Αργυρούπολης, Γλυφάδας, Βούλας και Βουλιαγμένης. Διοικητικά υπάγεται στο Νότιο Τομέα της Νομαρχίας Αθηνών. Στη μελέτη περιλαμβάνονται και οι δήμοι Βούλας και Βουλιαγμένης.

Η παραλιακή ζώνη του Φαληρικού Όρμου επιλέχθηκε για τη χωροθέτηση αθλητικών εγκαταστάσεων που φιλοξένησαν τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Σε αυτή την ακτίνα διεξήχθησαν τα αγωνίσματα του Beach Volley, Handball και Tae Kwon Do.

---

⁴⁰ Καφούρος Μ. , Αναγνώστου Χ. «ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΣΤΙΚΟΥ ΘΑΛΑΣΣΙΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ - Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΘΑΛΑΣΣΙΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ ΤΟΥ ΜΕΙΖΟΝΟΣ ΠΕΙΡΑΙΑ», 2009

Με τη δημιουργία των ως άνω αθλητικών εγκαταστάσεων η περιοχή άλλαξε ριζικά. Ωστόσο ο σχεδιασμός για τη χρήση των Ολυμπιακών Ακινήτων μετά το πέρας της διοργάνωσης δεν υλοποιήθηκε. Κι ενώ η αρχική πρόβλεψη ήταν η δημιουργία Μητροπολιτικού Πάρκου που θα αποτελούνταν από αθλητικές εγκαταστάσεις και εγκαταστάσεις αναψυχής, η πραγματικότητα απέχει παρασάγγας. Ο αρχικό στόχος, ο επαναπροσδιορισμός της σχέσης των κατοίκων με τη θάλασσα, υλοποιείται με μεγάλες καθυστερήσεις και πολλά ερωτηματικά.

Εικόνα 8: Φαληρικός όρμος, πηγή : <http://www.lifo.gr/now/greece/113816>

1.6 ΕΞΕΛΙΞΗ ΦΑΛΗΡΙΚΟΥ ΟΡΜΟΥ

Για την εξέλιξη και τη γνώση της ιστορίας του Φαληρικού Όρμου θα πρέπει να ανατρέξουμε στο παρελθόν. Αποτέλεσε το πρώτο επίνειο, πόλη ή οικισμός με λιμάνι⁴¹, της πόλης. Αργότερα διευθετήθηκαν τα προβλήματα ελλειμνισμού στο λιμάνι του Πειραιά όπου και αναδείχθηκε το σημαντικότερο στη χώρα.

Η σύσταση του Ελληνικού Κράτους ώθησε στην ανάπτυξη ολόκληρη τη χώρα. Έτσι και στην περίπτωση του Φαληρικού Όρμου δημιουργήθηκαν έργα υποδομών, συγκοινωνιακά έργα⁴² που ενώνουν την Αθήνα με τον Πειραιά και εκτείνονται ως τη Φαληρική Ακτή. Τέτοια είναι η σιδηροδρομική σύνδεση⁴³ Αθηνών – Πειραιώς καθώς, το Τραμ και η κατασκευή της Λεωφόρου Πειραιώς το 1835.

Εικόνα 9: Ιπήλατο τραμ, 1907, **πηγή :** Βικιπαίδεια

Η παρακμή άρχισε να διαφαίνεται από το 1920, είτε λόγω της ρύπανσης της θάλασσας, είτε λόγω ραγδαίας ανάπτυξης της βιομηχανίας στην περιοχή του Πειραιά. Η εικόνα της πρωτεύουσας άλλαξε ριζικά μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922 και την έλευση 1.100.000 προσφύγων στον Ελλαδικό χώρο⁴⁴. Η περιοχή του Φαλήρου επωμίστηκε μεγάλο βάρος στη φιλοξενία των προσφύγων. Το 1970 ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ) δρομολόγησε μία σειρά από έργα για την

⁴¹ Βικιλεξικό, <https://el.wiktionary.org/wiki/%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9%CE%BF>

⁴² Μπατζίκου Σ. «Μεταολυμπιακή εξέλιξη του Φαληρικού Όρμου», 2008/09

⁴³ Στην Αθήνα αναπτύχθηκε δίκτυο ιπήλατων τροchioδρόμων μετρικού εύρους το 1882[4] από τη βελγικών συμφερόντων Εταιρεία Τροchioδρόμων Αθηνών - Πειραιώς - Περιχώρων (Ε.Τ.Α.Π.Π). Το δίκτυο αυτό ηλεκτροδοτήθηκε, αναβαθμίσθηκε και επεκτάθηκε μεταξύ 1906 και 1908, ενώ υπέστη τροποποιήσεις και μεταγενέστερα. Μία κανονικού εύρους γραμμή (αρχικώς ιπήλατη και μεταγενέστερα ηλεκτροκίνητη) κατασκεύασε και λειτούργησε και ο Σιδηρόδρομος Αθηνών - Πειραιώς κατά μήκος της παραλίας Πειραιώς.

⁴⁴ Άτλας του Ελαιώνα Αττικής

ανάδειξη και αξιοποίηση της περιοχής του Φαλήρου μεταξύ των οποίων έργα επιχωματώσεων, η κατασκευή της μαρίνας Φλοίσβου, η υπερυψωμένη Λ. Ποσειδώνος και το Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας (ΣΕΦ). Τα παραπάνω έργα δεν συνέβαλαν ουσιαστικά στη διευκόλυνση των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής το εναντίον, αποκόπηκαν το Μοσχάτο, η Καλλιθέα και το Ν Φάληρο από τη θάλασσα, ενώ παράλληλα δημιουργήθηκαν προβλήματα με πλημμύρες. Με τον καιρό απαξιώθηκε η περιοχή πλήρως αφού στις παραλίες του Φαλήρου δυστυχώς κατέληγε μεγάλη ποσότητα μπαζών καθώς και τα λύματα από τα υπογειοποιημένα ποτάμια του Ιλισού και του Κηφισού (Ιατρίδου, 2006).

Μόλις τα τελευταία χρόνια έγινε κατανοητό από του ιθύνοντες η σημασία του παραλιακού μετώπου της πόλης και η ανάγκη ανάπλασης του Φαληρικού Όρμου. Το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας 1983 (Ν.1515/85) παρουσιάστηκε μία προσπάθεια σχεδιασμού της περιοχής⁴⁵ του Φαληρικού όρμου έως και το παλαιό Ιππόδρομο, για την αξιοποίηση του ως πόλος αναψυχής. Λίγο μετά παρουσιάστηκε η ευκαιρία της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων από τη χώρα μας. Ο Οργανισμός της Αθήνας ανέλαβε να διαμορφώσει το Γενικό Σχέδιο Ανάπτυξης και Ανάπλασης του Φαληρικού Όρμου όχι μόνο για την τέλεση των αγώνων αλλά και μετά το πέρας της όλης διοργάνωσης. Οι στόχοι που τέθηκαν ήταν : α) η διαφύλαξη του κοινόχρηστου δημόσιου χαρακτήρα του χώρου, β) το άνοιγμα της πόλης στη θάλασσα και γ) η αντιμετώπιση προβλημάτων υποδομών.

Σε δύο περιόδους διακρίνονται οι εργασίες του Φαληρικού Όρμου, εκείνη που περιλαμβάνει όλα τα έργα για την υλοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων κι εκείνη που αφορά την περίοδο μετά την ολοκλήρωση των Αγώνων. Στην πρώτη περίοδο δημιουργούνται οι εγκαταστάσεις που θα φιλοξενήσουν το Beach Volley, το Handball και το Tae Kwon Do. Σύμφωνα με Ν.2912/2001 περιοχή υποδοχής ολυμπιακών εγκαταστάσεων χαρακτηρίστηκε η παραλία Καλλιθέας-Μοσχάτου και κομμάτι της παραλίας του Π. Φαλήρου, όπου με το πέρας των Αγώνων η περιοχή αυτή θα αποτελούσε υπερτοπικό πόλο αναψυχής και αθλητισμού («Ειδικό Σχέδιο Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης», ΕΣΟΑΠ, ΠΔ. 22/2002). Η δεύτερη φάση περιλαμβάνει όλα τα έργα ανάπλασης και αντιπλημμυρικής προστασίας προκειμένου η περιοχή να αναδειχθεί σε μητροπολιτικό επίπεδο (Ομάδα Μελετητών Φάληρο 21, 2005).

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 διοργανώθηκαν κι ολοκληρώθηκαν με επιτυχία από τη χώρα μας, οι εγκαταστάσεις δημιουργήθηκαν όχι μόνο για να φιλοξενήσουν τους

---

⁴⁵ Μπατζίκου Σ. «Μεταολυμπιακή εξέλιξη του Φαληρικού Όρμου», 2008/09

αγώνες αλλά και για να δημιουργήσουν μία προοπτική ανάπτυξης στις περιοχές που χωροθετήθηκαν.

Οι ενέργειες για την αξιοποίηση των Ολυμπιακών ακινήτων ξεκίνησαν από το Ν.3342 το 2005 που προβλέπει τη μετατροπή⁴⁶ του Κλειστού Γυμναστηρίου Tae Kwon Do σε Συνεδριακό Κέντρο. Παράλληλα αυξάνονται οι χρήσεις σε όλες τις ζώνες του Φαληρικού Όρμου, που δεν αλλοιώνουν το χαρακτήρα της περιοχής, με σκοπό η συντήρηση να επιτελείται από τα εισπραττόμενα έσοδα. Το 2007 εμφανίζεται μία αρχιτεκτονική και οικονομοτεχνική μελέτη που προτείνει τη μετατροπή του Κλειστού Γυμναστηρίου Tae Kwon Do σε Συνεδριακό Κέντρο. Η μελέτη αναφέρει την προοπτική δημιουργίας συνεδριακού κέντρου διεθνούς εμβέλειας χωρητικότητας 3.000 ατόμων. Στη συνέχεια, 2008, τα Ολυμπιακά Ακίνητα ΑΕ διατυπώνουν μελέτη σύμφωνα με την οποία η Ζώνη 1 προορίζεται για την χωροθέτηση Οικολογικού Πάρκου.

Το τελευταίο αποτελεί μέχρι και σήμερα ζητούμενο κι ευσεβή πόθο καθώς η πολυπόθητη ανάδειξη της περιοχής ακόμα αναμένεται. Κι ενώ κάποια έργα που υπαγορεύτηκαν για τον ανασχεδιασμό της περιοχής και υλοποιήθηκαν λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων, υπάρχουν έργα σημαντικά όπως η αντιπλημμυρική προστασία που εκκρεμούν. Κι έτσι καθυστερεί και η εδραίωση της περιοχής ως πόλος αθλητικών, πολιτιστικών και τουριστικών δραστηριοτήτων.

1.7 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Το ΠΔ 01-3/05-3-2004 καθορίζει τις χρήσεις⁴⁷ γης «Καθορισμός ζωνών προστασίας χρήσεων γης και όρων και περιορισμών δόμησης στην παραλιακή ζώνη της Αττικής από το Φαληρικό Όρμο μέχρι την Αγία Μαρίνα Κρωπίας», εξαιρούνται οι περιοχές του Φαληρικού Όρμου και του Αγίου Κοσμά που υπάγονται στα Ειδικά Σχέδια Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης (ΕΣΟΑΠ).

Για την έγκριση της χωροθέτησης των Ολυμπιακών Ακινήτων ψηφίστηκε ο Νόμος 2730/99, «Σχεδιασμός, ολοκληρωμένη ανάπτυξη και εκτέλεση Ολυμπιακών έργων και άλλες διατάξεις», τροποποιήθηκε το Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας (ΡΣΑ) και θεσμοθετήθηκαν ΕΣΟΑΠ γύρω από τις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις όπου και εγκρίθηκαν από τον Οργανισμό της Αθήνας. Εκτός από τη χρήση καθορίζεται και η μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες χρήση των ακινήτων, οι ζώνες προστασίας, οι όροι

⁴⁶« Πρόγραμμα ολοκληρωμένης ανάπλασης Φαληρικού Όρμου», η Αθήνα ανακτά το θαλάσσιο μέτωπό της.

⁴⁷Μπατζίκου Σ. «Μεταολυμπιακή εξέλιξη του Φαληρικού Όρμου», 2008/09

δόμησης, οι περιβαλλοντικοί όροι (άρθρο 4) και η αδειοδότηση των Ολυμπιακών Έργων.

Προσπάθειες για το σχεδιασμό, τη μελλοντική χρήση και την προστασία των Ολυμπιακών Έργων, οδήγησαν στο ΠΔ 22-3/26-3-2002 ΦΕΚ Δ' 233 «Έγκριση Ειδικού Σχεδίου Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης περιοχής Ολυμπιακών εγκαταστάσεων Beach Volley και λοιπών αθλημάτων και Ανάπλαση της περιοχής στο Φαληρικό Όρμο (Ν. Αττικής)», όπου καθορίζονται οι χρήσεις γης και οι όροι δόμησης κατά ζώνες Α1, Α2, Β1, Β2, Γ1, Γ2 καθώς και η γενική διάταξη των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων και μετά τη χρήση τους στην Ολυμπιάδα και των συνοδευτικών δραστηριοτήτων. Ειδικά για το σύνολο της έκτασης, 757.000 μ² προβλέπεται ως μέγιστη επιτρεπόμενη δόμηση 37.875 μ², ήτοι συντελεστή δόμησης 0,05 και μέγιστη επιτρεπόμενη κάλυψη 37.875 μ². Είναι σαφές ότι η χωροθέτηση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων δημιουργεί υπεραξία καθώς από τη μία μεριά κληροδοτείται ένα Ολυμπιακό Ακίνητο ενώ από την άλλη ευεργετείται και η ευρύτερη περιοχή.

Απαραίτητη ενέργεια⁴⁸ για τον καθορισμό των χρήσεων γης είναι ο ορισμός της παράκτιας ζώνης, ακόμη και προσωρινά, ώστε να περιλαμβάνεται τουλάχιστον μία λεκάνη απορροής. Οι λοιπές ζώνες όπως η παραλία, η παράκτια λωρίδα, και η δυναμική ζώνη προσδιορίζονται αυστηρά πριν την έκδοση οποιασδήποτε απόφασης για την εγκατάσταση έργων δημόσιου ή ιδιωτικού φορέα.

Ο Νόμος 3105 «Τουριστική εκπαίδευση και κατάρτιση, ρυθμίσεις για τον τουρισμό και άλλες διατάξεις» προβλέπει ότι «Στις εκτάσεις που περιλαμβάνονται στο Ειδικό Σχέδιο Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης Φαληρικού Όρμου, πέραν των οριζομένων στο από 22.3/26.3.2002 προεδρικό διάταγμα (ΦΕΚ 233Δ) επιτρέπεται»:

1. Η δημιουργία σύγχρονου Ενυδρείου και των συνακόλουθων λειτουργιών και δραστηριοτήτων μέγιστου συνολικού εμβαδού δεκαεπτά χιλιάδων (17.000) μ², σε οριζόμενη θέση.
2. Η χωροθέτηση έως πέντε μικρών εστιατορίων – αναψυκτήριων, το εμβαδόν των οποίων δεν θα ξεπερνά τα 300 μ² και ανώτατο ύψος τα 4,5 μ που θα εξυπηρετούν τους επισκέπτες.
3. Η δημιουργία υπαίθριων και υπόγειων χώρων στάθμευσης αυτοκινήτων.
4. Οι απαραίτητες προμελέτες των ανωτέρω εγκαταστάσεων εγκρίνονται με απόφαση της Εκτελεστικής Επιτροπής του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας (ΟΡΣΑ).

---

⁴⁸Καμπουρης Α. «Ανάπλαση Παραθαλάσσιου Μετώπου. Περίπτωση Καλοχωρίου Θεσσαλονίκης»,2010

Το 2005 ψηφίστηκε ο Νόμος 3342 «Βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική αξιοποίηση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, αδειοδότηση, χρήσεις, λειτουργίες τους διάρθρωση, οργάνωση και λειτουργία Γενικής Γραμματείας Ολυμπιακής Αξιοποίησης».

Τα έργα που έχουν προγραμματιστεί να υλοποιηθούν για την ανάπλαση του Φαληρικού Όρμου κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες : Αντιπλημμυρικά και Συγκοινωνιακά Έργα: 120 εκ. ευρώ, Μητροπολιτικό Πάρκο: 140 εκ ευρώ, Λιμενικά έργα: 14 εκ ευρώ. Οι λόγοι που αποτελούν τροχοπέδη στην υλοποίηση των επί δεκαετία προγραμματικών εξαγγελιών αναδεικνύονται η γραφειοκρατία και το ρίσκο που απαιτείται από τους αρμόδιους φορείς να δυσαρεστήσουν μερίδα πολιτών. Η Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων εγκρίθηκε μετά από δύο χρόνια από την κατάθεση της, 2011, με αποτέλεσμα να χάσει την ευκαιρία ένταξης της χρηματοδότησης από το ΕΣΠΑ 2009-2013.

Στις 15/12/2016 η Οικονομική Επιτροπή της Περιφέρειας Αττικής διενήργησε δημοπρασία για την επιλογή αναδόχου, «ΕΡΓΑ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΛΗΡΙΚΟΥ ΟΡΜΟΥ (ΦΑΣΗ Α΄)», συνολικού ποσού € 150 εκατομμυρίων (συμπεριλαμβανομένου ΦΠΑ). Η Α΄ Φάση περιλαμβάνει τα αντιπλημμυρικά έργα καθώς και τη μετακίνηση της λεωφόρου Ποσειδώνος. Στην υπ' αριθμ. 292/2017 απόφασή της εγκρίνει την κατακύρωση της σύμβασης στη μειοδοτούσα εταιρία ΑΚΤΩΡ ΑΝΩΝΥΜΗ ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ, με ποσοστό έκπτωσης 53,54%. Συγκεκριμένα περιλαμβάνει έργα οδοποιίας, υδραυλικά έργα και υποστηρικτικά έργα. Την εγκάρσια⁴⁹ μετατόπιση της λεωφόρου Ποσειδώνος, αντιπλημμυρικά έργα καθώς και υποστηρικτικά έργα που αφορούν στην ανανέωση των στάσιμων νερών στον Κηφισό και τον Ιλισό, δημιουργία Κέντρου Ανάκτησης Νερού Ελαιώνα, με τροφοδοσία από την υγρή φάση των λυμάτων του Κεντρικού Αποχετευτικού Αγωγού (υπόγεια μονάδα τριτοβάθμιας επεξεργασίας και επιστροφή της ιλύος στον ΚΑΑ.) για την άρδευση του εκτεταμένου νέου πρασίνου.

Απαραίτητη ενέργεια⁵⁰ για τον καθορισμό των χρήσεων γης είναι ο ορισμός της παράκτιας ζώνης , ακόμη και προσωρινά, ώστε να περιλαμβάνεται τουλάχιστον μία λεκάνη απορροής. Οι λοιπές ζώνες όπως η παραλία, η παράκτια λωρίδα, και η δυναμική ζώνη προσδιορίζονται αυστηρά πριν την έκδοση οποιασδήποτε απόφασης για την εγκατάσταση έργων δημόσιου ή ιδιωτικού φορέα.

---

⁴⁹<http://www.ypodomes.com/index.php/astiki-anaptiksi/anaplasteis/item/40076-olotaxos-gia-yprografes-to-ergo-anaplastis-falirikoy-ormou>

⁵⁰Καμπουρης Α. «Ανάπλαση Παραθαλάσσιου Μετώπου. Περίπτωση Καλοχωρίου Θεσσαλονίκης»,2010

Σύμφωνα με το Νόμο 2971/2001 «Αιγιαλός, παραλία και άλλες διατάξεις» ορίζονται: Αιγιαλός είναι η ζώνη της ξηράς, που βρέχεται από τη θάλασσα από τις μεγαλύτερες και συνήθεις αναβάσεις των κυμάτων της.

Παραλία είναι η ζώνη ξηράς που προστίθεται στον αιγιαλό, καθορίζεται δε σε πλάτος μέχρι και πενήντα (50) μέτρα από την οριογραμμή του αιγιαλού, προς εξυπηρέτηση της επικοινωνίας της ξηράς με τη θάλασσα και αντίστροφα.

Παλιός αιγιαλός είναι η ζώνη της ξηράς, που προέκυψε από τη μετακίνηση της ακτογραμμής προς τη θάλασσα, οφείλεται σε φυσικές προσχώσεις ή τεχνικά έργα και προσδιορίζεται από τη νέα γραμμή αιγιαλού και το όριο του παλαιότερα υφιστάμενου αιγιαλού.

Όχθη των μεγάλων λιμνών και των πλευσίμων ποταμών είναι η χερσαία ζώνη, που περιστοιχίζει αυτούς και βρέχεται από τις μεγαλύτερες αλλά συνήθεις αναβάσεις των υδάτων τους.

Παρόχθια ζώνη των μεγάλων λιμνών και των πλευσίμων ποταμών είναι η με τη συνδρομή των προϋποθέσεων της παραγράφου 2 προστιθέμενη στην όχθη ζώνη ξηράς, που καθορίζεται σε πλάτος μέχρι και πενήντα (50) μέτρα από το προς την ξηρά όριο της όχθης.

Παλαιά όχθη των μεγάλων λιμνών και των πλευσίμων ποταμών είναι η ζώνη της ξηράς, που προέκυψε από τη μετακίνηση της οριογραμμής της όχθης των μεγάλων λιμνών και πλευσίμων ποταμών.

Λιμένας είναι ζώνη ξηράς και θάλασσας μαζί με έργα και εξοπλισμό, που επιτρέπουν κυρίως την υποδοχή κάθε είδους πλωτών μέσων και σκαφών αναψυχής, τη φορτοεκφόρτωση, αποθήκευση, παραλαβή και προώθηση των φορτίων τους, την εξυπηρέτηση επιβατών και οχημάτων και την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τις θαλάσσιες μεταφορές.

Λιμενικά έργα είναι τα έργα που εκτελούνται ολικώς ή μερικώς στον αιγιαλό, την όχθη, την παραλία ή την παρόχθια ζώνη, μέσα στη θάλασσα, στον πυθμένα της θάλασσας και στο υπέδαφος του βυθού, καθώς και εκείνα που επιφέρουν διαμόρφωση ή αλλοίωση των χώρων αυτών ή που προβλέπονται από τις διατάξεις περί Λιμενικών Ταμείων.

Φορέας διοίκησης και εκμετάλλευσης λιμένα είναι κάθε δημόσιος φορέας ή φορέας της Αυτοδιοίκησης ή ιδιωτικός ή μικτός φορέας που έχει, κατά νόμο, την ευθύνη της διοίκησης και της εκμετάλλευσης λιμένα.

Στην παράκτια περιοχή της Αθήνας, από τον Πειραιά έως το Κορωπί οι χρήσεις γης συμμορφώνονται σύμφωνα με το ΠΔ 01-3/05-3-2004 «Καθορισμός ζωνών

προστασίας χρήσεων γης και όρων και περιορισμών δόμησης στην παραλιακή ζώνη της Αττικής από το Φαληρικό Όρμο μέχρι την Αγία Μαρίνα Κρωπιάς». Δεν περιλαμβάνεται η περιοχή του Φαληρικού Όρμου και του Αγίου Κοσμά καθώς εμπίπτουν στο ΕΣΟΑΠ.

Ο νόμος 3342/2005 ΦΕΚ 131/Α'/6.6.200 «Βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική αξιοποίηση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, αδειοδότηση, χρήσεις, λειτουργίες τους - Διάρθρωση, οργάνωση και λειτουργία Γενικής Γραμματείας Ολυμπιακής Αξιοποίησης», στο άρθρο 22 προβλέπει επιπλέον χρήσεις στο Ολυμπιακό Πόλο Φαλήρου και την έκταση του Παλαιού Ιπποδρόμου πέρα των οριζόμενων από την περίοδο των Αγώνων.

α. Ζώνη Α1: Οικολογικό πάρκο και ήπιες αθλητικές εγκαταστάσεις, συμπεριλαμβανομένων στίβου κλασικού αθλητισμού και γηπέδων ομαδικών αθλημάτων, υποστηριζόμενων από τις ακόλουθες εγκαταστάσεις: αποδυτήρια, χώρους υγιεινής, αποθηκευτικούς χώρους, φυλάκιο, υπαίθριους χώρους συνάθροισης κοινού κ.ά.

β. Ζώνες Α2, Β1 και Β2: Πολιτιστικές και αθλητικές χρήσεις, Εθνικό Ναυταθλητικό Κέντρο και εγκαταστάσεις των ναυταθλητικών ομίλων, των ναυτοπροσκόπων και των αλιέων, που ήταν ήδη εγκατεστημένοι στην περιοχή, εγκαταστάσεις υποστήριξης των αθλητικών και ναυταθλητικών χρήσεων (αποδυτήρια, χώροι υγιεινής, αποθηκευτικοί χώροι, γραφεία αθλητικών οργανώσεων), σταθμός ανεφοδιασμού σκαφών, εγκαταστάσεις τεχνικής εξυπηρέτησης σκαφών, γραφεία διοίκησης, αποθήκες, ιατρείο, χώροι υγιεινής, χώροι εστίασης κοινού, εμπορικά καταστήματα, υπαίθριοι χώροι συνάθροισης κοινού, θεματικό πάρκο, κλειστό αμφιθέατρο πολλαπλών χρήσεων, πλατεία και ελεύθεροι κοινόχρηστοι χώροι, φυλάκιο με WC και υπαίθριος χώρος στάθμευσης, καθώς και χώροι πληροφόρησης κοινού και πώλησης ειδών πρώτης ανάγκης εντός των τεσσάρων υφιστάμενων περιπτέρων.

γ. Ζώνη Γ1: Συνεδριακό Κέντρο εντός του Κλειστού Γυμναστηρίου, δημοτικές αθλητικές εγκαταστάσεις, ελεύθεροι χώροι πρασίνου και περιπάτου, υπαίθριος χώρος στάθμευσης.

δ. Ζώνη Γ2: Χώρος πολιτιστικών λειτουργιών.

ε. Στην περιοχή του παλαιού Ιπποδρόμου Αθηνών, χωροθετούνται ελεύθεροι χώροι-αστικό πράσινο. Στην περιοχή αυτή ορίζεται συντελεστής δόμησης 0,30 και κάλυψη 25%.»

1.8 ΠΑΡΑΚΤΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΕΕ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελείται από 28 κράτη μέλη εκ των οποίων τα 23 βρέχονται από τη θάλασσα. Το 1/3 του συνολικού πληθυσμού⁵¹ της Ένωσης ζει σε απόσταση 20χλμ. από τη θάλασσα και 120 εκατομμύρια ζουν σε παραλιακά αστικά οικοσυστήματα.

Παράκτια ζώνη μια λωρίδα 50 χιλιομέτρων από την ακτή, ορισμός από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτιμάται ότι μέχρι το 2025 θα έχει οικοδομηθεί το 50% των ακτών της Μεσογείου. Η μελέτη που εκπονήθηκε για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, “Eurosion - Living with coastal erosion in Europe : Sediment and space for sustainability”, απεφάνθη ότι περίπου το 1/5 των ακτών της ΕΕ αντιμετωπίζει προβλήματα διάβρωσης.

Ο σχεδιασμός της ΕΕ για τις παράκτιες περιοχές επικεντρώνεται, ως επί το πλείστον, στον καθορισμό των χρήσεων γης. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια έγιναν προσπάθειες που τελεσφορήσανε ώστε να εξαιρούνται περιοχές προστατευόμενες. Οι νομοθετικές ρυθμίσεις σε κάθε χώρα ποικίλουν και αποτυπώνουν κάθε φορά τις προθέσεις για την προστασία των παράκτιων περιοχών. Στην Ιταλία, για παράδειγμα, νόμος του 1985 απαγορεύει τον αποχαρκτηρισμό περιοχών⁵² ακτίνας 300 μέτρων από τις ακτές λιμνών και θαλασσών. Ενώ στην Πορτογαλία εφαρμόζεται ο νόμος του 1933 σύμφωνα με τον οποίο το μήκος της παράκτιας ζώνης ορίζεται σε 500 μέτρα και το διέπουν συγκεκριμένες διατάξεις. Στη Νορβηγία αν και το μήκος της παράκτιας ζώνης περιορίζεται στα 100 μέτρα απαγορεύεται η δόμηση (Σταματίου 2003).

Όσον αφορά τον Ελλαδικό χώρο παρουσιάζονται υψηλά επίπεδα διάβρωσης που αγγίζουν το 28,6%.

Οι ανησυχίες της Ενωμένης Ευρώπης για τις παράκτιες περιοχές ξεκίνησαν από τη δεκαετία του '70 και του '80 όταν εξέδωσε οδηγίες για την προστασία του περιβάλλοντος, 85/337/EEC, 79/409/EEC, 92/43/EEC, 76/460/EEC.

Μόλις το 1992 το Συμβούλιο Υπουργών Περιβάλλοντος αιτήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή να διατυπώσει στρατηγική σχετικά με την αντιμετώπιση των ζητημάτων

---

⁵¹Γ. Α. Παπαϊωάννου «Μελέτη και σχεδιασμός της ανάπλασης του παραλιακού μετώπου του δήμου Πειραιά από την πλαζ Φρεαττύδας έως την πλαζ Βοτσαλάκια», 2012

⁵²Γ. Α. Παπαϊωάννου «Μελέτη και σχεδιασμός της ανάπλασης του παραλιακού μετώπου του δήμου Πειραιά από την πλαζ Φρεαττύδας έως την πλαζ Βοτσαλάκια», 2012

της παράκτιας ζώνης. Έτσι τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οδηγήθηκαν στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Περιοχών. Οι πρώτες πολιτικές αφορούν το χωροταξικό σχεδιασμό όπου έμμεσα γίνονται αναφορές και στις παράκτιες περιοχές. Στην έκθεση «Ευρώπη 2000» επισημαίνονται οι σημαντικές διαφορές⁵³ των κρατών μελών σε δημογραφικό επίπεδο, σε επίπεδο υποδομών και ανάπτυξης. Οι παράκτιες περιοχές είναι εκείνες που βάζονται περισσότερο κι έτσι καθίστανται μειονεκτούσες και γεωγραφικά ευαίσθητες (Τουφεγγοπούλου, 2007).

Ακολούθησε η Έκθεση «Ευρώπη 2000+» όπου παρουσιάστηκε πιο λεπτομερώς η ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος, και κυρίως των οικολογικά ευαίσθητων περιοχών που απειλούνται από την υπέρμετρη εκμετάλλευση. Τέτοιες περιοχές είναι οι παράκτιες.

---

⁵³Γ. Α. Παπαϊωάννου «Μελέτη και σχεδιασμός της ανάπλασης του παραλιακού μετώπου του δήμου Πειραιά από την πλαζ Φρεαττύδας έως την πλαζ Βοτσαλάκια», 2012

2. ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΙΔΡΥΜΑ ΣΤΑΥΡΟΣ ΝΙΑΡΧΟΣ

2.1 ΓΕΝΙΚΑ

Το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) αποτελεί ένα από τα έργα ναυαρχίδες που συναντήσαμε και αναλύσαμε παραπάνω, σύμφωνα με τις αναφορές του Hall. Έργο μεγάλοπνοο και φιλόδοξο εμπνεύστηκε και εκπονήθηκε με ιδιωτική πρωτοβουλία του Σταύρου Νιάρχου. Η χρηματοδότησή του άγγιξε τα 630 εκατομμύρια € και αποτελεί δωρεά του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος (www.SNF.org) προς το Ελληνικό Δημόσιο. Το ΚΠΙΣΝ δημιουργήθηκε με σκοπό να στεγάσει την Εθνική Λυρική Σκηνή (ΕΛΣ), την Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος (ΕΒΕ) και το Πάρκο Σταύρος Νιάρχος (Πάρκο ΣΝ). Αρχιτέκτονας του έργου είναι ο Renzo Piano, διεθνούς φήμης⁵⁴ και γνωστός μεταξύ άλλων και για το Κέντρο Georges Pompidou στο Παρίσι. Την κατασκευή ανέλαβε η κοινοπραξία των εταιριών Salini Impregilo-ΤΕΡΝΑ με ποσοστά 51% και 49% αντίστοιχα.

Το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος αποτελεί ένα μη κερδοσκοπικό οργανισμό, απουσίας μετόχων, επιχειρηματικής και εμπορικής δραστηριότητας. Όλα τα περιουσιακά του στοιχεία αξιοποιούνται στην κοινωφελή δραστηριότητα του Ιδρύματος στους τέσσερις τομείς : Τέχνες και Πολιτισμός, Παιδεία, Υγεία και Αθλητισμός και Κοινωνική Πρόνοια.

Αξίζει να σημειωθεί πως το ΚΠΙΣΝ αποτελεί το πρώτο κτίριο πολιτισμικής χρήσης στην Ευρώπη που του απονεμήθηκε από το Αμερικανικό Συμβούλιο Πράσινων Κτιρίων «Πλατινένια πιστοποίηση LEED» και αφορά όχι μόνο στο σχεδιασμό του έργου αλλά και στον τρόπο πραγματοποίησης των εργασιών, επιτεύχθηκαν με τη μικρότερη δυνατή όχληση.

«Το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) είναι ένα πολυλειτουργικό και περιβαλλοντικά βιώσιμο κέντρο παιδείας, τέχνης και αναψυχής, που αποτελείται

---

⁵⁴ Ο ίδιος έχει αναφέρει ότι «Ο αρχιτέκτονας είναι σαν το δημοσιογράφο, βρίσκεται όπου συντελείται αλλαγή για να την καταγράψει ή να την ερμηνεύσει». Για την Ελλάδα η συγκυρία αποτυπώνεται στο ΚΠΙΣΝ συμβάλλοντας στο να γίνει η Αθήνα καλλίτερη. « Καλεί τους ανθρώπους να μοιραστούν τις ίδιες αρχές, να γευτούν τη χαρά της συμμετοχής και να νιώσουν αλληλεγγύη». «Το ΚΠΙΣΝ είναι πορτρέτο της Αθήνας, της Ελλάδας, αφού συνδυάζει τη θάλασσά, τον αέρα και τον ήλιο, που συναντώνται στην κορυφή του». Πηγή: Περιοδικό BLUE, τεύχος Ιουλίου –Αυγούστου 2017.

από το Πάρκο Σταύρος Νιάρχος, έκτασης 210.000 τ.μ., και τις νέες, υπερσύγχρονες εγκαταστάσεις της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος (ΕΒΕ) και της Εθνικής Λυρικής Σκηνής (ΕΛΣ)»

Στις 23/2/2017 παραδόθηκε στο Ελληνικό Δημόσιο το ΚΠΙΣΝ όπου θα είναι και αποκλειστικά υπεύθυνο για τη λειτουργία του.

Η περιοχή που επιλέχθηκε και τελικά φιλοξενεί το ΚΠΙΣΝ είναι ο Παλαιός Ιππόδρομος στο Δέλτα Φαλήρου, ακίνητο συνολικής έκτασης 240.000 m². Διοικητικά υπάγεται στο Δήμο Καλλιθέας και απέχει σχεδόν 5,5 χλμ από το κέντρο της Αθήνας και 4,8 χλμ από το κέντρο του Πειραιά. Η περιοχή είναι αμιγώς αστική και συνορεύει με το δήμο Παλαιού Φαλήρου ενώ νότια του οικοπέδου συνορεύει με τις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις του Φαλήρου.

Ο τόπος εγκατάστασης του ΚΠΙΣΝ εντάσσεται στο λεγόμενο Φαληρικό Αλίπεδο, μία περιοχή όπου οι ανασκαφές διαπίστωσαν την ύπαρξη αρχαίων χειμάρρων. Στα πλαίσια της κατασκευής του ΚΠΙΣΝ διεξήχθησαν ανασκαφικές έρευνες το 2012 και 2013 στη Νεκρόπολη του Φαλήρου όπου και αποκαλύφθηκαν 1.063 ταφές, εκ των οποίων 80 δεσμώτες. Στην αρχαιότητα⁵⁵ ο όρμος του Φαλήρου συνιστούσε το κύριο λιμάνι της πόλης μέχρι τους περσικούς πολέμους.

Εικόνα 10: Το ΚΠΙΣΝ , Πηγή:<http://www.naftikachronika.gr/2016/05/17/to-kentro-politismou-idryma-stavros-niarchos-anoigei-tis-portes-tou-sto-koino/>

Το ΚΠΙΣΝ περιλαμβάνει νέες κτιριακές εγκαταστάσεις για τη φιλοξενία της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδας και συγκεκριμένα χώρους για την Εθνική Συλλογή, την αναδρομική και τρέχουσα Εθνική Βιβλιογραφία κ.α. Ειδικές εγκαταστάσεις

⁵⁵ <http://www.culturenow.gr/47252/diepisthmonikh-proseggish-gia-ta-eyrhmata-twn-anaskafwn-toy-kentroy-politismoy-idryma-stayros-niarchos>

δημιουργήθηκαν για την Εθνική Λυρική Σκηνή αποτελούμενοι από αίθουσες παραστάσεων καθώς και κύριους και βοηθητικούς χώρους για παραστάσεις όπερας και μπαλέτου. Επίσης προβλέφθηκε και δημιουργήθηκε Πάρκο πρασίνου το «Πάρκο Σταύρος Νιάρχος» με εκπαιδευτικό, πολιτιστικό και αναψυχής χαρακτήρα. Ένας πνεύμονας πρασίνου που θα διοργανώνονται πολιτιστικές, εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές εκδηλώσεις (Γ. Μαρίνος 2014).

Εικόνα 11: Πανοραμική άποψη του ΚΙΠΙΣΝ, **Πηγή:** <http://www.tekmon.gr>

Εικόνα 12: Η Εθνική Λυρική Σκηνή στο ΚΙΠΙΣΝ, **Πηγή:** <https://www.ekirikas.com>

Εικόνα 13: Εικόνα της Εθνικής Βιβλιοθήκης στο ΚΠΙΣΝ,
Πηγή:<http://mignatiou.com/2016/06/i-ekdilosis-tou-iouliou-sto-kentro-politismou-tou-idrimatos-niarchos>

Οι δωρεές τέτοιου μεγέθους δημιουργούν και μία σειρά ωφελειών τόσο στην περιοχή εγκατάστασης όσο και σε ολόκληρη την πόλη. Σύμφωνα με εκτιμήσεις⁵⁶ η κατασκευή του έργου θα επιφέρει €1 δις στη βραχυπρόθεσμη και μεσοπρόθεσμη οικονομική δραστηριότητα. Τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του Κέντρου οι δαπάνες των επισκεπτών στην περιοχή, στην Αθήνα και στην Ελλάδα γενικότερα, υπολογίζονται στα €160 εκατομμύρια. Η Ελλάδα και ειδικότερα η Αθήνα αποκτά πολυπολιτισμικό Κέντρο παγκόσμιας εμβέλειας που θα αποτελέσει σημείο αναφοράς και προσέλκυσης επισκεπτών από όλο τον κόσμο. Επίσης συμβάλλει στην ανάπτυξη της νοτιοανατολικής Αττικής ενώ παράλληλα αποτελεί ένα πνεύμονα πρασίνου στην περιοχή. Τέλος ο προσιτός χαρακτήρας του ΚΠΙΣΝ θα συμβάλλει στην άρση των ανισοτήτων και κοινωνικών αποκλεισμών που αποθαρρύνουν τους πολίτες να συμμετάσχουν σε πολιτιστικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Οι εκτιμήσεις αναφέρουν ότι το έργο λόγω του μεγάλου κατασκευαστικού όγκου θα συνεισφέρει στον κατατροπωμένο από την ύφεση κατασκευαστικό και βιομηχανικό κλάδο όπου θα απορροφήσουν το 80% των οικονομικών ωφελειών. Επιπλέον για την κατασκευή του Κέντρου υπολογίζεται ότι εργάστηκαν 1.500 – 2.400 άτομα ετησίως. Με τη λειτουργία του ΚΠΙΣΝ αναμένεται να ενισχυθεί αρχικά η τοπική οικονομία και στην συνέχεια της Αθήνας και της Ελλάδας. Δημιουργούνται σταδιακά 1.600

---

⁵⁶ Αξιολόγηση επίδρασης και Επιχειρηματικό Σχέδιο του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) Αξιολόγηση επίδρασης ΚΠΙΣΝ – Συνοπτική έκθεση Φεβρουάριος 2011

θέσεις πλήρους απασχόλησης. Παράλληλα 170.000 μ² πρασίνου⁵⁷ διπλασιάζουν την επιφάνεια πρασίνου που αντιστοιχεί σε κάθε κάτοικο των Δήμων Καλλιθέας, Μοσχάτου, Νέας Σμύρνης και Παλαιού Φαλήρου, απορροφώντας 11.000 κιλά εκπομπών CO₂ ετησίως και θα μειώσει τη θερμοκρασία εντός του πάρκου κατά 1Κ σε σχέση με την γύρω περιοχή.

2.2 ΟΙ ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΙΣΝ

Το ΚΠΙΣΝ όντας ένα έργο ναυαρχίδα θα δημιουργήσει και μία σειρά θετικών επιπτώσεων σε όλους του κλάδους της ανθρώπινης δραστηριότητας στην εγγύς αλλά και στην ευρύτερη περιοχή. Σύμφωνα με τη «Μελέτη Επιδράσεων του ΚΠΙΣΝ» στην Ειδική Συμβουλευτική Επιτροπή του Ελληνικού Δημοσίου τρεις είναι οι άξονες επίδρασης του ΚΠΙΣΝ :

Επικείμενος προορισμός για τους κατοίκους και τους επισκέπτες της Ελλάδας. Θα επεκτείνει την τουριστική περιοχή της Αθήνας πέραν του ιστορικού κέντρου. Θα ενισχύσει την προσπάθεια δημιουργίας ενός μητροπολιτικού πόλου στην παράκτια ζώνης της Αττικής και ωθήσει στη μεταμόρφωση της Λεωφόρου Συγγρού σε πολιτιστική λεωφόρο.

Πρότυπο περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Ακολουθήθηκαν όλες οι κατάλληλες και πλέον εξελιγμένες προδιαγραφές για την κατασκευή αλλά και τη μετέπειτα λειτουργία του έργου. Τα 10.000 μ² φωτοβολταϊκά στοιχεία και η τοποθέτηση υψηλών προδιαγραφών θερμομόνωσης εξασφαλίζουν τη βέλτιστη ενεργειακή απόδοση. Παράλληλα έγινε ειδική μέριμνα για την άρδευση με μη πόσιμο νερό με χρήση γεωτρήσεων και αφαλάτωσης, την ελαχιστοποίηση της εξάτμισης νερού του Πάρκου καθώς και για την αντιπλημμυρική προστασία. Εφαρμόστηκαν μέθοδοι επεξεργασίας και επαναχρησιμοποίησης των απόνερων χρήσης. Ταυτόχρονα προσφέρει μοναδική βιοποικιλότητα και μικροκλίμα με φύτευση 1.450 δέντρων, 28.000 θάμνων και 17.000 μ² φυτεμένων δωμαίων.

Ενίσχυση της ελληνικής οικονομίας. Η λειτουργία του ΚΠΙΣΝ θα επιφέρει επιπλέον οικονομική δραστηριότητα εκπορευόμενη από την ΕΒΕ και ΕΛΣ. Οι δαπάνες των επισκεπτών επιδρούν ευεργετικά στην ευρύτερη οικονομία. Το πιο σημαντικό όμως

---

⁵⁷ Αξιολόγηση επίδρασης και Επιχειρηματικό Σχέδιο του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) Αξιολόγηση επίδρασης ΚΠΙΣΝ – Συνοπτική έκθεση Φεβρουάριος 2011

είναι ότι υπάρχει η δυνατότητα να επιδράσουν πολλαπλασιαστικά στην οικονομία και συγκεκριμένα σε νοικοκυριά, προμηθευτές και στον τουριστικό τομέα.

Η περιοχή του Παλαιού Ιπποδρόμου⁵⁸ στο Δέλτα Φαλήρου είχε υποστεί πολλές υποβαθμίσεις μετά τη μετεγκατάσταση του Ιπποδρόμου στο Μαρκόπουλο είχε μετατραπεί σε χώρος ανεξέλεγκτης διάθεσης στερεών απορριμμάτων. Οι χώροι άθλησης είναι περιορισμένοι, ενώ ανάμεσα στους πολιτιστικούς χώρους ξεχωρίζει μονάχα το Ίδρυμα Ευγενίδου. Παρά το γεγονός ότι η περιοχή γειτνιάζει με τη θάλασσα, ουσιαστικά είναι αφανής αφού τη διαχωρίζει η Λεωφόρος Ποσειδώνος. Από την άλλη μεριά συναντάμε τα υπερτιμημένα για την κατασκευή τους Ολυμπιακά Έργα που παρά το σχεδιασμό τους για τη μετέπειτα χρήση τους δεν εφαρμόστηκε ποτέ. Στην πραγματικότητα αποτελούν περιπτώσεις “λευκών ελεφάντων” (white elephants) όπου παρά το υψηλό κόστος κατασκευής τους και τις ελπίδες που τα συνόδεψαν δεν αξιοποιήθηκαν αποτελεσματικά για τους κατοίκους. Η δημιουργία του ΚΠΙΣΝ θα “επιβάλλει” την ολοκλήρωση των έργων υποδομής που έχουν προαναγγελθεί και αναμένονται να εφαρμοστούν στο παραλιακό μέτωπο. Τόσο οι κτιριακές εγκαταστάσεις του έργου όσο και ο περιβάλλοντας χώρος συντελούν σε ένα αισθητικά άρτιο αποτέλεσμα που θα αναβαθμίσει την περιοχή. Οι θετικές επιπτώσεις στον τομέα της οικονομίας και της απασχόλησης είναι αναμενόμενες και ευπρόσδεκτες. Σημαντική είναι η συνεισφορά του έργου και στη βελτίωση της ποιότητας του οικοσυστήματος και στις συνθήκες διαβίωσης στην περιοχή. Οι κοινόχρηστοι χώροι και οι χώροι αστικού πρασίνου στην περιοχή εκλείπουν με αποτέλεσμα να είναι επιτακτική η ανάγκη να ισορροπήσει το ισοζύγιο πρασίνου στην περιοχή. Πέραν του Δημοτικού Πάρκου του Δήμου Καλλιθέας, στο οποίο εντοπίζονται αθλητικές εγκαταστάσεις, τα υπόλοιπα έργα εναπόκεινται στη χρήση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων που έχει βαλτώσει με το πέρας των Αγώνων το 2004. Επομένως η ύπαρξη του ΚΠΙΣΝ αποτελεί μία σημαντική και σοβαρή προσπάθεια για την ψυχαγωγία, την εκπαίδευση και την άθληση, ανοιχτό σε όλους την κοινωνία που θα ολοκληρωθεί με την ενοποίηση του αστικού ιστού με το παραλιακό μέτωπο (Γ. Μαρίνος 2014). Τέλος αποτελεί ένα έργο πρότυπο στο σχεδιασμό, την κατασκευή και τη λειτουργία του, που εφάρμοσε αρχές ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής διαχείρισης.

---

⁵⁸ Ο Ιππόδρομος κατασκευάστηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1920

Εικόνα 14: Εικόνα παλαιού Ιπποδρόμου, **πηγή :** <http://www.lifo.gr/team/lola/39474>

Αναλυτικά οι επιπτώσεις⁵⁹ είναι :

1. Οικονομικά οφέλη και νέες θέσεις εργασίας. Τα άμεσα οφέλη υπολογίζονται σε €340 εκατομμύρια στην οικονομική δραστηριότητα της Ελλάδας και η συνολική συνεισφορά, δηλαδή τα άμεσα, έμμεσα και επαγωγικά οφέλη, για την ελληνική οικονομία ανέρχονται στα €1 δις. Στηρίζονται οι υφεσιακοί κλάδοι της βιομηχανίας και της κατασκευής. Οι απασχολούμενοι για την κατασκευή του έργου και συναφών εργασιών που εντάσσονται στην αλυσίδα εφοδιασμού υπολογίστηκαν περί τους 1.500 - 2.400 ετησίως.

2. Σύμφωνα με μελέτες τα συνολικά οικονομικά οφέλη στην ακαθάριστη παραγωγή της ελληνικής οικονομίας από τη λειτουργία του ΚΠΙΣΝ και από τις δαπάνες των επισκεπτών του αναμένονται στα €160 εκατομμύρια τον πρώτο χρόνο λειτουργίας. Θα δημιουργηθούν 1.600 θέσεις πλήρους απασχόλησης, τόσο στην ΕΛΣ όσο και ΕΒΕ καθώς και θέσεις λόγω των επαγωγικών φαινομένων και των άμεσων δαπανών των επισκεπτών Τα έσοδα του κράτους υπολογίζονται στα €15 εκατομμύρια ετησίως. Το ΚΠΙΣΝ δύναται να προσελκύει περίπου 1,5 εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως. Οι δαπάνες των επισκεπτών του ΚΠΙΣΝ εκτός Αττικής επιμερίζονται σε εστιατόρια, καταλύματα, εμπορικά καταστήματα, μεταφορές και διασκέδαση υπολογίζονται στα €40 εκατομμύρια το πρώτο έτος λειτουργίας. Για τη συνολική οικονομία της Ελλάδας το όφελος ανέρχεται σε επιπλέον €50 εκατομμύρια. Παράλληλα θα ενισχυθούν και οι τοπικές επιχειρήσεις λόγω της αυξημένης επισκεψιμότητας στη γύρω περιοχή. Οι

---

⁵⁹ Γ. Μαρίνος «Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και αστική πραγματικότητα», 2014

αντικειμενικές αξίες των ακινήτων θα ακολουθήσουν ανοδική τάση που κυμαίνεται από 5-30%.

3. Το ΚΠΙΣΝ συνεισφέρει και στην προσπάθεια εξοικονόμησης ανοιχτών χώρων πρασίνου διπλασιάζοντας την επιφάνεια πρασίνου που αντιστοιχεί ανά κάτοικο, για τους δήμους Καλλιθέας, Μοσχάτου, Νέας Σμύρνης και Παλαιού Φαλήρου. Τα 170.000 μ² πρασίνου θα βελτιώσουν την ποιότητα του αέρα, αφού είναι σε θέση να απορροφήσουν περίπου 11.000 κιλά εκπομπών CO₂ το χρόνο.

4. Το ΚΠΙΣΝ αποτελεί πρότυπο ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής διαχείρισης στην Ελλάδα. Είναι το πρώτο δημόσιο κτίριο στην Ελλάδα που έλαβε τη διεθνώς αναγνωρισμένη πιστοποίηση «πράσινων κτιρίων» LEED (Leadership in Energy and Environmental Design). Οι ενεργειακές ανάγκες του κτιρίου θα καλύπτονται από το φωτοβολταϊκό στέγαστρο. Οι κατασκευαστικές μέθοδοι που εφαρμόστηκαν είναι βασισμένες σε φιλικά προς το περιβάλλον πρότυπα.

5. Το ΚΠΙΣΝ ελεύθερη πρόσβαση όλων των επισκεπτών. Στις εγκαταστάσεις έχουν γίνει οι απαραίτητες προβλέψεις και έχουν ληφθεί τα αναγκαία μέτρα για τη διευκόλυνση των Ατόμων με Αναπηρία. Έχουν δημιουργηθεί κατάλληλες υποδομές στην ΕΒΕ προκειμένου τα άτομα με ειδικές ανάγκες να έχουν πρόσβαση σε ολοκληρωμένο ψηφιακό υλικό.

6. Το ΚΠΙΣΝ εκπληρώνοντας το σκοπό του προτίθεται να σταθεί αρωγός στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού, προσφέροντας δωρεάν πολιτιστικά και εκπαιδευτικά προγράμματα για διάφορες κοινωνικές ομάδες όπως παιδιά, ηλικιωμένοι κ.α. Για τη δημιουργία της ΕΛΣ, έκτασης 28.000 μ², έχουν επιστρατευτεί και ενσωματωθεί οι πιο σύγχρονες τεχνολογίες προκειμένου να αποτελέσει πόλο έλξης μεγάλων παραστάσεων διεθνούς εμβέλειας. Η κορυφαία της ακουστική⁶⁰, οι τεχνολογικές δυνατότητες, η ευελιξία στην εναλλαγή σκηνικών και η αισθητική της, την καθιστούν έτοιμη για άμεση συμμετοχή στο διεθνές λυρικό στερέωμα. Το νέο κτίριο της ΕΛΣ θα διανθίσει τις προσπάθειες για εκπαιδευτικά προγράμματα και σεμινάρια. Δημιουργήθηκε και μία μικρότερη Εναλλακτική Σκηνή, 400 θέσεων που θα φιλοξενεί εκδηλώσεις μικρότερης κλίμακας. Επιπροσθέτως στο ΚΠΙΣΝ θα λειτουργεί και σχολή χορού.

Όσον αφορά την ΕΒΕ το νέο κτίριο καλείται να εκσυγχρονίσει ένα θεσμό⁶¹ που χρονολογείται από το 1832. Από τη μία μεριά να αποτελέσει δημόσιο μέσο χωρίς περιορισμούς χρήσης και ταυτόχρονα να ενισχύσει το ερευνητικό της τμήμα. Το

---

⁶⁰ Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος

⁶¹ Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος

κτίριο της βιβλιοθήκης είναι περίπου 24.000 μ² άρτια εξοπλισμένο με συστήματα κλιματικού ελέγχου μέσω συντήρησης και ψηφιοποίησης.

Το ΚΠΙΣΝ πλαισιώνεται από το Πάρκο Σταύρος Νιάρχος, χώρος αναψυχής για όλες τις ηλικίες. Σκοπός είναι η διοργάνωση επιπλέον εκπαιδευτικών, ψυχαγωγικών και πολιτιστικών προγραμμάτων. Έχουν θεσμοθετηθεί μία σειρά δράσεων όπως οι ανοιχτές εκδηλώσεις με ελεύθερη είσοδο για όλους που θα συνδράμουν στην εκπαίδευση και ψυχαγωγία των πολιτών. Φέτος διοργανώνεται το Summer Nostos Festival (SNFestival), με βασικούς άξονες τη μουσική το χορό και τον αθλητισμό.

Εικόνα 15 : Αποψη του ΚΠΙΣΝ την ώρα συναυλίας στο Ξέφωτο του Πάρκου,
πηγή : <http://www.in2life.gr/delight/goingout/article/546608/mia-kyriakikh-volta-sto-idryma-niarhoy.html>

2.3 ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Σύμφωνα με το όραμα που διέπει το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος «η παιδεία και ο πολιτισμός αποτελούν τη ραχοκοκαλιά κάθε προηγμένης κοινωνίας», Στόχος του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος είναι να προσφέρει «νέες θεσμικές βάσεις, απαραίτητα στοιχεία για να κινηθεί προς τα εμπρός, καθώς και ένα πλαίσιο για το μέλλον». Τα θεμέλια για την υλοποίηση αυτού του φιλόδοξου έργου τέθηκαν το 1998 όταν με απόφαση του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος ορίστηκε η χρηματοδότηση και κατασκευή νέων εγκαταστάσεων που θα στέγαζαν την ΕΒΕ. Η πρόταση απέσπασε την συγκατάθεση και την υποστήριξη της κυβέρνησης. Εκ παραλλήλου εξεταζόταν η περίπτωση ενίσχυσης της ΕΛΣ, ενός οργανισμού με σημαντικά προβλήματα οργανωτικά και κτιριακά. Έτσι αποφασίστηκε να συγκεραστούν οι δύο στόχοι και να δημιουργηθεί ένας ενιαίος χώρος όπου θα στεγάζει την ΕΒΕ, την ΕΛΣ και ένα εκπαιδευτικό και πολιτιστικό πάρκο που θα αποτελέσει Κέντρο διεθνούς εμβέλειας. Το 2006 ανακοινώθηκε η πρόθεση του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος να χρηματοδοτήσει, να κατασκευάσει και αργότερα να δωρίσει στο Ελληνικό Δημόσιο ένα τόσο μεγάλοπνοο έργο.

Ακολούθησαν επαφές με το Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και του Δήμου Καλλιθέας προκειμένου να βρεθεί ο κατάλληλος χώρος που θα στεγάσει το έργο. Ο χώρος που επιλέχτηκε ήταν αυτός του παλαιού Ιπποδρόμου, συνολικής έκτασης 240.000 μ², εκ των οποίων τα 210.000 μ² διατέθηκαν για το ΚΠΙΣΝ και την Εσπλανάδα και τα υπόλοιπα 30.000 μ² για τη χωροθέτηση αθλητικού πάρκου του Δήμου Καλλιθέας. Το 2007 υπεγράφη Μνημόνιο Συνεργασίας μεταξύ του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος και του Ελληνικού Δημοσίου. Το 2009 επιτεύχθηκε η Σύμβαση⁶² μεταξύ των δύο μελών για την κατασκευή του ΚΠΙΣΝ η οποία εν συνεχεία κυρώθηκε με νόμο από τη Βουλή των Ελλήνων.

Στόχος του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος είναι το ΚΠΙΣΝ να αποτελέσει ένα χώρο⁶³ εκπαίδευσης, πολιτισμού και ψυχαγωγίας και προσβλέπει :

---

⁶² Στη Σύμβαση μεταξύ άλλων ορίζεται ότι με το πέρας της κατασκευής του έργου από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και την παράδοση του στο Ελληνικό Δημόσιο, ο τελευταίος θα αναλάβει τον πλήρη έλεγχο και λειτουργία με σκοπό τη χρήση και απόλαυση του έργου από τον Έλληνα πολίτη.

Πηγή : <https://www.snfcc.org/about/vision/?lang=el>

⁶³ Γ. Μαρίνος «Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και αστική πραγματικότητα», 2014

Α. Στην ανάπλαση της περιοχής του παλαιού Ιπποδρόμου με ένα πνεύμονα πρασίνου και στις συνέργειες που θα προκύψουν από το Αθλητικό Πάρκο Καλλιθέας που θα βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων της περιοχής .

Β. Η διασύνδεση της υποβαθμισμένης περιοχής του παλαιού Ιπποδρόμου με τον αστικό ιστό.

Γ. Στην επανένωση του Δήμου Καλλιθέας με τη θάλασσα

Δ. Στην ανάδειξη του ΚΠΙΣΝ ως τοπόσημο που θα αναδείξει την περιοχή σε μητροπολιτικό πόλο.

Ε. Στη δημιουργία ενός Κέντρου που απευθύνεται σε όλους τους πολίτες και είναι ανοιχτό σε όλους τους πολίτες για να αποκομίσουν εκπαιδευτικά, ψυχαγωγικά οφέλη. Ωστόσο σημαντικά είναι τα περιβαλλοντικά οφέλη του έργου τόσο για την τοπική κοινωνία όσο και για την πόλη γενικότερα. Το αστικό πράσινο αυξάνεται σε μία περιοχή απουσιάζει το αστικό πράσινο ενώ παράλληλα έχει κατακλυστεί από πυκνή δόμηση. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται ταυτόχρονα βελτίωση στην ποιότητα ζωής και αισθητική αναβάθμιση. Οι πολιτιστικές εγκαταστάσεις της ευρύτερης περιοχής αναβαθμίζονται και μαζί τους παρασύρουν και ολόκληρη την πόλη. Επίσης σημαντικό είναι πως με το ΚΠΙΣΝ επιλύθηκαν δύο σοβαρά ζητήματα χωροθέτησης των εγκαταστάσεων της ΕΒΕ και της ΕΛΣ που έχρηζαν άμεση επίλυση. Τέλος το έργο συμπλέει με το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας και τις προοπτικές που αυτό θέτει σχετικά με την περιοχή και την πρόβλεψη δημιουργίας ενός υπερτοπικού πόλου που θα προσελκύει λειτουργίες αναψυχής, αθλητισμού πολιτισμού.

2.4 ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τους όρους δόμησης και αξιοποίησης των χρήσεων γης της στενής περιοχής αλλά και της ευρύτερης προσδιορίζεται από νομοθετικές⁶⁴ και κανονιστικές ρυθμίσεις. Ωστόσο τις κατευθύνσεις που αφορούν στην οργάνωση και ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής θέτουν τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια των τριών δήμων που την απαρτίζουν, τα οποία έχουν εγκριθεί ή τροποποιηθεί με τα ΦΕΚ 369Δ/89, 1130Δ/93 (αναδημοσίευση) και 192Δ/06 για το δήμο Καλλιθέας, το ΦΕΚ 520Δ/87 για το δήμο Νέας Σμύρνης και τα ΦΕΚ 386Δ/89 και 1073Δ/96 (αναδημοσίευση) για το δήμο Παλαιού Φαλήρου. Οι νόμοι αυτοί είναι:

---

⁶⁴ Γ. Μαρίνος «Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και αστική πραγματικότητα», 2014

Νόμος 1515/1985 (ΦΕΚ 18/Α/18.02.1985) "Ρυθμιστικό Σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας" και οι τροποποιήσεις αυτού.

Π.Δ./22.03.2002 (ΦΕΚ 233/Δ/26.03.2002) "Έγκριση Ειδικού Σχεδίου Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης (ΕΣΟΑΠ) περιοχής Ολυμπιακών εγκαταστάσεων Beach Volley και λοιπών αθλημάτων και ανάπλαση της περιοχής στο Φαληρικό Όρμο (Ν.Αττικής)".

Νόμος 3342/2005 (ΦΕΚ 131/Α/06.06.2005) "Βιώσιμη ανάπτυξη και κοινωνική αξιοποίηση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων, αδειοδότηση, χρήσεις, λειτουργία, οργάνωση και λειτουργία Γενικής Γραμματείας Ολυμπιακής Αξιοποίησης".

Νόμος 3785/2009 (ΦΕΚ 138/Α/07.08.2009) "Κύρωση της Σύμβασης Δωρεάς μεταξύ του Ιδρύματος "Κοινωφελές Ίδρυμα Σταύρος Σ. Νιάρχος", του Ελληνικού Δημοσίου, του Ν.Π.Δ.Δ. με την επωνυμία "Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος", του Ν.Π.Ι.Δ. με την επωνυμία "Εθνική Λυρική Σκηνή", της Α.Ε. με την επωνυμία "Ολυμπιακά Ακίνητα" και της Α.Ε. με την επωνυμία "Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου" και ρύθμιση θεμάτων συναφών με την υλοποίηση του υπερτοπικού πολιτιστικού πάρκου με την επωνυμία "Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος".

Νόμος 1577/1985 (ΦΕΚ 210/Α/1985) «Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός», όπως ισχύει μετά και από την τροποποίησή του από τον Νόμο 3843/2010 (ΦΕΚ 62/Α/2010) "Ταυτότητα κτιρίων, υπερβάσεις δόμησης και αλλαγές χρήσεις, μητροπολιτικές αναπλάσεις και άλλες διατάξεις".

Με το Νόμο 3843/2010, Ταυτότητα κτιρίων, υπερβάσεις δόμησης και αλλαγές χρήσης, μητροπολιτικές αναπλάσεις και άλλες διατάξεις, (ΦΕΚ 62/Α/2010), άρθρο 11 εγκρίθηκε κατ' αρχήν το πρόγραμμα δημιουργίας Μητροπολιτικού Πάρκου δημόσιου⁶⁵ χαρακτήρα και χρηματοδότηση από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Στη συνέχεια εκπονήθηκαν οι εφαρμοστικές μελέτες που εγκρίθηκαν με Προεδρικό Διάταγμα με διετή καθυστέρηση που κόστισε στο κράτος τη λήξη του Προγράμματος ΕΣΠΑ (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης) 2007-2013 για την πραγματοποίηση των συγκοινωνιακών και αντιπλημμυρικών έργων, βασικών προϋποθέσεων ανάπλασης.

---

⁶⁵<http://www.sadas-pea.gr/to-paraliako-metopo-tis-athinas-dimosies-politikes-diachirisis-tou-chorou-architektones/>

3.Ο ΠΡΩΗΝ ΔΕΙΘΝΗΣ ΑΕΡΟΛΙΜΕΝΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

3.1ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ

Ο Κρατικός Αερολιμένας Αθηνών αποτελεί το πλέον αναγνωρίσιμο στοιχείο για την περιοχή μελέτης, έγινε κέντρο αναφοράς μιας ολόκληρης περιοχής και αναδείχθηκε σε τοπόσημο. Τόσο η γεωγραφική του θέση, κάτω από τον Ύμηττό και πάνω στην ακτή του Σαρωνικού, όσο και οι δραστηριότητες που συνεπάγονται της λειτουργίας του το αναγάγουν σε ένα πολύ σημαντικό πόλο έλξης που σταδιακά μετατράπηκε σε μητροπολιτικό πόλο έλξης. Το Αεροδρόμιο του Ελληνικού επηρεάζει τους Δήμους Ελληνικού, Αλίμου, Γλυφάδας καθώς και το Δήμο Αργυρούπολης. Σύμφωνα με τον ΟΡΣΑ, 2009 η περιοχή του Ελληνικού τοποθετείται εντός του πολεοδομικού συγκροτήματος της Αθήνας. Η επικρατέστερη χρήση στο νότιο ανατολικό τμήμα είναι οι κατοικίες.

Στην περιοχή του Αεροδρομίου έχουν εντοπιστεί ευρήματα πολιτιστικού ενδιαφέροντος, μεταξύ των οποίων δείγματα οικιστικής ανάπτυξης από τους αρχαίους χρόνους, ταφικοί τύμβοι καθώς και ο ταφικός περίβολος του Ελληνικού.

Η κυβέρνηση Μεταξά αποφάσισε τη δημιουργία αεροδρομίου στην περιοχή. Το Αεροδρόμιο ξεκίνησε να κατασκευάζεται το 1938 στην περιοχή Χασάνι⁶⁶, ενώ η πρώτη απαλλοτρίωση έγινε το 1937 με σκοπό τη δημιουργία του. Οι απαλλοτριώσεις συνεχίστηκαν, κυρίως από τις κοινότητες Κομνηνού και Ελληνικού μέχρις ότου καλυφθούν οι ανάγκες για απαιτούμενη έκταση. Η ολοκλήρωση του διεκόπη από το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και η κατοχή του πέρασε στα Γερμανο – Ιταλικά στρατεύματα. Με το τέλος του πολέμου δόθηκε προτεραιότητα στην ολοκλήρωση των εγκαταστάσεων του Αεροδρομίου ώστε να αποτελέσει το μοναδικό Διεθνές Αερολιμένα της χώρας. Το 1953 εγκαταστάθηκαν σε ένα χώρο οι Αμερικανικές Βάσεις με σκοπό τη εξυπηρέτηση των στρατιωτικών μεταφορών των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (ΕΜΠ 1996). Το 1993 η Αμερικανική Βάση έφυγε.

Τη δεκαετία του 1960 η γύρω από το Αεροδρόμιο περιοχή παρουσίασε αλματώδη εξέλιξη και πληθυσμιακή ανάπτυξη. Η πυκνή δόμηση δεν επέτρεψε την επέκτασή του Αεροδρομίου. Στη δεκαετία του '70 ο βασικός αεροδιάδρομος έφτασε τα 3.500 μέτρα και ιδρύθηκε η “Αερολιμήν Αθηνών Α.Ε.”, Νόμος 811/78, για την κατασκευή του

---

⁶⁶Η περιοχή ονομάστηκε Χασάνι εξαιτίας ενός Τουρκαλβάνου με το όνομα Χασάν, που διατηρούσε πύργο στην περιοχή (Βικιπαίδεια).

Νέου Αερολιμένα στα Σπάτα. Τη δεκαετία του '90 εξυπηρετούσε 10 – 12 εκατομμύρια επιβάτες ετησίως. Το πολιτικό αεροδρόμιο είχε δύο τερματικούς σταθμούς, ο δυτικός για την Ολυμπιακή Αεροπορία και ο ανατολικός για τις διεθνείς πτήσεις. Επίσης υπήρχε τερματικός σταθμός της Αμερικανικής Βάσης του Ελληνικού. Έως το 2001 όπου και σταμάτησε να λειτουργεί, το Αεροδρόμιο του Ελληνικού φιλοξενούσε το Αεροδρόμιο Αθηνών ή Ανατολικό, το Αεροδρόμιο Εσωτερικού ή Δυτικό και το πολεμικό⁶⁷ αεροδρόμιο της αμερικανικής βάσης που εξυπηρετούσε και τις ανάγκες της ελληνικής αεροπορικής βάσεις του Ελληνικού (Βικιπαιδεια).

Το Αεροδρόμιο στο Ελληνικό σταμάτησε να λειτουργεί το Μάρτιο του 2001, το κεντρικό αεροδρόμιο⁶⁸ της Αθήνας είναι το Διεθνές Αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος. Στο χώρο του δημιουργήθηκαν δύο γήπεδα μπέηζμπολ χωρητικότητας 8.700 και 4.000 θέσεων έκαστο, ένα Κέντρο Κάνοε-Καγιάκ Σλάλομ, ένα κλειστό γήπεδο 14.100 θέσεων και μία αίθουσα Ξιφασκίας 5.000 θέσεων. Επιπλέον κατασκευάστηκε αμαξοστάσιο του τραμ της Αθήνας και του ΟΑΣΑ (ΕΘΕΛ). Επίσης, σε χώρους του πρώην αεροδρομίου στεγαζόταν η Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία και τα Κέντρα Ελέγχου Εναέριας Κυκλοφορίας, Περιοχής Αθηνών και Μακεδονίας της Υπηρεσίας Πολιτικής Αεροπορίας. Παράλληλα έχουν παραχωρηθεί 17 εκτάρια στην Ελληνική Εταιρία Τουριστικής Ανάπτυξης για την κατασκευή συνεδριακού κέντρου. Στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Αγώνων δημιουργήθηκαν δύο εκκλησίες, ένα κέντρο υγείας, ένα κέντρο για άτομα με ειδικές ανάγκες, το Ολυμπιακό Κέντρο Εστίασης, ένας σταθμός λεωφορείων κι ένας πυροσβεστικός σταθμός (Milionis S., 2010).

Στο χώρο του Αεροδρομίου στεγάζονται 480 κτίρια που προέρχονται είτε από τη χρήση του Αεροδρομίου, είτε από τη χρήση των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων και καταλαμβάνουν έκταση 386.880 μ². Τα Ολυμπιακά ακίνητα χωροθετήθηκαν στο βόρειο τμήμα του Αεροδρομίου. Ωστόσο ο σχεδιασμός για το Αεροδρόμιο και για τον Άγιο Κοσμά δεν υλοποιήθηκε. Από τη μία μεριά εξυπηρετήσαν τους σκοπούς τους για τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων από την άλλη μεριά όμως δε συνέβαλλαν στην ανάδειξη του Ελληνικού ως Μητροπολιτικού Πάρκου Πρασίνου.

Μετά την απομάκρυνση και των τελευταίων υπηρεσιών που φιλοξενούνταν στο χώρο του Αεροδρομίου, όπως η Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία, το Αεροδρόμιο

---

⁶⁸ Βικιπαιδεια

εγκαταλείφτηκε. Η έλλειψη φύλαξης πυροδότησε λεηλασίες στα κτίρια. Η τωρινή εικόνα των κτιρίων δε θυμίζει τίποτα από την αίγλη της εποχής λειτουργίας του. Στους χώρους του έχει δημιουργηθεί, ανεπίσημα, καταυλισμός προσφύγων, ο αριθμός των οποίων ανέρχεται στους 4.000. Οι συνθήκες διαμονής δεν είναι κατάλληλες και δυστυχώς έχουν παρουσιαστεί φαινόμενα παραβατικής και παράνομης συμπεριφοράς.

Εικόνα 16: Πανοραμική εικόνα Αεροδρομίου Ελληνικού
Πηγή : <http://www.elliniko-argroupoli.gr/article.php?id=773>

3.2 Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟΥ – ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το 1995 υπό τη σκέπη του Οργανισμού Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας έγινε η απαρχή για το σχεδιασμό και μετατροπή, των 6.300 στρεμμάτων, του Ελληνικού σε Μητροπολιτικό Πάρκο. Το εν λόγω έργο καλύπτει την περιοχή του Αεροδρομίου, την παράκτια⁶⁹ Ολυμπιακή Ζώνη του Αγίου Κοσμά. Η μετα-ολυμπιακή χρήση των ολυμπιακών εγκαταστάσεων διατυπώθηκε με το Νόμο 3342/2005. Για την αξιοποίηση και διαχείριση του Αεροδρομίου ιδρύθηκε το 2011 η εταιρία Ελληνικό Α.Ε., ενώ το ακίνητο προσχωρεί στο Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας

---

⁶⁹ΥΠΕΚΑ «ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ – ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΗΛΙΟΣ - ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΑΠΟ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΕΣ ΠΗΓΕΣ (ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΟΔΗΓΙΑΣ 2009/28/ΕΚ) - ΚΡΙΤΗΡΙΑ

Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ). Από τότε ακολούθησε μία σειρά διαγωνισμών, παρεμβάσεων και νομοθετικών ρυθμίσεων για τη διαδικασία αξιοποίησης του Ελληνικού.

Επιγραμματικά :

2011

Το ΤΑΙΠΕΔ προκηρύσσει διαγωνισμό «Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για την αγορά της πλειοψηφίας του μετοχικού κεφαλαίου της Ελληνικό Α.Ε.».

3/2012

Ψηφίζεται ο Νόμος 4062/2012 «Αξιοποίηση του πρώην αεροδρομίου του Ελληνικού και άλλες διατάξεις», στον οποίο γίνεται λόγος για υψηλούς όρους δόμησης, διεύρυνση των χρήσεων και δυνατότητα εκμετάλλευσης της παραλίας και του αιγιαλού.

3.2.1 N.3894/2010 «Επιτάχυνση και Διαφάνεια Υλοποίησης Στρατηγικών Επενδύσεων»

Από το Δεκέμβριο του 2010 και με φόντο τη δυσμενή οικονομική κατάσταση που βρίσκεται η χώρα και τις πιέσεις των δανειστών για αποκρατικοποιήσεις και αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας ξεκίνησε το μεγάλο έργο για την πιθανή χρήση του πρώην Αερολιμένα των Αθηνών. Στις 15 του ίδιου μήνα συγκλήθηκε Διυπουργική Επιτροπή Αναδιαρθρώσεων και Αποκρατικοποιήσεων και αποφάσισαν τη χρήση διαδικασιών fast-track, τη συγκρότηση φορέα ειδικού σκοπού ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ Α.Ε., την πρόσληψη χρηματοοικονομικών και τεχνικών συμβούλων. Η ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ Α.Ε. ιδρύθηκε τον 5ο του 2011. Τον 6ο του ίδιου το Ταμείο Αξιοποίησης της Ιδιωτικής Περιουσίας Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ) όπου και μεταβιβάστηκε το μετοχικό κεφάλαιο της ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ Α.Ε.

3.2.2 N.4062/2012, ΕΝΟΤΗΤΑ Α', «Αξιοποίηση του Πρώην Αεροδρομίου του Ελληνικού και άλλες Διατάξεις»

Στο άρθρο 1 του νόμου γίνονται κάποιες παραδοχές σχετικά με την αξιοποίηση του πρώην Αεροδρομίου του Ελληνικού και της Παράκτιας Ολυμπιακής Ζώνης. Οι παραδοχές είναι : α) η συμβολή στους εθνικούς δημοσιονομικούς στόχους, β) η προσέλκυση επενδύσεων, ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, γ) δημιουργία θέσεων εργασίας κ.α. Στο άρθρο 2 «Σχέδιο Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης του Μητροπολιτικού Πόλου Ελληνικού – Αγίου Κοσμά» καταρτίζεται και εγκρίνεται το Σχέδιο Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης Μητροπολιτικού πόλου⁷⁰ Ελληνικού – Αγίου Κοσμά. Επίσης προσδιορίζονται τα όρια έκτασης του Μητροπολιτικού Πόλου, των ειδικότερων ζωνών, οι ζώνες που επιτρέπεται άλλα και ζώνες που δεν πρόκειται να πολεοδομηθούν, περιορισμοί και κατευθύνσεις για την προστασία του περιβάλλοντος, τα όρια και η έκταση κάθε ζώνης, οι χρήσεις, οι όροι δόμησης και άλλες πολεοδομικές διατάξεις. Όσον αφορά τις χρήσεις γης στις προς πολεοδόμηση περιοχές επιτρέπονται οι χρήσεις αμιγούς κατοικίας, γενικής κατοικίας και πολεοδομικού κέντρου των άρθρων 2, 3 και 4 του από 23.2/6.3.1987 ΠΔ. Στις ζώνες ανάπτυξης επιτρέπονται οι χρήσεις της παραγράφου Β' του άρθρου 11 του ν. 3986/2011 (τουρισμός, θεματικά πάρκα, υποδομές μεταφοράς κ.α.), οι χρήσεις σταθμών μεταφόρτωσης, ανακύκλωσης και επεξεργασίας απορριμμάτων, κοιμητηρίων και οι χρήσεις εκπαίδευσης και έρευνας (ιατρεία, αθλητικές εγκαταστάσεις, εστιατόρια – αναψυκτήρια, υπηρεσίες διοίκησης, ερευνητικά κέντρα, πολιτιστικές εγκαταστάσεις κ.α.).

Στο ίδιο άρθρο ορίζονται ο μικτός συντελεστής δόμησης, 0,5, και αφορά όλη την έκταση του Μητροπολιτικού Πόλου Ελληνικού – Αγίου Κοσμά, ενώ στις προς πολεοδόμηση περιοχές δεν πρέπει να ξεπερνά το 2,2, στις ζώνες ανάπτυξης διαφοροποιείται ανάλογα με τη χρήση (τουρισμός – αναψυχή 0,2, επιχειρηματικά και θεματικά πάρκα 0,3, μικτές χρήσεις 0,4). Για το ύψος των κτιρίων οι ενδιαφερόμενοι καλούνται να προσκομίσουν ειδική μελέτη που να τεκμηριώνει την αναγκαιότητα. Καθορίζεται ως μέγιστο επιτρεπόμενο ποσοστό κάλυψης το 35% του συνόλου της έκτασης και 30% για κάθε ζώνη ανάπτυξης. Η έκταση που καταλαμβάνεται από το Αεροδρόμιο Ελληνικού, 2.000 στρεμμάτων, θα αναπτυχθεί ως Μητροπολιτικό Πάρκο

---

⁷⁰ Συγκροτείται από το ακίνητο του Ελληνικού, το πρώην Ολυμπιακό κέντρο Ιστιοπλοΐας Αγίου Κοσμά Αττικής και το Εθνικού Αθλητικού Κέντρου Νεότητας (Ε.Α.Κ.Ν.) Αγίου Κοσμά Αττικής

Πρασίνου και Αναψυχής, τα κτίρια που θα ανεγερθούν δεν θα ξεπερνούν το 10% της συνολικής επιφάνειας και ο μέγιστος αριθμός ορόφων είναι δύο με ύψος όχι παραπάνω των 10 μέτρων. Προβλέπεται η δυνατότητα ανέγερσης μόνο ενός υψηλού κτιρίου ειδικής αρχιτεκτονικής. Το Μητροπολιτικό Πάρκο θα κατέχει ο 75% της συνολικής έκτασης. Στην περιοχή του Αγίου Κοσμά ο μέγιστος συντελεστής είναι 0,25 και το ύψος των κτιρίων στα 16 μέτρα, πάλι με μοναδική εξαίρεση ένα κτίριο ειδικής αρχιτεκτονικής και επιτρεπόμενες χρήσεις αυτές του τουρισμού, της αναψυχής, της εκπαίδευσης, της έρευνας και της ψυχαγωγίας. Αμιγή κατοικία επιτρέπεται αλλά με πλαφόν που ορίζει 40% της συνολικής έκτασης του παραλιακού μετώπου.

Το 2011 το Ελληνικό έχει προσχωρήσει στη δικαιοδοσία του ΤΑΙΠΕΔ όπου και είναι υπεύθυνο για το Σχέδιο Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης του Ελληνικού είναι το ΤΑΙΠΕΔ με την ανώνυμη εταιρία «Ελληνικό – Εταιρεία Διαχείρισης και Αξιοποίησης Ακινήτων Ελληνικού Αεροδρομίου Α.Ε.» (εφεξής «Ελληνικό Α.Ε.»). Το άρθρο 4 «Παραχώρηση χρήσης αιγιαλού και παραλίας» ορίζει ότι για την πραγματοποίηση των προσχώσεων και των έργων που προβλέπονται επιτρέπεται η απευθείας παραχώρηση στην «ΕΛΛΗΝΙΚΟ Α.Ε.» ή σε θυγατρικές της ή σε τρίτους που έλκουν από αυτές δικαιώματα, το δικαίωμα χρήσης του αιγιαλού, της παραλίας, του συνεχόμενου ή παρακείμενου θαλάσσιου χώρου και του πυθμένα.

3.2.3 Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας 1985

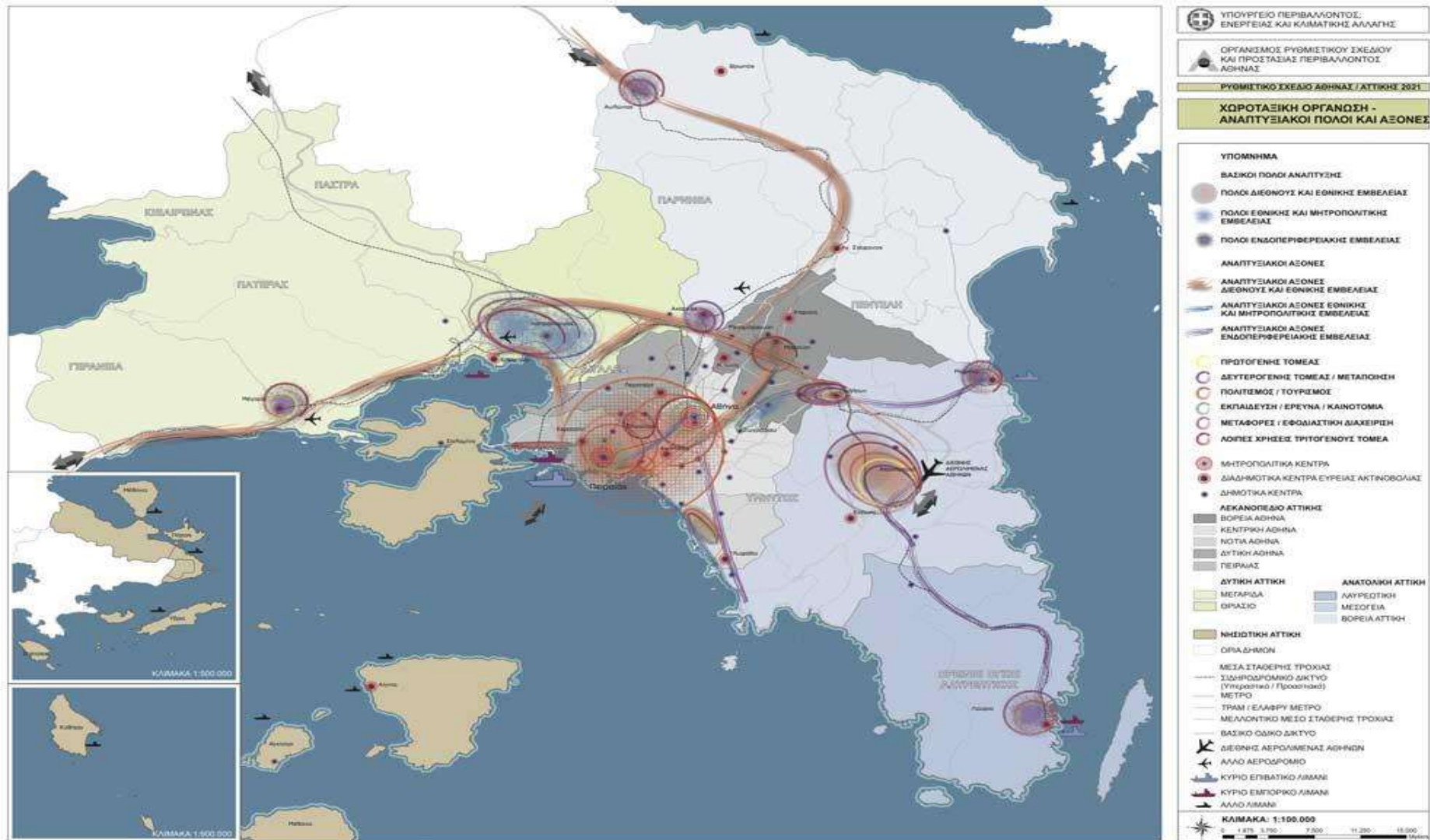
Το Ρυθμιστικό Σχέδιο του 1985, άρθρο 15, αποτέλεσε την «Κασσάνδρα» για την πορεία και αξιοποίηση του Αεροδρομίου. Ήταν η πρώτη φορά που διατυπώθηκε η πρόταση δημιουργίας Μητροπολιτικού Πάρκου, που θα περιλαμβάνει χώρους αναψυχής και πρασίνου, συνολικής έκτασης 570 εκταρίων. Συγκεκριμένα αναφέρει : «Για την αναψυχή-ψυχαγωγία υπερτοπικής σημασίας, προβλέπεται δημιουργία συστήματος πόλων υπερτοπικής σημασίας, στους οποίους χωροθετούνται Ολυμπιακά Έργα, και μετά την τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων συνδυασμένες λειτουργίες αθλητισμού, τουρισμού-αναψυχής, κοινωνικών εξυπηρετήσεων και πολιτισμού της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας. Δύο εκ των πόλων είναι ο Άγιος Κοσμάς και το Ελληνικό.»

3.2.4 Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας 2021

Το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας/Αττικής 2021 ψηφίστηκε τον Ιούλιο του 2014. Στο άρθρο 46, «Στρατηγική Ανάπτυξης Αγίου Κοσμά - Ελληνικού» διατυπώνονται σαφείς κατευθύνσεις για την προοπτική αξιοποίησης της περιοχής : «Το τέως Αεροδρόμιο Ελληνικού σε συνδυασμό με την παράκτια Ολυμπιακή ζώνη του Αγίου Κοσμά (Ολυμπιακό Κέντρο Ιστιοπλοΐας του Αγίου Κοσμά και έκταση ομόρων αθλητικών εγκαταστάσεων Αγίου Κοσμά) αναπτύσσεται με σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος των κατοίκων του Λεκανοπεδίου και την ενίσχυση της Αθήνας / Μεσογειακής Πρωτεύουσας ως τουριστικού προορισμού, επιχειρηματικού κέντρου και χώρου πολιτισμού - αναψυχής στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Προωθείται πρόγραμμα ολοκληρωμένης ανάπτυξης, που περιλαμβάνει Μητροπολιτικό Πάρκο κοινοχρήστου πρασίνου έκτασης όχι μικρότερης του 50% της συνολικής, υψηλής οικολογικής – αρχιτεκτονικής ποιότητας από το οποίο τα 2.500 στρ. αποτελούν ενιαίο Πάρκο. Στις υπόλοιπες εκτάσεις εντάσσεται συγκρότημα ολοκληρωμένης ανάπτυξης μικτών χρήσεων, όπως ενδεικτικά χρήσεις εκπαίδευσης, πολιτισμού, έρευνας και υγείας, τουρισμού-αναψυχής, αθλητισμού, εμπορικών δραστηριοτήτων (εξαιρουμένων των εμπορικών κέντρων άνω των 20.000 τ.μ.), κοινωνικών εξυπηρετήσεων, υπηρεσιών, κατοικίας και επιχειρηματικού κέντρου.»

Στο άρθρο 48, «Μητροπολιτικά Πάρκα», το Ελληνικό περιγράφεται ως Αστικό Μητροπολιτικό Πάρκο, ως Αναπτυξιακός Πόλος (εικόνα) με παραγωγικές δραστηριότητες που έχουν σαν επίκεντρο τον τουρισμό, τον Πολιτισμό, την εκπαίδευση, την έρευνα, την καινοτομία και άλλες χρήσεις του τριτογενούς τομέα.

Εικόνα 17: Οι Αναπτυξιακοί Πόλοι όπως αυτοί παρουσιάζονται στο Ρυθμιστικό Σχέδιο 2021, [πηγή](#) : ΥΠΕΚΑ

3.2.5 ΓΠΣ Δήμου Αλίμου

Τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια (ΓΠΣ) των Δήμων που άπτονται της περιοχής του Ελληνικού και γενικότερα του παραλιακού μετώπου, έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην πορεία εξέλιξης της περιοχής, ορίζουν ζώνες χρήσεων, όπως κατοικία, ΒΠΑ κ.α. Συγκεκριμένα το ΓΠΣ του Δήμου Αλίμου δεν περιλαμβάνει ρυθμίσεις που να αφορούν στην ανάπτυξη του Αεροδρομίου του Ελληνικού.

3.2.6 ΓΠΣ Δήμου Γλυφάδας

Σε αυτό το ΓΠΣ προβλέφθηκε επέκταση των ορίων και διευρύνθηκαν οι χρήσεις και συμπεριλήφθηκαν χώροι τουρισμού και αναψυχής και χώροι αστικού πρασίνου καθώς και τμήμα της έκτασης του Ελληνικού. Δεν εντοπίζεται καμία μνεία για προσπάθεια ανάπτυξης του Αεροδρομίου.

3.2.7 ΓΠΣ Δήμου Ελληνικού – Αργυρούπολης

Ο εν λόγω Δήμος έχει ενοποιηθεί από το 2011 με το Νόμο Καλλικράτη. Ωστόσο το ΓΠΣ του Δήμου Ελληνικού εκπονήθηκε το 1990 με απόφαση του Υπουργού ΥΠΑΧΩΔΕ και αφορούσε στην πολεοδομική⁷¹ οργάνωση με πληθυσμιακή βάση 13.000 κατοίκους. Το 1994 υπέστη τροποποίηση και περιελάμβανε μικρή επέκταση των ορίων και συμπλήρωση του οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου. Κυρίαρχη χρήση είναι αυτή της κατοικίας, με εξαίρεση την περιοχή του Ελληνικού, ενώ στο παραλιακό μέτωπο προβλέπεται η χρήση για τουρισμό και αναψυχή.

Στο Δήμο Αργυρούπολης το ΓΠΣ εκπονήθηκε το 1988 με πληθυσμιακή βάση 34.000 κατοίκους. Το 1994 εγκρίθηκε το ΓΠΣ με βασική χρήση⁷² την κατοικία, μεγάλους χώρους πρασίνου εκτεινόμενοι από το ανατολικό σημείο των οικισμών ως την Περιφερειακή Λεωφόρο Υμηττού. Και σε αυτή την περίπτωση το ΓΠΣ τροποποιήθηκε και για να συμπεριληφθούν οι αλλαγές στο οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο.

---

⁷¹ Χελιώτη Α. «Προοπτικές ανάπτυξης της περιοχής του πρώην Αεροδρομίου του Ελληνικού», 2014

⁷² Χελιώτη Α. «Προοπτικές ανάπτυξης της περιοχής του πρώην Αεροδρομίου του Ελληνικού», 2014

3.3 ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ

Οι εταιρίες που συμμετείχαν στην πρόσκληση ενδιαφέροντος ήταν εννέα επενδυτικά σχήματα, εκ των οποίων τα τέσσερα πληρούσαν τα κριτήρια του διαγωνισμού, ήτοι οι εταιρίες⁷³ Elbit Cochin Island Ltd (Ισραήλ), η Lamda Development SA (Ελλάδα), η London and Regional Properties (Μεγάλη Βρετανία) και η Qatari Diar Real Estate Investment Co. QSC (Κατάρ). Για την απόκτηση των μετοχών της εταιρίας ΕΛΛΗΝΙΚΟ Α.Ε. η ανάδοχος εταιρία δεσμεύτηκε με € 915 εκατομμύρια ενώ για τη υλοποίηση⁷⁴ των έργων, Μητροπολιτικό Πάρκο, εξυγίανση του χώρου με έργα υποδομών και κοινόχρηστων χώρων, θα λάβει €1,5 δισεκατομμύρια.

Στις 7 Ιουνίου 2016 υπεγράφη Μνημόνιο Συναντίληψης μεταξύ του Ταμείου Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου Α.Ε., της HELLINIKON Global I. S.A. και της Lamda Development S.A. Στον κεντρικό σχεδιασμό του Έργου είναι η δημιουργία ενός Μητροπολιτικού Πάρκου συνολικής έκτασης 2.000.000 τ.μ., ένα από τα μεγαλύτερα παράκτια πάρκα στον κόσμο, με ελεύθερη πρόσβαση στο κοινό.

Η επιλογή αρχιτεκτονικού γραφείου FOSTER + PARTNERS, καθώς και των ARUP, Charles Anderson Landscape Architecture (USA) και πλήθους Ελληνικών εξειδικευμένων μελετητικών εταιριών, θωρακίζει το όραμα του φορέα ανάπτυξης που στόχο έχει τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των χρηστών. Η Global Investment Group είναι μια διεθνής κοινοπραξία επενδυτών, η οποία αποτελείται από την Κινεζική Fosun, την Eagle Hills με έδρα το Abu Dhabi και τον Όμιλο Λάτση, που ένωσαν τις δυνάμεις τους προκειμένου να αναλάβουν την ανάπτυξη του Ελληνικού.

Σύμφωνα με το όραμα που παρουσιάστηκε μετά την ανάληψη της εκπόνησης του έργου του Αεροδρομίου του Ελληνικού οι βασικές αρχές σχεδιασμού⁷⁵ περιλαμβάνουν:

- Την ανάπτυξη του Μητροπολιτικού Πάρκου Πρασίνου και Αναψυχής, έκτασης 2.000.000 τ.μ., το οποίο εκτείνεται από το παραλιακό μέτωπο μέχρι τη Λεωφ. Βουλιαγμένης, ενώνοντας παράλληλα τον Άλιμο με τη Γλυφάδα και την

⁷³ <http://www.elliniko-argyroupoli.gr/article.php?id=1927>

⁷⁴ <http://www.thehellinikon.com/el/%CF%84%CE%BF-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%BF.html#>

⁷⁵ <http://www.thehellinikon.com/el/to-ergo.html#cat1>

Αργυρούπολη και το Ελληνικό με τη θάλασσα παρέχοντας στους κάτοικους των γειτονικών Δήμων Αλίμου, Αργυρούπολης - Ελληνικού και Γλυφάδας εύκολη πρόσβαση στο πάρκο. Μέρος του σχεδιασμού είναι και η ανάδειξη της ιστορίας του πρώην Αεροδρομίου του Ελληνικού μετατρέποντας τα κτίριά του σε κτίρια πολιτιστικού ενδιαφέροντος (εκθεσιακό κέντρο, μουσεία).

- Τη δημιουργία πνεύμονα πρασίνου, που θα συμβάλλει τόσο στη βελτίωση του μικροκλίματος της ευρύτερης περιοχής όσο και στην εμπορική και τουριστική αναγέννηση της περιοχής.

- Την ανάπτυξη και αξιοποίηση των αθλητικών εγκαταστάσεων και γηπέδων ως υπενθύμιση της Ολυμπιακής κληρονομιάς του 2004.

- Τη δημιουργία χώρων περιπάτου και αναψυχής στους πρώην διαδρόμους τροχοδρόμησης/απογείωσης/προσγείωσης του Αεροδρομίου.

- Την αναβάθμιση και ανάδειξη του παραλιακού μετώπου μέσω σημαντικών λιμενικών έργων για τη δημιουργία νέας παραλίας με ελεύθερη πρόσβαση, μήκους τουλάχιστον 1 χ.λ.μ., στις άκρες της οποίας θα δημιουργηθεί μία μαρίνα και ένα ενυδρείο, τοπόσημο. Για την ανάπτυξη του παραλιακού μετώπου προβλέπονται χρήσεις τουρισμού και αναψυχής (ξενοδοχειακών μονάδων, αθλητικών εγκαταστάσεων, εμπορικών δραστηριοτήτων), καθώς και πρότυπων οικιστικών αναπτύξεων. Επίσης περιλαμβάνεται η ανέγερση ενός πύργου για κατοικίες υψηλών προδιαγραφών, ειδικής αρχιτεκτονικής σχεδίασης, που θα είναι έκτος από σημείο προορισμού (landmark destination) και τοπόσημο του παράκτιου μετώπου.

- Την ανάπτυξη νέων χρήσεων, όπως εκπαιδευτικά ιδρύματα και campus στέγασης φοιτητών, διεθνούς εμβέλειας ιδρύματα υγείας και έρευνας, καθώς και ένα πρότυπο επιχειρηματικό πάρκο κ.α. Επιπλέον θα οικοδομηθεί το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο της Αττικής, ξενοδοχειακά συγκροτήματα, πρότυπες τουριστικές υποδομές (συνεδριακό κέντρο, νέο γήπεδο γκολφ, αξιοποίηση του Ολυμπιακού Κέντρου Κανό - Καγιάκ).

3.4 ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ, ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ

Ένα παράδειγμα Μητροπολιτικού Πάρκου που στέφθηκε με επιτυχία και εξυπηρέτησε τους σκοπούς δημιουργίας τους είναι το CENTRAL PARK στη ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ. Πρόκειται για μία προσπάθεια δημιουργίας δημόσιου υπαίθριου χώρου χαρακτήρα σε ένα μεγάλο αστικό κέντρο. Η έκταση του αριθμεί 3.410 στρέμματα και

αποτελεί το μεγαλύτερο πάρκο⁷⁶ των ΗΠΑ, η επισκεψιμότητά του αγγίζει τα 25 εκατομμύρια ετησίως. Στην πραγματικότητα δεν είναι φυσικό πάρκο αλλά διαμορφωμένος χώρος με τεχνητές λίμνες, ζωολογικό κήπο, μονοπάτια πεζοπορίας, καταφύγιο άγριας ζωής και άλλες χρήσεις που απευθύνονται σε όλους τους κατοίκους.

Μέχρι το 1840 η περιοχή που πάρκου ήταν βαλτότοπος με πολλά χοιροστάσια. Το μέγεθος της πόλης ήταν σαφώς μικρότερο και αριθμούσε μόλις 300.000 κατοίκους. Την επόμενη δεκαετία ο πληθυσμός αυξήθηκε στους 500.000 κι ένα κομμάτι του το χρησιμοποιούσαν για νεκροταφείο, το Greenwood, τη νύχτα μετατρέποταν σε χώρο ανομίας με μαχαιρώματα. Το 1851 ο δήμαρχος Αμβρόσιος Κίρκλαντ αναζητούσε έκταση για τη χωροθέτηση πάρκου. Οι εργασίες για την υλοποίηση του πάρκου ξεκίνησαν το 1857. Σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα κήπου Frederick Law Olmsted και τον αρχιτέκτονα Calver Vaux. Σκοπός της δημιουργίας του πάρκου ήταν η βελτίωση της δημόσιας υγείας, του αστικού τοπίου, της αναγνωσιμότητας της πόλης (Rosenzweig R., Blackmar E., 1992).

Για την ομαλή ενσωμάτωση του έργου στην πόλη υπογειοποίησαν τέσσερις δρόμους που εισχωρούσαν στο εσωτερικό του πάρκου. Επίσης κατασκεύασαν γέφυρες και κανάλια εντός του πάρκου για την ενίσχυση της καλλίτερης κυκλοφορίας (Rosenzweig R., Blackmar E., 1992).

Τη συντήρηση και διαχείριση του πάρκου έχει αναλάβει η Central Park Conservancy (CPC) στο πλαίσιο σύμβασης που έχει συνάψει με το Τμήμα Πάρκων και Αναψυχής της Νέας Υόρκης. Πρόκειται για μη κερδοσκοπική οργάνωση⁷⁷ που σκοπός της είναι να συμβάλλει με ποσοστό 85% στον ετήσιο προϋπολογισμό των \$ 25 εκατομμυρίων, ενώ παράλληλα απασχολεί το 80% του προσωπικού συντήρησης. Το πάρκο χωρίζεται σε 49 γεωγραφικές ζώνες εκ των οποίων κάθε μία έχει δικό της διαχειριστή. Το πάρκο διαθέτει δικό του αστυνομικό τμήμα.

Η εικόνα του πάρκου δεν ήταν πάντοτε η ίδια, στις αρχές του προηγούμενου αιώνα είχε βιώσει ήδη των παρακμή γεγονός που συνδέθηκε με το έλλειμμα πολιτικής βούλησης από την τότε πολιτική εξουσία⁷⁸. Από το 1934 κι έπειτα η ανατροπή επετεύχθη στην καθοδική πορεία του πάρκου, τη φροντίδα ανέλαβε ο Robert Moses. Η δεκαετία του '70 ήταν κι αυτή κρίσιμη για την ύπαρξη του πάρκου, βανδαλισμοί

---

⁷⁶ ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

⁷⁷ <https://newyorktravel.gr/central-park/central-park/>

⁷⁸ Κόμμα του Tammany Hall,

και παράνομες δραστηριότητες παρουσιάζονταν σε καθημερινή βάση. Σε αυτή την περίπτωση η πρωτοβουλία των πολιτών και οι πιέσεις που άσκησαν οδήγησαν στην ίδρυση της Central Park Conservancy.

Μέσα στο πάρκο δεν επιτρέπεται η χρήση της κατοικίας ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι οι κατοικίες περιμετρικά του πάρκου κυμαίνονται σε πολύ υψηλές τιμές. Στην προσπάθεια το πάρκο να διατηρείται καθαρό τα γκράφιτι που δημιουργούνται παραμένουν μόνο για μία ημέρα.

Εικόνα 18: Πανοραμική άποψη της Νέας Υόρκης με το Μητροπολιτικό Πάρκο (Central Park), **πηγή:** <https://traveldigg.com/central-park-the-most-famous-park-in-new-york-united-states/>

4. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

4.1 ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΠΑΡΑΛΙΑΚΟ ΜΕΤΩΠΟ ΑΤΤΙΚΗΣ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στην πρώτη ενότητα του συγγράμματος πολιτιστικές δραστηριότητες νοούνται “οι παραγωγικές και οικονομικές δραστηριότητες που εμπεριέχουν πολιτιστική αξία (culture) και καλλιτεχνική έκφραση (creation)” (ESSnet-Culture2012).

Στην προσπάθεια να εντοπιστούν οι πολιτιστικές δραστηριότητες στο παραλιακό μέτωπο της Αττικής κρίνεται απαραίτητος ο διαχωρισμός των πολιτιστικών δράσεων που προάγουν τον πολιτισμό. Οι χώροι που καταγράφονται είναι :

- μουσικές σκηνές
- κινηματογράφοι
- θέατρα
- μουσεία

Στην παρούσα εργασία το ζητούμενο είναι να διατυπωθούν και να αποδοθούν με αριθμούς οι πολιτιστικές δραστηριότητες όπως αυτές εξαπλώνονται στην περιοχή. Σημαντική παράμετρος είναι και η απόστασή τους από τα μεγάλα έργα όπως το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και το Μητροπολιτικό Πάρκο, που έχει ήδη εκπονηθεί κι αναμένεται να ξεκινήσουν άμεσα οι κατασκευαστικές εργασίες στην περιοχή του πρώην Αερολιμένα Αθηνών.

Τίθενται μία σειρά ερωτημάτων που πρέπει να απαντηθούν προκειμένου να οριοθετηθεί και να τεθεί σε ρεαλιστική βάση η πολιτιστική ανάπτυξη του παραλιακού μετώπου της Αττικής. Αρχικά να καταγραφούν οι πολιτιστικού ενδιαφέροντος δραστηριότητες στην περιοχή μελέτης. Ακολούθως να διαπιστωθεί αν το ΚΠΙΣΝ είναι ικανό να αποτελέσει πολιτιστικό πόλο που θα πυροδοτήσει και θα ενθαρρύνει τη διάχυση της ανάπτυξης στον αστικό χώρο τόσο της ευρύτερης περιοχής όσο και του λεκανοπεδίου. Οι χώροι αυτοί είναι αρκετοί έτσι ώστε να καλύψουν τις ανάγκες των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής και να λειτουργήσουν ως κίνητρο για τους επισκέπτες και τους τουρίστες ;

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι στους υπό καταγραφή χώρους δεν συμπεριλαμβάνονται τα κέντρα νυχτερινής διασκέδασης είτε πρόκειται για ελληνική μουσική, είτε για ξένη, όπως επίσης και τα εστιατόρια που παρέχουν ζωντανή μουσική μόνιμα ή περιστασιακά. Κι αυτό γιατί η κύρια λειτουργία τους είναι η εστίαση.

1. Μουσικές σκηνές

-ΡΥΘΜΟΣ STAGE, Μαρίνου Αντύπα 38 Ηλιούπολη

2. Κινηματογράφοι

-Σινέ Αλεξάνδρα Digital Cinema, Κρέμου 141, Καλλιθέα

-Novacinema Odeon Γλυφάδα, Ζέππου 4, Πλατεία Ξενοφώντος, Γλυφάδα

-Αθήναιον Cinerolis, Ζησιμοπούλου 7 & Α. μεταξύ, Γλυφάδα

-Βάρκιζα, Θάσου 22, Βάρκιζα

-Ρία Digital Cinema, Θερινό, Αφροδίτης 8, Βάρκιζα

-Νανά Cinemax-Cyta, Λ. Βουλιαγμένης 179

-Σινέ Φλοίσβος, θερινός, Πάρκο Φλοίσβου Π. Φαλήρου

-Cinerama Digital Cinema, Αγ. Κυριακή 30 Π. Φάληρο

-Village 9 Cinema Faliro, Παλαιά Λεωφ. Ποσειδώνος 1 & Μραϊτίνη 3, Δέλτα Π. Φαλήρου

3. Θέατρο

- Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος

-Τεχνολόγος Εργοτάξιο, Διογένους 1, Αγ. Δημήτριος

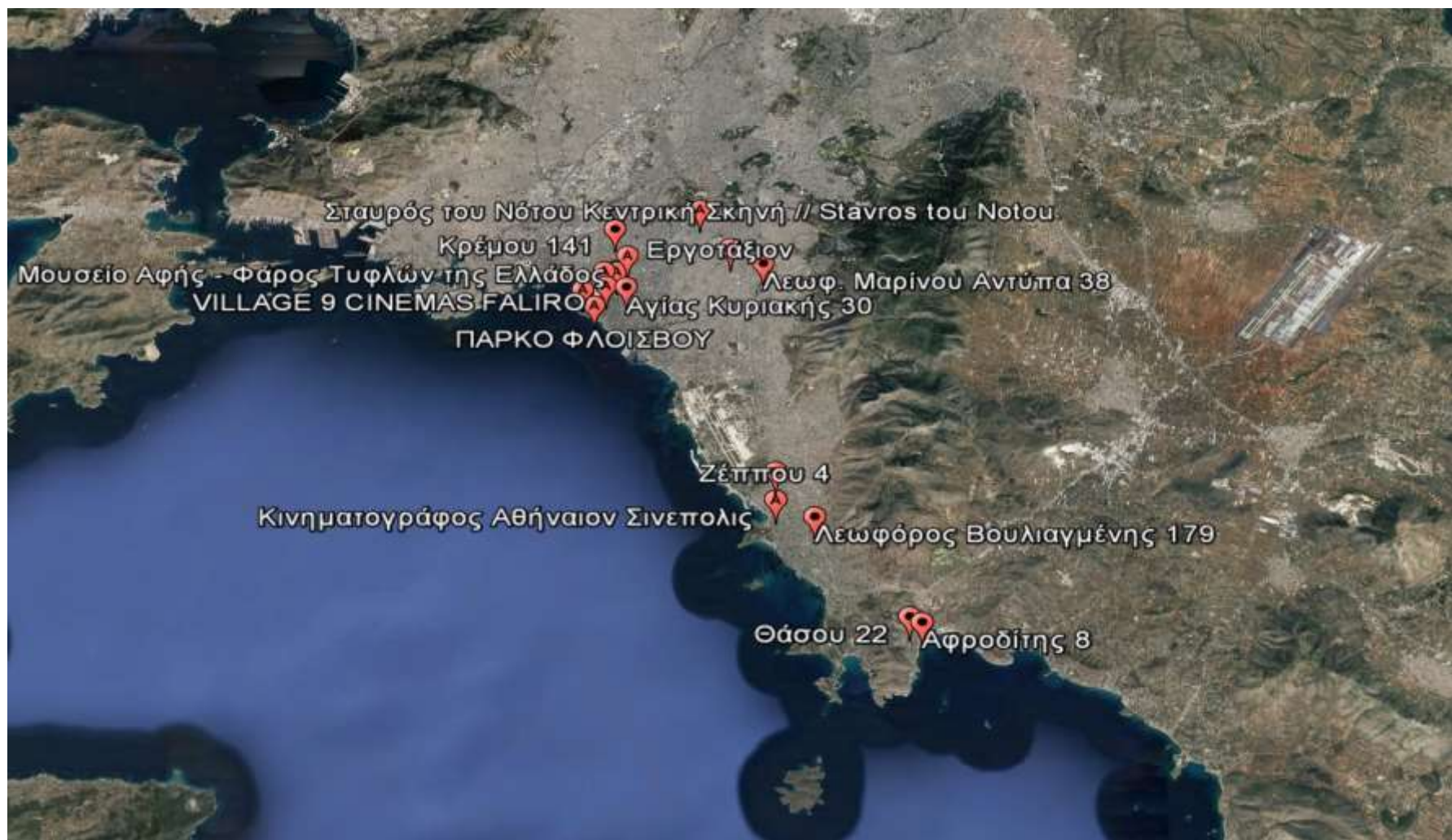
4. Μουσεία

-Θωρηκτό Γεώργιος Αβέρωφ, Μαρίνα Φλοίσβου, Τροκαδερό

-Μουσείο Αφής Αθήνας, Δοϊράνης 198, Καλλιθέα

-Ίδρυμα Ευγενίδου, Λεωφόρος Ανδρέα Συγγρού 387, Π. Φάληρο

Ακολουθεί η τοποθέτηση και η απεικόνιση των πολιτιστικών σημείων στο χάρτη του παραλιακού μετώπου της Αττικής.

Εικόνα 19: Η απεικόνιση των πολιτιστικών χώρων στο παραλιακό μέτωπο της Αττικής

Στην ως άνω εικόνα παρατηρείται πιο έντονη πολιτιστική ανάπτυξη σε μέρη όπου ο πληθυσμός είναι σαφώς πιο συγκεντρωμένος. Στο Παλαιό Φάληρο, τη Γλυφάδα και την Καλλιθέα έχουν χωροθετηθεί περισσότερα σημεία πολιτιστικής δράσης όπου η πρόσβαση είναι πιο εύκολη, οι αστικές συγκοινωνίες παρουσιάζουν μεγαλύτερη συχνότητα στα δρομολόγια και ταυτόχρονα εξυπηρετούνται και από το τραμ. Όπως είναι φυσικό οι περιοχές αυτές συγκεντρώνουν παράλληλες υποστηρικτικές δραστηριότητες απαραίτητες για τον επισκέπτη, όπως η εστίαση, τα εμπορικά καταστήματα κ.α.

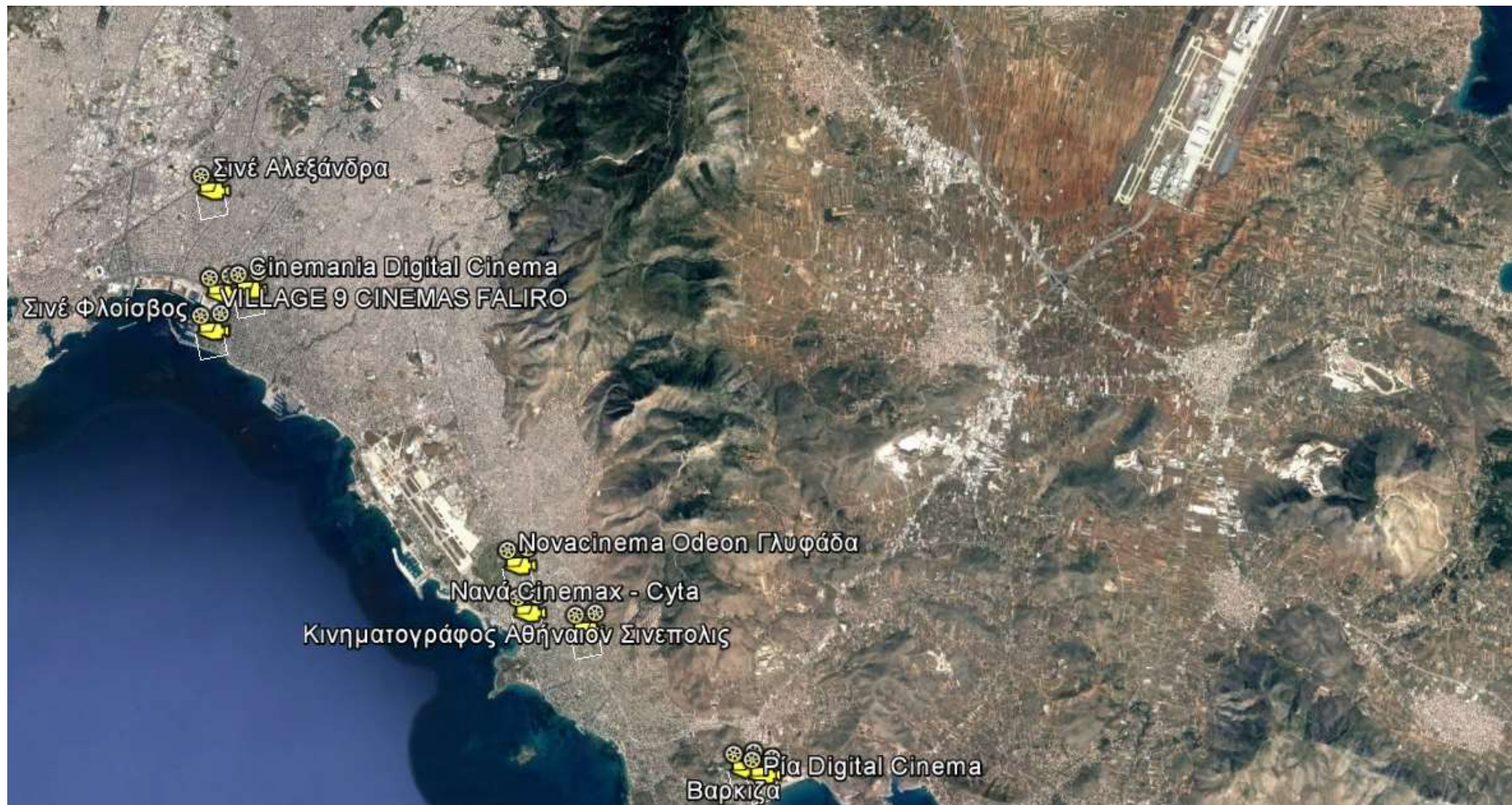
Παρακάτω (Εικόνα 17) απεικονίζονται οι κινηματογράφοι που καταγράφηκαν στην περιοχή μελέτης. Οι εννέα (9) στον αριθμό επιχειρήσεις που διαθέτουν αίθουσες κινηματογράφων, είτε αυτοί αποτελούνται από μία αίθουσα, είτε από πολυκινηματογράφους επικρατούν σε σχέση με όλες τις άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες. Αυτό είναι λογικό γιατί ο κινηματογράφος αποτελεί μία μορφή πολιτισμού αρκετά πιο οικονομική και φιλική προς όλες τις ηλικίες. Ένας από τους λόγους που συμβαίνει αυτό, πέραν του οικονομικού και του εύπεπτου χαρακτήρα τους, είναι και η εύκολη συνήθως πρόσβαση που εξασφαλίζουν λόγω χωροταξικής τοποθέτησης. Εγκαθίστανται σε κεντρικά μέρη και τις περισσότερες φορές προσφέρουν δωρεάν ή επί πληρωμή στάθμευση, σημαντική παράμετρος γιατί έτσι δεν τους επιβαρύνεται η περιοχή με αυτοκίνητα και δεν δυσχεραίνει περαιτέρω η πρόσβαση στους κατοίκους της εγγύς περιοχής.

Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί ότι οι αίθουσες κινηματογράφων έχουν υποστεί βαρύτατο πλήγμα από τη διαδικτυακή πειρατεία των ταινιών. Η διαδικτυακή πειρατεία⁷⁹ δεν είναι άλλο από την παράνομη και ανεξέλεγκτη διακίνηση και κατανάλωση έργων πνευματικής ιδιοκτησίας, χωρίς την προηγούμενη εξασφάλιση δικαιωμάτων χρήσης ή εκμετάλλευσής τους. Το φαινόμενο αυτό έχει λάβει απεριόριστες διαστάσεις τόσο ώστε να απασχολεί την κεντρική πολιτική σκηνή⁸⁰ και να αποτελεί σημείο αντιπαράθεσης. Όσο βελτιώνεται η ευρυζωνικότητα σε μία χώρα τόσο διογκώνεται και η διαδικτυακή πειρατεία. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει οριστεί ο αρνητικός αντίκτυπος της διαδικτυακής πειρατείας αλλά οι εθνικές νομοθεσίες είναι αρμόδιες για την επιβολή του νόμου και την προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων.

---

⁷⁹ Γιάννης Μαρούδας, 2012, «Το ζήτημα της πειρατείας στο ίντερνετ».

⁸⁰ Έχουν δημιουργηθεί πολιτικά κόμματα όπου κύριο αίτημά τους είναι η καταπολέμηση της νομοθεσίας περί πνευματικής ιδιοκτησίας όπως το «The Pirate Party International».

Εικόνα 20 : Οι κινηματογράφοι στο παραλιακό μέτωπο της Αττικής

Όσον αφορά τις μουσικές σκηνές λίγα είναι εκείνα που μπορούν να ειπωθούν καθώς μόνο μία μουσική σκηνή καταγράφεται το «Ρυθμός Stage» επί της οδού Μαρίνου Αντύπα 38 Ηλιούπολη, (Εικόνα 17). Δείγμα της τάσης που επικρατεί στο παραλιακό μέτωπο όπου η περιοχή είναι συνυφασμένη με κέντρα νυχτερινής διασκέδασης και με μεγάλα Club όπως αυτά παρατίθενται κατά μήκος της Λεωφόρου Ποσειδώνος κυρίως τους θερινούς μήνες. Αποτελεί μία τάση που έχει εδραιωθεί τις τελευταίες δεκαετίες. Στη συνείδηση του κοινού το παραλιακό μέτωπο της Αττικής σημαίνει διασκέδαση, μεγάλα νυχτερινά κέντρα και νυχτερινά μαγαζιά με ξένη μουσική που λειτουργούν μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες.

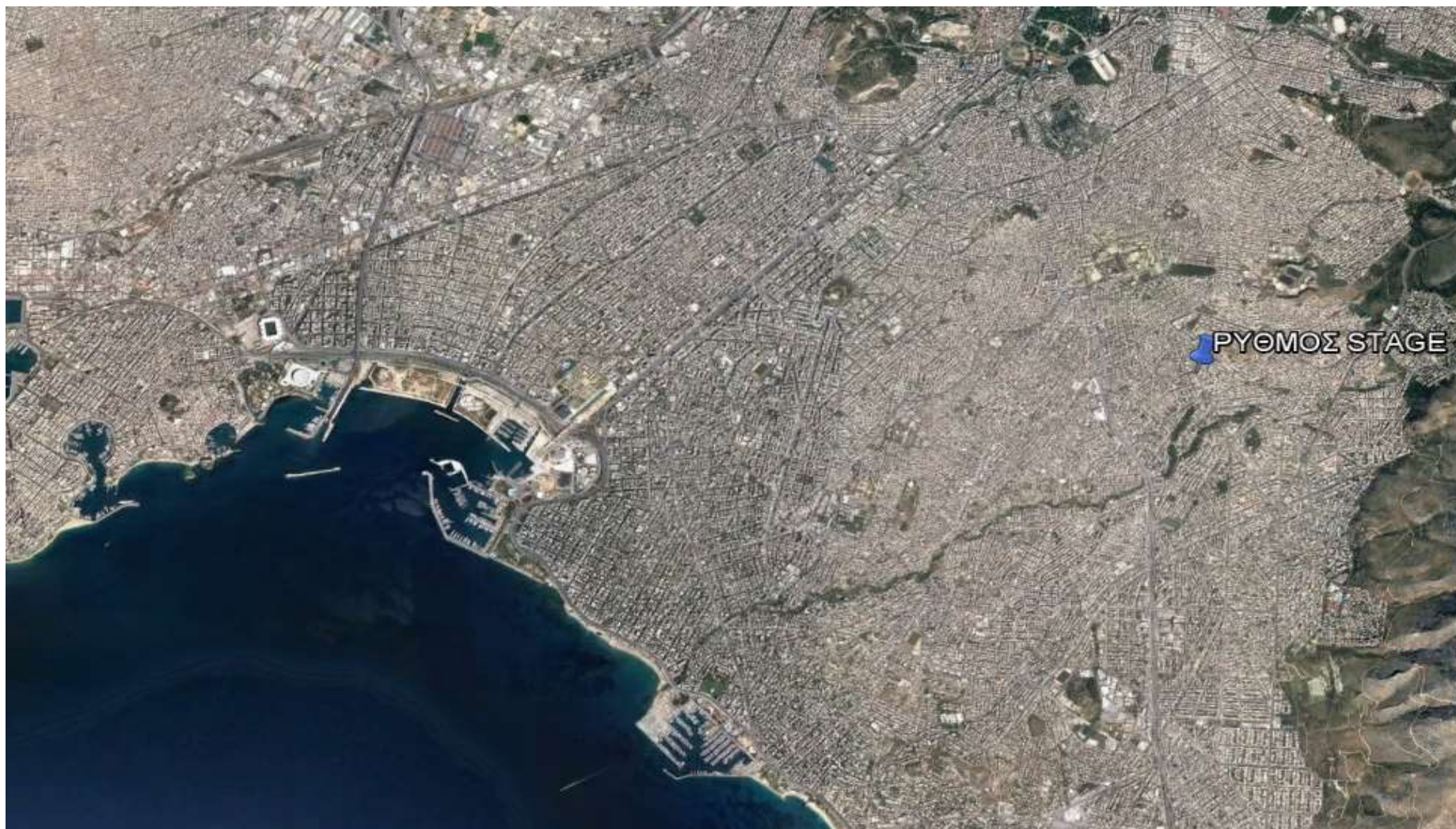
Η περιοχή της Καλλιθέας που άλλοτε αποτελούσε πόλο έλξης για νυχτερινή διασκέδαση, συγκεκριμένα οι Τζιτζιφιές, παραλιακή Καλλιθέα, στεγάζονταν νυχτερινά μαγαζιά. Σε αυτά άνθισε το ρεμπέτικο και η μετέπειτα λαϊκή μουσική. Πλέον η περιοχή δε θυμίζει τις εικόνες του παρελθόντος καθώς οικοδομήθηκε κυρίως με κατοικίες και επιχειρήσεις σχετιζόμενες με το αυτοκίνητο και έχει απολέσει τον παλιό της χαρακτήρα. Η έλευση είκοσι χιλιάδων προσφύγων και η εγκατάστασή τους μεγέθυνε σημαντικά και σηματοδότησε μία άλλη εποχή.

Μία παράμετρος που αξίζει να επισημανθεί είναι ότι πλησίον της μουσικής σκηνής «Ρυθμός Stage» βρίσκεται το Εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης. Τόπος συνεδεμένος με τον πολιτισμό και τις πολιτιστικές δραστηριότητες εν γένει. Το εθνικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης συνιστά παράδειγμα αξιοποίησης του πρώην εργοστασίου της ζυθοποιίας του ΦΙΞ. Το κτίριο κατασκευάστηκε από τον Κάρολο Φιξ το 1893, ενώ το 1994 περιήλθε υπό το καθεστώς αναγκαστικής απαλλοτρίωσης στην ιδιοκτησία της εταιρίας Αττικό Μετρό Α.Ε. Το 2002 ξεκίνησε η διαδικασία του αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για την εύρεση της κατάλληλης εταιρίας. Η ανακατασκευή ξεκίνησε το 2010 και ολοκληρώθηκε το 2014. Η ανάπλαση του κτιρίου⁸¹ δημιούργησε 20.000 m² και χρηματοδοτήθηκε από το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και το Υπουργείο Πολιτισμού.

Ωστόσο το «Ρυθμός Stage» είναι ο μοναδικό χώρος που λειτουργεί που λειτουργεί ως μουσική σκηνή παρά την ανάπλαση της ζυθοποιίας η οποία δεν επηρέασε τη δημιουργία νέων πολιτιστικών χώρων τουλάχιστον στον τομέα της μουσικής.

---

⁸¹ ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

Εικόνα 21: Οι Μουσικές Σκηνές στο Παραλιακό Μέτωπο της Αττικής

Όσον αφορά τη συγκέντρωση των θεατρικών σκηνών είναι αποκαρδιωτική. Οι θεατρικές σκηνές στην υπό μελέτη περιοχή περιορίζονται σε δύο εκ των οποίων η μία είναι το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος. Το δεύτερο θέατρο είναι ο Τεχνοχώρος «Εργοτάξιον» επί της οδού Διογένους 1 στον Άγιο Δημήτριο. Και σε αυτή την περίπτωση όπως και στην περίπτωση των μουσικών σκηνών τα αντιπροσωπευτικά δείγματα είναι ελάχιστα. Δεν εντοπίζεται κανένα άλλο πολιτιστικό δρώμενο στην περιοχή υπό τη μορφή του θεάτρου.

Ο Τεχνοχώρος «Εργοτάξιον» φιλοξενεί παιδικές παραστάσεις καθώς και παραστάσεις για ενηλίκους με κοινωνικό και δραματικό περιεχόμενο. Επίσης λειτουργούν θεατρικά εργαστήρια για όλες σχεδόν τις ηλικίες απευθυνόμενα σε παιδιά τριών ετών έως ενήλικες. Στον ίδιο χώρο πραγματοποιούνται και σεμινάρια.

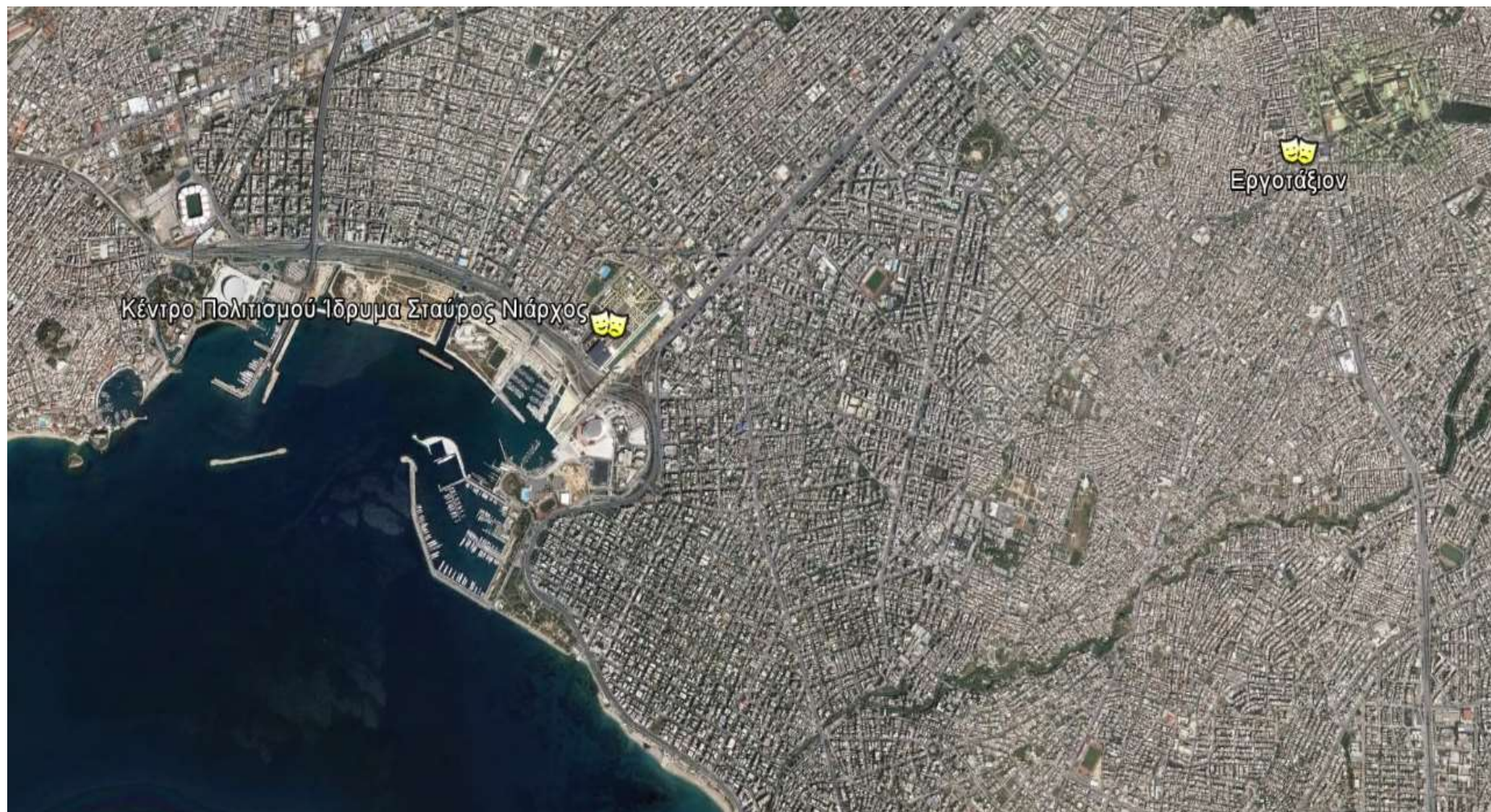
Αυτό που συμπεραίνεται είναι ο δραματικά περιορισμένος αριθμός θεατρικών επιχειρήσεων στην παράκτια ζώνη της Αττικής, μαρτυρά ένα εντελώς διαφορετικό προσανατολισμό όσον αφορά τις προτιμήσεις των κατοίκων στον πολιτισμό και την ψυχαγωγία. Σε περίπτωση που παρουσιαζόταν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο είδος θα είχαν διαμορφωθεί και άλλοι χώροι. Απεναντίας δεν προέκυψε αυτή η προτίμηση και ως εκ τούτου μοναδικός χώρος είναι το Εργοτάξιον.

Στον αντίποδα το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος καλείται να καλύψει αυτό το τεράστιο κενό τόσο στα μουσικά δρώμενα όσο και στα θεατρικά. Η ύπαρξη του θα σηματοδοτήσει μια νέα εποχή στην ψυχαγωγία τη ευρύτερης περιοχής που μέχρι πρόσφατα ήταν ανύπαρκτη. Η εθνική Λυρική Σκηνή συνεπάγεται παραστάσεις υψηλού αισθητικού επιπέδου που θα προσελκύσουν επισκέπτες και φιλότεχνους από όλη την Αττική. Ταυτόχρονα θα εισάγει στην ευρύτερη περιοχή ένα είδος που μέχρι πρόσφατα, όπως διαπιστώθηκε, δεν προτιμάται ή ακόμη και αν συγκεντρώνει το ενδιαφέρον κάποιων, εκείνοι απευθύνονται σε περιοχές αμιγώς θεατρικές όπως είναι το κέντρο της Αθήνας, η περιοχή του Ψυρή, της Κυψέλης κ.α. Η πρόκληση είναι μεγάλη για όσους επιθυμούν να ασχοληθούν με συναφείς δραστηριότητες καθώς το ΚΠΙΣΝ θα πυροδοτήσει το ενδιαφέρον των επισκεπτών που μοιραία θα αναζητήσουν και άλλου είδους θέατρο πέραν της λυρικής.

Ωστόσο πρέπει να γίνει αναφορά στους πολιτιστικούς συλλόγους που δραστηριοποιούνται στους Δήμους κι αναλαμβάνουν εκείνοι την ενασχόληση των κατοίκων με την τέχνη του θεάτρου. Βέβαια σε καμία περίπτωση δεν εξισώνεται η εκάστοτε προσπάθεια του Δήμου με το επαγγελματικό θέατρο και ο,τι αυτό συνεπάγεται. Πιο συγκεκριμένα το είδος της τέχνης δεν εκπροσωπείται επαρκώς σε

μία τόσο μεγάλη περιοχή που αναμένεται να μετατραπεί στο νέο κέντρο της Αττικής, ένας πολιτιστικός πόλος και με την μετέπειτα δημιουργία του Μητροπολιτικού Πάρκου. Στην περίπτωση αυτή το θέατρο, που είναι συνυφασμένο την ανθρώπινη έκφραση από την αρχαιότητα, εκλείπει από τα μέσα ψυχαγωγίας όπως αυτά προτείνονται μέχρι σήμερα κι αυτό γιατί η κουλούρα και τα πρότυπα διαβίωσης δεν το προτείνουν.

Εικόνα 22: Τα Θέατρα στο Παραλιακό Μέτωπο της Αττικής

Τα Μουσεία (εικόνα 21) παρουσιάζονται όπως αυτά χωροθετούνται στην περιοχή της παράκτιας Αττικής. Μόλις τρία εντοπίστηκαν με ποικιλία στη θεματολογία τους, το ένα είναι το Μουσείο Αφής, έπεται το Ίδρυμα Ευγενίδου και ακολουθεί το πλωτό μουσείο του ιστορικού πλέον Θωρηκτού Αβέρωφ.

Σημαντική μνεία πρέπει να γίνει στο Μουσείο Αφής όπου στεγάζεται στο κτίριο Φάρων Τυφλών Ελλάδας. Ο Φάρος Τυφλών Ελλάδας (ΦΤΕ) ιδρύθηκε το 1946 και αποτελεί σωματείο⁸² ειδικά αναγνωρισμένο ως Φιλανθρωπικό, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, εποπτευόμενο ως προς το αντικείμενο από το Υπουργείο Εργασίας και επιχορηγούμενο από το Κράτος μέσω της Περιφέρειας Αττικής. Στόχος του είναι η υποστήριξη των τυφλών και των ατόμων με προβλήματα όρασης καθώς και η ευαισθητοποίηση του κοινού. Σύμφωνα με το οργανόγραμμα του σωματείου πραγματοποιούνται δράσεις στα πλαίσια κοινωνικοποίησης των ατόμων με προβλήματα όρασης προσφέρονται δωρεάν και περιλαμβάνουν μαθήματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, ξένων γλωσσών, μαθήματα Braille για τυφλούς καθώς και γυμναστική. Επίσης στο καθημερινό πρόγραμμα εντάσσονται δράσεις ψυχαγωγίας όπως το θέατρο, το πλεκτό κ.α. Από το 1952 το κέντρο διατηρεί μονάδα παραγωγής σκουπών και βουρτσών όπου απασχολούνται μόνιμα άτομα με προβλήματα όρασης. Σκοπός του εργαστηρίου είναι η ένταξη των ατόμων με προβλήματα όρασης στην παραγωγική διαδικασία. Το 1954 ο βασιλιάς Παύλος με βασιλικό διάταγμα υποχρέωνε τις Ένοπλες Δυνάμεις και τους Δημόσιους Οργανισμούς να προμηθεύονται σκούπες και βούρτσες από την ως άνω μονάδα. Στη μονάδα παραγωγής απασχολούνται άτομα που αμείβονται και ασφαλίζονται σύμφωνα με την εθνική συλλογική σύμβαση. Το Μουσείο Αφής ιδρύθηκε το 1984 και στεγάζεται στο νεοκλασικό κτίριο ΦΤΕ. Εκεί φιλοξενούνται πιστά αντίγραφα γλυπτών από την Κυκλαδική Περίοδο μέχρι το Βυζάντιο. Το Μουσείο είναι επισκέψιμο και από άτομα που δεν έχουν προβλήματα όρασης, σχολεία, εκπαιδευτικούς συλλόγους κ.α. καθώς προτείνει μια νέα εμπειρία βιωματική μέσω της αφής. Το Μουσείο Αφής αποτελεί ένα από τα πέντε μουσεία αυτού του είδους στον κόσμο.

Το Ίδρυμα Ευγενίδου αποτελεί ένα κτιριακό κόσμημα στην περιοχή. Συστάθηκε το 1956 υπό μορφή νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου εκπληρώνοντας τους όρους

---

⁸² Φάρος Τυφλών Ελλάδας, διαθέσιμο στο <https://www.fte.org.gr/index.php/el/>

της διαθήκης του εθνικού ευεργέτη⁸³ Ευγένιου Ευγενίδη. Το 1966 εγκαινιάστηκε το πρώτο πλανητάριο της Ελλάδας. Ένα όργανο μαγικό που χρησιμοποιούνταν μέχρι το 1999 και ακόμη κοσμεί τους χώρους του Ιδρύματος. Από τις πρώτες ημέρες λειτουργίας του έγινε σαφές ότι απευθύνεται στο ευρύ κοινό, με κύριο στόχο η γνώση να είναι προσιτή σε όλους και για όλους. Ποτέ το ίδρυμα και η διοίκηση δεν διαχώρισαν το κοινό και τις γνώσεις που πρέπει να κατέχει προκειμένου να το παρακολουθήσουν παρουσιάσεις. Με άλλα λόγια συνεισέφερε στην εκλαΐκευση της τεχνολογίας και της επιστήμης. Υπάρχει όμως και η άλλη οπτική που αναφέρεται στα αποτελέσματα της έλευσης αυτού του οργάνου στο Ίδρυμα και στην ευρύτερη περιοχή. Σηματοδότησε μια νέα περίοδο για ολόκληρο το Δήμο, αποτέλεσε πόλο έλξης για κάθε κάτοικο της πρωτεύουσας που επιθυμούσε να παρακολουθήσει ένα θέαμα μοναδικό. Το Ίδρυμα αποτελούσε και εξακολουθεί με αμείωτο ρυθμό να αποτελεί σημείο αναφοράς και πηγή πολιτισμού και γνώσης για κάθε επισκέπτη, γεγονός που συνιστά έναν από τους βασικούς στόχους του Ιδρύματος. Συγκεκριμένα σύμφωνα με την ιδρυτική πράξη του ιδρύματος σκοπός είναι «Η συμβολή στην επιστημονική και τεχνική εκπαίδευση των νέων της Ελλάδας». Το Ίδρυμα διοικείται από τριμελή επιτροπή στην οποία συμμετέχει ο εκάστοτε Πρύτανης του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Το 1965 η Ακαδημία Αθηνών τίμησε το Ίδρυμα Ευγενίδου για την πολυδιάστατη προσφορά στην Ελληνική κοινωνία με το Χρυσούν Μετάλλιον της Ακαδημίας Αθηνών. Παράλληλα λειτουργούν εργαστήρια στον τομέα της ρομποτικής, οπτικοακουστικής, της τρισδιάστατης εκτύπωσης και της ηλεκτρονικής που απευθύνονται σε μαθητές ηλικίας 13-17 ετών. Επιπλέον το χρονικό διάστημα 2006 – 2016 λειτουργούσε Διαδραστική Έκθεση Επιστήμης και Τεχνολογίας με σκοπό την ενημέρωση του κοινού σχετικά με τις εξελίξεις στην επιστήμη και την τεχνολογία. Από τον Απρίλιο του 2016 έχει ανασταλεί η λειτουργία της προκειμένου να ανασχεδιαστούν τα εκθέματα και η λειτουργία του. Επίσης υπάρχει δανειστική βιβλιοθήκη από το 1966 με εξειδίκευση στον κλάδο της τεχνολογίας και των θετικών επιστημών. Τέλος το Ίδρυμα Ευγενίδου προκηρύσσει υποτροφίες για μεταπτυχιακές σπουδές στο εξωτερικό, πάνω στο γνωστικό αντικείμενο του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Οι υποτροφίες του εσωτερικού αφορούν στην εκπόνηση διδακτορικής διατριβής στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

---

⁸³Ίδρυμα Ευγενίδου, διαθέσιμο στο <http://www.eugenfound.edu.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=2>

Τέλος ένα πλωτό μνημείο της σύγχρονης ιστορίας της Ελλάδας που έχει κανείς την ευκαιρία να επισκεφθεί είναι το Θωρηκτό Αβέρωφ. Το θωρηκτό Αβέρωφ αποτελεί ένα πλωτό ναυτικό μουσείο. Πρόκειται για το θωρακισμένο καταδρομικό⁸⁴ «ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΒΕΡΩΦ», κλάσης ΠΙΖΑ, αντίγραφο του ιταλικού θωρακισμένου καταδρομικού «Pisa». Ναυπηγήθηκε στα ναυπηγία του Ορλάντο στο Λιβόρνο της Ιταλίας, 1908-1911, και συμπεριλήφθηκε στο Ελληνικό Βασιλικό Ναυτικό. Για την απόκτηση του η ελληνική κυβέρνηση του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη δαπάνησε 23.650.000 δραχμές. Τα 8.000.000 χρυσές δραχμές προήλθαν από το 20% της συνολικής κληρονομιάς του Γεωργίου Αβέρωφ, όπου παραχωρούσε με τη διαθήκη του στο Ταμείο Εθνικού Στόλου το 1899, έτος δημοσίευσης της διαθήκης. Σύμφωνα με τη διαθήκη τα χρήματα προορίζονται για τη ναυπήγηση πολεμικού πλοίου που θα φέρει το όνομά του ευεργέτη και θα χρησιμοποιείται ως Εκπαιδευτικό πλοίο στη «Σχολή Ναυτικών Δοκίμων». Το υπόλοιπο ποσό, ήτοι 15.650.000 χρυσές δραχμές διατέθηκε από το Ταμείο Εθνικού Στόλου.

Το Θωρηκτό Αβέρωφ αποτελεί ένα από τα ελάχιστα μνημεία του είδους του τόσο καλά συντηρημένα κι επισκέψιμα. Είναι πραγματικά μία γέφυρα του παρελθόντος με το παρόν και δίνει την ευκαιρία στο κοινό να επισκεφθεί ένα πολεμικό πλοίο, γεγονός σπάνιο. Το πλοίο συμμετείχε ως ναυαρχίδα του ελληνικού στόλου⁸⁵ στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο.

Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο λόγω της παλαιότητας του το ΓΕΝ αποφάσισε να το βυθίσει αλλά το πλήρωμα αντέδρασε και με δική τους πρωτοβουλία το μετέφεραν στην Αλεξάνδρεια. Ωστόσο το Θωρηκτό «Γεώργιος Αβέρωφ» είναι ένα από τα λίγα πλοία της Ελλάδας που έφτασαν στην Αλεξάνδρεια καθώς τα περισσότερα βυθίζονταν εξαιτίας των γερμανικών επιδρομών. Το θωρηκτό⁸⁶ έκανε περιπολίες στον Ινδικό Ωκεανό.

Η ακριβής τοποθεσία του είναι στο Άλσος Ελληνικής Παράδοσης, στο Παλαιό Φάληρο. Είναι σκόπιμο πριν επισκεφθεί κανείς το πλοίο να ενημερωθεί σχετικά με τα ωράρια λειτουργίας και τις συνθήκες ξενάγησης.

---

⁸⁴ ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

⁸⁵ ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

⁸⁶ Τα πλοία του Πολεμικού Ναυτικού που εισέρχονται στο λιμάνι του Φαλήρου πρέπει να τιμήσουν το «Γ. Αβέρωφ». Ο κυβερνήτης διατάζει το πλήρωμα «προς το Θωρηκτό Αβέρωφ Ακινήσια Αριστερά (ή δεξιά ανάλογα με την πλευρά του πλοίου που φαίνεται το θωρηκτό)» και με το σχετικό σφύριγμα το πλήρωμα στέκεται σε στάση προσοχής πάνω στο κατάστρωμα κοιτώντας προς την πλευρά του θωρηκτού και οι αξιωματικοί χαιρετούν το θρυλικό θωρηκτό

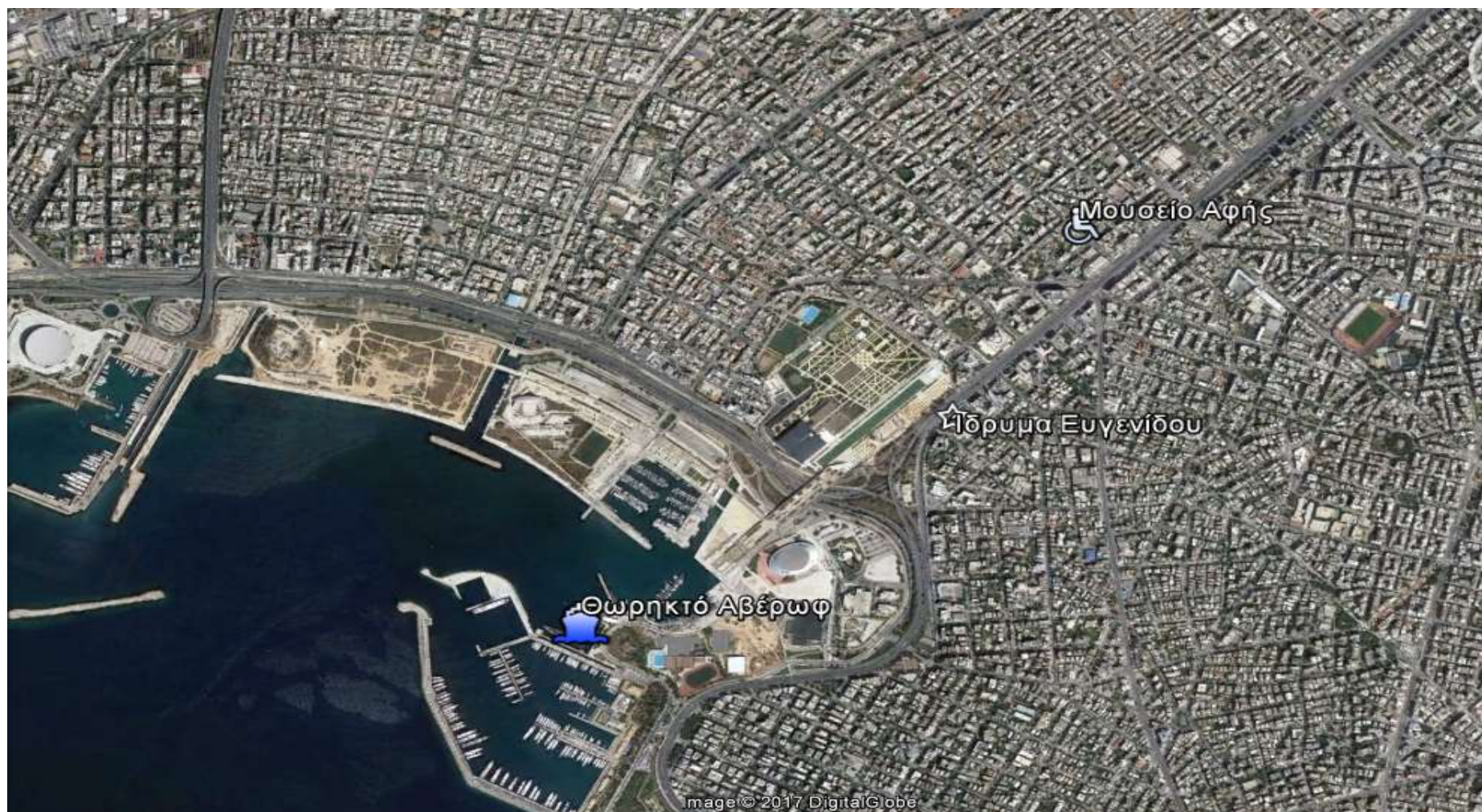
Εικόνα 23: Μουσείο Αφής, **πηγή:** <http://www.mothersblog.gr/paidi/story/17349/moyseio-afis-stin-kallithea-ena-moyseio-poy-epivalletai-to-aggigma>

Εικόνα 24: Ίδρυμα Ευγενίδου, **πηγή:** Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 25: Το θωρηκτό Αβέρωφ, **πηγή:** ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

Εικόνα 26 : Μουσεία στο Παραλιακό Μέτωπο της Αττικής

Το ερώτημα που προκύπτει από την παραπάνω καταγραφή είναι σε πιο βαθμό συμβάλλουν οι ως άνω πολιτιστικοί χώροι αρχικά στην προαγωγή του πολιτισμού και ακολούθως στην ανάπτυξη του παραλιακού μετώπου της Αττικής. Επαρκούν οι δυο μουσικές σκηνές και το Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος για να προσελκύσουν κι άλλες πολιτιστικές δράσεις να εγκατασταθούν στην περιοχή και να διαμορφώσουν ένα νέο παραλιακό μέτωπο για την Αττική ; Ένα παραλιακό μέτωπο που θα είναι συνυφασμένο όχι με τα κέντρα νυχτερινής διασκέδασης όπως έχει υπερισχύσει τις τελευταίες δεκαετίες, αλλά με μία σειρά από χώρους, μουσεία, θέατρα κ.α. που θα το καταστήσουν πολιτιστικό πόλο της ευρύτερης περιοχής και θα εξασφαλίσουν ανάπτυξη και βιωσιμότητα για τους κατοίκους της. Μια ανάπτυξη βασισμένη στον πολιτισμό και το σεβασμό των κατοίκων της περιοχής που δεν θα προκαλέσει το διωγμό των χαμηλότερων εισοδηματικά πληθυσμών και θα διασφαλίσει την ομαλή συμβίωση όλων.

Το πόρισμα που προκύπτει από την ως άνω καταγραφή και απεικόνιση των σημείων πολιτιστικού ενδιαφέροντος που εντοπίστηκαν στην περιοχή μελέτης είναι σαφές και αφορά τον περιορισμένο αριθμό τους. Υπάρχει χαμηλή συγκέντρωση τόσο σε μουσεία όσο και σε θέατρα και μουσικές σκηνές. Μία περιοχή που συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό πληθυσμού και παρ' όλα αυτά δεν παρουσιάζει έντονο πολιτιστικό ενδιαφέρον. Αν αναλογιστεί κανείς ότι για μία τόσο μεγάλη περιοχή υπάρχουν μόνο δυο θέατρα εκ των οποίων το ένα, ΚΠΠΣΝ, λειτούργησε φέτος. Τα μουσεία που είναι εγκατεστημένα, τρία στον αριθμό, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθόσον το ένα είναι ένα πλωτό μουσείο το Θωρηκτό Γεώργιος Αβέρωφ στη Μαρίνα Φλοίσβου. Το άλλο είναι τι μουσείο Αφής, προσαρμοσμένο και απευθυνόμενο κυρίως σε άτομα με προβλήματα στην όραση με σκοπό να γνωρίσουν την πολιτιστική μας κληρονομιά ψηλαφώντας τα εκθέματα. Το τρίτο μουσείο⁸⁷ είναι το Ίδρυμα Ευγενίδου, κοινωφελές ίδρυμα Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου που συστάθηκε το 1956, σύμφωνα με τη βούληση του εκλιπόντος ευεργέτη Ευγένιου Ευγενίδη. Σκοπός του ιδρύματος, όπως προστάζει η ιδρυτική του Πράξη είναι η συμβολή στην επιστημονική και τεχνική εκπαίδευση των νέων. Το Ίδρυμα διοικείται από τριμελή επιτροπή στην οποία συμμετέχει και ο εκάστοτε Πρύτανης του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (Ε.Μ.Π.).

---

⁸⁷ Ίδρυμα Ευγενίδου

Αυτά που παρατηρούνται σε μεγαλύτερη συγκέντρωση σε σχέση με τους λοιπούς πολιτιστικούς χώρους είναι οι κινηματογράφοι. Τρεις εντοπίζονται στην περιοχή του Παλαιού Φαλήρου, εκ των οποίων ο ένας χώρος αποτελεί εγκατάσταση πολυκινηματογράφου. Η Βάρκιζα διαθέτει δύο κινηματογράφους, η Γλυφάδα το ίδιο και η Καλλιθέα έναν.

Αυτό που προκύπτει από την προηγηθείσα καταγραφή είναι ότι οι εργασίες συνυφασμένες με τις πολιτιστικές δραστηριότητες δεν αποτελούν βασική οικονομική δραστηριότητα της περιοχής. Αυτό ισχύει και πριν τη μετεγκατάσταση του Αεροδρόμιου της Αθήνας στην περιοχή των Σπάτων. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες έχουν συγκεντρωθεί στο κέντρο της Αθήνας κι έχουν δημιουργήσει δεδομένα για την εξέλιξη του κέντρου. Οι προσπάθειες επέκτασης του κέντρου και ανάπτυξης περιοχών στα περίξ αυτού έχουν συμβάλει στον πλουραλισμό και την ποικιλομορφία των πολιτιστικών δρώμενων. Τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η περιοχή του Γκάζι.

Η εικόνα που κατεγράφη παραπάνω και αφορά στις πολιτιστικές δραστηριότητες του παραλιακού μετώπου της Αττικής είναι τουλάχιστον ισχνή και αδύναμη για να δημιουργήσει ένα πολιτιστικό πόλο έλξης ικανό να προωθήσει την εγκατάσταση κι άλλων πολιτιστικών δράσεων, συναφούς ή διαφορετικού περιεχομένου. Εξαιρετικά περιορισμένο το εύρος και η ποικιλία των πολιτιστικών σημείων που εντοπίστηκαν. Ελάχιστα μουσεία και ακόμη λιγότερα θέατρα περιγράφουν μία περιοχή με χαμηλό πολιτιστικό ενδιαφέρον μικρή ποικιλία σε πολιτιστικά δρώμενα και ακολούθως περιορισμένη επισκεψιμότητα στα υπάρχοντα. Ο τομέας του πολιτισμού δεν παρουσιάζει καμία δυναμικότητα στη συγκεκριμένη περιοχή και άρα δεν δύναται να προσελκύσει επενδύσεις που να ενισχύουν ή να πλαισιώνουν την πολιτιστική δραστηριότητα και άρα να δημιουργούν συνθήκες πολιτιστικού πόλου.

Αυτά ίσχυαν μέχρι σήμερα, η ανατροπή έχει ξεκινήσει από την εγκατάσταση του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος στο χώρο του Παλαιού Ιπποδρόμου και αναμένεται να κορυφωθεί με τη δημιουργία του Μητροπολιτικού Πάρκου στο χώρο του πρώην Αερολιμένα του Ελληνικού. Οι δραστηριότητες που αναμένεται να προσελκύσει μία τέτοια επένδυση είναι κυρίως εμπορικές και τουριστικές. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες ενδέχεται να αναπτυχθούν ως απόρροια του ΚΠΙΣΝ και των νέων συνθηκών που αυτό επιβάλλει. Προοπτικές ανάπτυξης διαφαίνονται για τους περισσότερους τομείς της τοπικής κοινωνίας αλλά και της ευρύτερης. Ο προσανατολισμός του Μητροπολιτικού Πάρκου δεν είναι η ανάπτυξη ενός

πολιτιστικού πόλου που θα αναδείξει την προνομιακή θέση της περιοχής αλλά η δημιουργία ενός πολυχώρου με πολλαπλές χρήσεις και επενδυτικές ευκαιρίες. Το ΚΠΙΣΝ είναι η μοναδική περίπτωση που υπενθυμίζει τη σπουδαιότητα του πολιτισμού και μπορεί να εμπνεύσει και να παρασύρει παράλληλες μικρότερου μεγέθους πολιτιστικές δραστηριότητες από ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς. Ήρθε για να καλύψει ένα μεγάλο κενό τόσο στο φυσικό περιβάλλον, λόγω της έλλειψης πρασίνου, όσο και στις απαρχαιωμένες υποδομές της Εθνικής Λυρικής Σκηνής και της Εθνικής Βιβλιοθήκης.

Αυτό που μένει να απαντηθεί στο μέλλον είναι η τύχη των χαμηλών εισοδηματικά στρωμάτων που κατοικούν στο παράκτιο μέτωπο, όπως στην Καλλιθέα. Με πιο τρόπο θα συνυπάρξει το Μητροπολιτικό Πάρκο με τις προσφυγικές κατοικίες της Καλλιθέας. Για να αξιοποιηθεί η παρουσία του ΚΠΙΣΝ στην περιοχή θα πρέπει να εφαρμοστούν μία σειρά από μεταβολές που θα συντελέσουν :

- Στη αποσυμφόρηση του κέντρου.
- Στη βελτίωση της προσβασιμότητας μέσω αστικών συγκοινωνιών, σύνδεση με κεντρικές αρτηρίες.
- Στην εξοικονόμηση χώρων στάθμευσης.
- Στη Βελτίωση του οικιστικού περιβάλλοντος που θα προκύψει με τη συντήρηση κτιρίων, όπως είναι των προσφυγικών κατοικιών.
- Στη δημιουργία χώρων πρασίνου, με τον καθαρισμό των μπαζών από αναξιοποίητα οικόπεδα.

Ωστόσο η διαπίστωση ότι η παράκτια ζώνη πλήττεται από πολιτιστική ένδεια είναι γεγονός. Η χωροθέτηση του ΚΠΙΣΝ καλύπτει μεγάλες ανάγκες τόσο της ευρύτερης περιοχής όσο και ολόκληρης της πρωτεύουσας. Αναμένεται να γίνει και στη χώρα μας πράξη και το ΚΠΙΣΝ να αποτελέσει το εφαλτήριο για την ανάπτυξη, με προσανατολισμό τον πολιτισμό, ολόκληρης της περιοχής. Να δημιουργήσει ένα πόλο πολιτισμού που θα αξιοποιήσει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής, όπως η θάλασσα, προς όφελος των κατοίκων και των επισκεπτών. Σε καμία περίπτωση όμως πόλος αυτός δε πρέπει να λειτουργεί αποκλειστικά προς όφελος του επισκέπτη, πρέπει να λειτουργεί πρωτίστως προς όφελος του κατοίκου. Η πόλη που είναι φιλική προς τον κάτοικο είναι και προς τον επισκέπτη.

4.2 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΚΠΠΣΝ

Στα πλαίσια της επίσκεψης στο Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος κρίνεται σκόπιμη η δημιουργία μίας διαδρομής σε επίλεκτα μέρη του Δήμου Καλλιθέας προκειμένου ο επισκέπτης να γνωρίσει εκτενέστερα την περιοχή. Ξεχωρίζοντας κάποια από τα μέρη που διαθέτει η Καλλιθέα εντοπίστηκαν οι βαθιές ρίζες της περιοχής με τον πολιτισμό. Με αυτό τον τρόπο παρέχεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να μείνει περισσότερο στην Καλλιθέα, γεγονός που εξασφαλίζει ποικίλα πλεονεκτήματα. Από τη μία μεριά θα μπορέσει να οικειοποιηθεί την περιοχή και να αναπτύξει την επιθυμία να την επισκεφτεί ξανά και από την άλλη μεριά θα καταναλώσει περισσότερα χρήματα και άρα θα αυξηθούν τα εισοδήματα των εμπόρων, του Δήμου και των κατοίκων. Των τελευταίων μέσω της αύξησης των θέσεων απασχόλησης. Ματιά αρκετά τεχνοκρατική αλλά δεν παύει να αντανακλά την πραγματικότητα και μία μέριμνα βασική για οποιοδήποτε Δήμο, Κράτος. Τα οφέλη του ΚΠΠΣΝ διοχετεύονται με όλους τους τρόπους στη ζωή της περιοχής,

4.2.1 Η Δημοτική Πινακοθήκη Καλλιθέας

Η Δημοτική Πινακοθήκη Καλλιθέας στεγάζεται στην οικία του Λάσκαρη Λασκαρίδη, λονδρέζου εμπόρου από την Τραπεζούντα.. Η οικία αποτελεί έργο⁸⁸ του Τσίλερ και είναι το δεύτερο καταγεγραμμένο που ανεγέρθη στην Καλλιθέα, βρίσκεται επί της οδού Λασκαρίδου 120. Η Σοφία Λασκαρίδου, της οποίας το όνομα φέρει η πινακοθήκη, ήταν η πρώτη γυναίκα που φοίτησε στη Σχολή Καλών Τεχνών, ύστερα από πολλές πιέσεις δικές της και της οικογένειάς της στον βασιλιά Γεώργιο Α΄. Δάσκαλοι της μεταξύ άλλων ήταν ο Κωνσταντίνος Βολανάκης, ο Νικηφόρος Λύτρας και ο Γεώργιος Ιακωβίδης. Ο Δήμος πραγματοποίησε την επιθυμία της Σοφίας Λασκαρίδου και μετέτρεψε ην οικία σε πινακοθήκη όπου λειτουργεί από το 2001. Εκεί φιλοξενούνται έργα της ίδιας καθώς και αντικείμενα της ίδιας και της οικογένειάς της. Ταυτόχρονα στις λοιπές αίθουσες φιλοξενούνται κι άλλες εκθέσεις. Η οικία Λασκαρίδου αποτελεί θησαυρό για την πολιτιστική ζωή της Καλλιθέας, τόσο εικαστικό όσο και αρχιτεκτονικό. Επίσης η είσοδος είναι ελεύθερη στο κοινό και παρέχεται η δυνατότητα ξενάγησης κατόπιν συνεννόησης.

---

⁸⁸ <http://www.archaiologia.gr/blog/photo/o-κήπος-της-δημοτικής-πινακοθήκης-καλ/>

Εικόνα 27 : Σοφία Λασκαρίδου, **πηγή:** <http://www.archaiologia.gr/blog/photo/σοφια-λασκαριδου-δημοτικη-πινακοθηκη/>

Εικόνα 28 : Δημοτική Πινακοθήκη Καλλιθέας, **πηγή:** Προσωπικό αρχείο

4.2.2 Σκεπαστή Αγορά Καλλιθέας ή Αγορά των Ποντίων

Ένα άλλο μέρος που αξίζει κανείς να επισκεφθεί είναι η σκεπαστή αγορά⁸⁹ ή αλλιώς η αγορά των Ποντίων. Μετά τη μικρασιατική καταστροφή, πάνω από 20.000 πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Καλλιθέας, ανάμεσά τους Πόντιοι, Καππαδόκες, Μικρασιάτες και Κωνσταντινοπολίτες. Οι Πόντιοι αγόρασαν το οικόπεδο το 1956 όπου μέχρι και σήμερα στεγάζεται η αγορά. Ο χώρος μοιράστηκε ισομερώς. Από τότε κάποια από τα καταστήματα περνούν από γενιά σε γενιά κι άλλα ανοικιάζονται ή πωλούνται. Η οροφή του κτιρίου είναι από ελενίτ ενώ διαθέτει δυο ορόφους. Στον πρώτο όροφο⁹⁰ βρίσκονται οι αποθήκες που αντιστοιχούν σε κάθε κατάσταση του ισογείου, ενώ στο δεύτερο είναι οι τουαλέτες. Η είσοδος της αγοράς βρίσκεται επί της οδού Πλάτωνος στον αριθμό 5 και η έξοδος επί της οδού Γρυπάρη. Η αγορά ανοίγει στις επτά και φιλοξενεί μανάβικα, ψαράδικα, καταστήματα με μπαχαρικά, αρτοσκευάσματα, τυροκομικά είδη, κρεατικά κ.α.

Πρόκειται για μία εμπειρία γεμάτη χρώματα και αρώματα που συμμετέχουν όλες οι αισθήσεις και προκαλούν ταξείδια φαντασίας σε άλλα μέρη και άλλες εποχές όπου αυτού του είδους το εμπόριο άνθιζε και αυτού του είδους το εμπόριο συνέβαλε στο να διατηρήσουν οι Πόντιοι την πολιτιστική τους ταυτότητα.

Εικόνα 29: Η αγορά των Ποντίων ή η σκεπαστή αγορά της Καλλιθέας,
πηγή: <http://www.athensvoice.gr/archives/afieroma-kallithea>

⁸⁹<http://popaganda.gr/ena-mosaiko-apo-chromata-mirodies-ke-anthropous-pou-ta-eponima-tous-telionoun-se-idis/>

⁹⁰<http://www.pontos-news.gr/article/140420/stin-agora-ton-pontion-stin-kallithea>

4.2.3 Σπίτι επί της οδού Μπιζανίου 10

Η επόμενη στάση είναι η οδός Μπιζανίου 10. Στις 24 Ιουλίου του 1944 έγινε μάχη⁹¹ μεταξύ 10 Επονιτών⁹², των Γερμανών και ταγματасφαλιτών, έμεινε γνωστό ως «το ολοκαύτωμα της οδού Μπιζανίου». Στο κτίριο ή «Κάστρο» όπως το ονόμασαν δόθηκε άνιση μάχη επί πέντε ώρες μεταξύ Γερμανών κι Ελλήνων συνεργατών τους και των δέκα νεαρών της ΕΠΟΝ, (η ηλικία των οποίων ήταν μεταξύ δεκαεπτά και είκοσι πέντε ετών). Η μάχη κράτησε πέντε ώρες, όταν έμειναν τρεις από τους δέκα νεαρούς της ΕΠΟΝ ζωντανοί αποφάσισαν να δώσουν τέλος στη ζωή τους πριν πιαστούν από τους Γερμανούς. Τα ονόματα των δέκα πεσόντων είναι χαραγμένα σε μία μαρμάρινη πλάκα στην είσοδο του σπιτιού. Ο προαύλιος χώρος είναι επισκέψιμος και αρκετά φιλικός.

Εικόνα 30: Σπίτι επί της οδού Μπιζανίου 10, **πηγή:** Προσωπικό αρχείο

⁹¹ ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

⁹² ΕΠΟΝ Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων όπου σύμφωνα με το ιδρυτικό της κείμενο πρόκειται για μία οργάνωση με εθνικοαπελευθερωτικό χαρακτήρα, αντιφασιστική – προοδευτική, αντιπολεμική – φιλειρηνική, **πηγή :** ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ

4.2.4 Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Ένας χώρος που διαφέρει από αυτό που υπάρχει στη συνείδηση όλων για τα Πανεπιστήμια στη χώρα μας είναι το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Το Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο βρίσκεται στη διεύθυνση Ελευθερίου Βενιζέλου 70 και φέρει το όνομα του εθνικού ευεργέτη⁹³ Παναγή Χαροκόπου. Ο ίδιος Έλληνας της διασποράς που οραματίστηκε ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα σύγχρονο, με άρτιες υποδομές και εξοπλισμό. Η περιουσία του ιδίου και της συζύγου του, Ευανθία Χαροκόπου-Πετρούτση, αξιοποιήθηκε για το σκοπό αυτό και την υλοποίηση της βούλησής τους.

Το Πανεπιστήμιο λειτούργησε το 1993, διαθέτει τη Σχολή Περιβάλλοντος Γεωγραφίας και Εφαρμοσμένων Οικονομικών, τη Σχολή Επιστημών Υγείας και Αγωγής και τη Σχολή Ψηφιακής Τεχνολογίας. Επίσης λειτουργούν προπτυχιακά Τμήματα και Μεταπτυχιακά Τμήματα. Το Ίδρυμα διαθέτει βιβλιοθήκη και Κέντρο Πληροφορικής καθώς και Γραφείο Διασύνδεσης Σπουδών και Σταδιοδρομίας. Επίσης υποστηρίζεται Κέντρο συμβουλευτικής φοιτητών καθώς και Κέντρο πληροφορικής και δικτύων. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι από το 2001, όπου και συστήθηκε, λειτουργεί Επιτροπή βιοηθικής. Πρόκειται για μία Επιτροπή όπου σκοπός της είναι, όπως προκύπτει από την περιγραφή της στην ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου, «να εγκρίνει και να παρακολουθεί τη βιοϊατρική και συμπεριφορισιακή έρευνα στους ανθρώπους, με σκοπό να προστατεύει τα δικαιώματα και την ακεραιότητα των ατόμων που συμμετέχουν στην έρευνα».

Υπάρχει δυνατότητα ξενάγησης στους χώρους του Ιδρύματος που είναι υποδειγματικοί, κατόπιν συνεννόησης με το Τμήμα Δημοσίων Σχέσεων.

---

⁹³ Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, διαθέσιμο στο : <https://www.hua.gr/index.php/el/>

Εικόνα 31: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, πηγή: <https://www.hua.gr/index.php/el>

4.2.5 Οικία Ιωάννη Γρυπάρη

Η Οικία του Ιωάννη Γρυπάρη επί της οδού Γρυπάρου 112 αποτελεί άλλο ένα μνημείο της νεότερης ιστορίας. Ο Ιωάννης Γρυπάρης γεννήθηκε το 1781 στον Αρτέμωνα της Σίφνου. Οι ρίζες της οικογένειάς του καταγράφονται στο Μεσαίωνα στα Χανιά της Κρήτης όπου διέθεταν οικόσημο το λιοντάρι, μετά την κατάληψη της Κρήτης οι πρόγονοι κατέφυγαν στη Ζάκυνθο καθώς και σε νησιά των Κυκλάδων τη Σίφνο, τη Μύκονο και τη Σύρο. Ο ίδιος φοίτησε⁹⁴ στη Μεγάλη του Γένους Σχολή και σπούδασε φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Τα ποιήματα τα υπέγραφε με το ψευδώνυμο «Αρτεμωνιάτης». Ο Γρυπάρης, μεταφραστής, λογοτέχνης και εκπαιδευτικός, εθνικιστής και υποστηρικτής του Ιωάννη Μεταξά, διετέλεσε διευθυντής⁹⁵ του Εθνικού Θεάτρου και στέλεχος του Υπουργείου Παιδείας. Του έχει απονεμηθεί Αριστείο Γραμμάτων και Τεχνών από την Ακαδημία Αθηνών. Το 1929 αποτέλεσε ιδρυτικό μέλος και τον πρώτο εκλεγμένο πρόεδρο της Ένωσης Ελλήνων Λογοτεχνών. Σημαντική παρακαταθήκη η ανέκδοτη δική του μετάφραση της «Πολιτείας του Πλάτωνα». Από τα δέκα βιβλία της «Πολιτείας του Πλάτωνα» κατάφερε να

⁹⁴ <http://insifnos.gr/τένωες-γράμματα/>

⁹⁵ ΜΕΤΑΠΑΙΔΕΙΑ, διαθέσιμο στο <http://el.metapedia.org/>

επεξεργαστεί τα επτά. Σύμφωνα με το Γιάννη Χτζίνη, λογοτέχνη, ποιητή και προσωπικού φίλου του Ιωάννη Γρυπάρη, αιτία της πνευματικής στειρότητας του Γρυπάρη τα τελευταία χρόνια της ζωής του ήταν ο γάμος του και η αμείλικτη κυριαρχία της γυναίκας του Ρήνας Γρυπάρη. Ο Ιωάννης Γρυπάρης απεβίωσε στις 13 Μαρτίου του 1942 στις τέσσερις τα ξημερώματα λόγω αστίας, αν και είχαν τα απαραίτητα για να ζήσουν η γυναίκα του απέκρυπτε το φαγητό και τα τσιγάρα ώσπου προκάλεσε τη φυσική του εξόντωση με τη χρήση καθαρτικού. Το σύνολο της περιουσίας του περιήλθε μετά το θάνατο της γυναίκας του, δέκα χρόνια μετά, στην Εταιρία Ελλήνων Λογοτεχνών η οποία εξέδωσε τα χειρόγραφα του στη νέα σειρά "Αρχαίων Ελλήνων Συγγραφέων" υπό την επιμέλεια του Ευάγγελου Παπανούτσου. Όσον αφορά το οίκημα επίκειται συνεργασία μεταξύ του Δήμου Καλλιθέας και της Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών για την ίδρυση και λειτουργία του «Μουσείου Γρυπάρη». Ωστόσο το μουσείο δεν έχει λειτουργήσει ακόμη.

Εικόνα 32: Ο Ιωάννης Γρυπάρης, **πηγή:** <https://www.timesnews.gr/>

Εικόνα 33: Οικία Ιωάννη Γρυπάρη επί της οδού Γρυπάρη 112, **πηγή:** Προσωπικό αρχείο

4.2.6 Προσφυγικές κατοικίες

Οι προσφυγικές κατοικίες, όπως αυτές χωροθετήθηκαν στην Καλλιθέα εντοπίζονται στην πλειονότητά τους στις Τζιτζιφιές, θυμίζουν μια άλλη εποχή και ξυπνούν μνήμες από το παρελθόν. Καταλαμβάνουν περίπου δεκαπέντε οικοδομικά τετράγωνα και είναι διώροφα κτίρια τα οποία είναι κτισμένα κατά το συνεχές οικοδομικό σύστημα⁹⁶. Οι κατοικίες στην πλειοψηφία τους κτίσματα που αποτελούνται από ισόγειο κι έναν ακόμη όροφο έχουν κατασκευαστεί τη δεκαετία του '30 για να φιλοξενήσουν τους πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία

Οι πάνω από 20.000 πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή της Καλλιθέας έδωσαν ζωή στην περιοχή και τόνωσαν την εγχώρια αγορά.

Η εικόνα που παρουσιάζουν σήμερα είναι εικόνα εγκατάλειψης και εξαθλίωσης. Η συντήρηση των κτισμάτων είναι ανύπαρκτη. Οι άνθρωποι που φιλοξενούνται στις

---

⁹⁶ Γ. Μαρίνος «Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και αστική πραγματικότητα», 2014

προσφυγικές κατοικίες είναι κυρίως μετανάστες και Ρομά. Εκεί στεγάζονται οικογένειες όπου οι περισσότερες ζουν ειρηνικά σε σχέση με τους κατοίκους της περιοχής. Κάποια από τα σπίτια είναι σε σχετικά καλή κατάσταση, τουλάχιστον εξωτερικά και κάποια άλλα είναι ετοιμόρροπα. Βρίσκονται απέναντι από πολυώροφες πολυκατοικίες που λόγω της δημιουργίας του ΚΠΙΣΝ οι κατοικίες και τα καταστήματα που υπάρχουν στην περιοχή έχουν αυξήσει τις τιμές τους. Μία πραγματικότητα αντιφατική καθώς από τη μία μεριά ένας πολιτιστικός πόλος ανοικοδομήθηκε με σκοπό την πολιτιστική αναβάθμιση της Αθήνας και από την άλλη μεριά οι προσφυγικές κατοικίες ερειπωμένες κι εγκαταλειμμένες από το κράτος κάθε άλλο παρά πολιτιστική ανάταση προκαλούν. Είναι άραγε δυνατό να χτίστηκε ένα τόσο μεγαλόπνοο έργο και ταυτόχρονα να αγνοήθηκε η εικόνα της περιοχής που το πλαισιώνει. Χωρίς αυτό να σημαίνει ριζικές αλλαγές παρά μόνο συντήρηση και φροντίδα μιας περιοχής που συγκεντρώνει μεγάλο ενδιαφέρον τόσο ιστορικό όσο και πολιτιστικό με την έλευση των προσφύγων στην πρωτεύουσα.

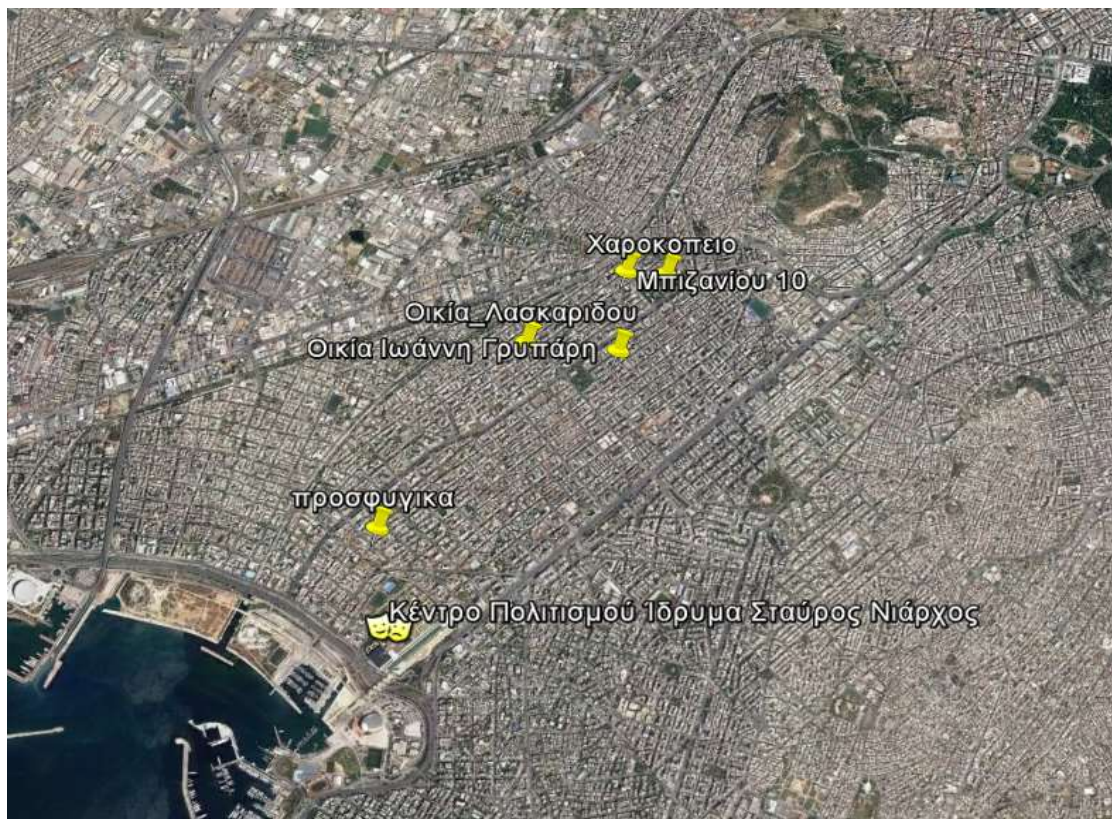

Εικόνα 34: Προσφυγικές κατοικίες επί της οδού Επαμεινώνδα, **πηγή:** Προσωπικό αρχείο

Ακολουθεί η τοποθέτηση των σημείων που προτείνονται για περιήγηση όπως αυτές αποτυπώνονται στο χάρτη της περιοχής της Καλλιθέας (εικόνα 30). Τα σημεία που επιλέχθηκαν αντανακλούν τη βαθιά ιστορία που κουβαλάει η περιοχή της Καλλιθέας. Σημείο αναφοράς είναι το ΚΠΙΣΝ και η περιήγηση προτείνεται στους επισκέπτες σε μια απόπειρα συνδυασμού ψυχαγωγίας, γνώσης και τουρισμού. Πολλοί ακόμα και από τους κατοίκους της Καλλιθέας δε γνώριζαν για την οδό Μπιζανίου 10, ούτε και

για τη σκεπαστή αγορά. Η ως άνω περιήγηση μπορεί να διανθιστεί και με άλλες στάσεις όπως μία επίσκεψη στο Καφενείο «Παλλάδιο», ένας χώρος με μακρόχρονη ιστορία. Το κτίριο που στεγάζει το καφενείο ανεγέρθη το 1938 και διαθέτει καταφύγιο. Λειτούργησε ως λέσχη για Μπριτζ, μέλος της οποίας ήταν και Ιωάννης Μεταξάς. Τα τελευταία χρόνια λειτουργεί ως καφενείο.

Αυτό που διαπιστώθηκε από την ξενάγηση στην περιοχή της Καλλιθέας είναι ότι πρόκειται για μία περιοχή όπου κι εκεί ακολουθήθηκε το τρίπτυχο πολυκατοικίες – δομημένος χώρος, ελάχιστο πράσινο, εμπορικές χρήσεις, αλλά εξακολουθεί να υπάρχει η εικόνα περασμένων δεκαετιών, με ο,τι αυτό συνεπάγεται. Είτε πρόκειται για τη σκεπαστή αγορά, είτε για την οικία Γρυπάρη, ή τις προσφυγικές κατοικίες. Και σε αυτή την περίπτωση ο σχεδιασμός είναι ελλιπής και από τα ρυθμιστικά σχέδια που προηγήθηκαν δεν υπέστη σημαντική βελτίωση. Απεναντίας απαξιώθηκε περαιτέρω. Η μοναδική ευκαιρία που προσφέρει το ΚΠΙΣΝ πρέπει να αποτελέσει φάρο και ταυτόχρονα μοχλό πίεσης για να εφαρμοστούν όλα εκείνα που ενώ έχουν εκπονηθεί βρίσκονται στα συρτάρια. Βελτίωση του αστικού χώρου, δημιουργία χώρων πρασίνου, ελάφρυνση κεντρικών οδικών αρτηριών, εξεύρεση χώρων στάθμευσης πλησίον του εμπορικού κέντρου της Καλλιθέας κ.α.

Εικόνα 35 : Απεικόνιση προτεινόμενης περιήγησης

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ο πολιτισμός και οι πολιτιστικές δραστηριότητες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην τοπική ανάπτυξη και οικονομία. Στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ασκείται πολιτιστική πολιτική εναρμονισμένη με την κουλτούρα του λαού και τους στόχους της εκάστοτε κυβέρνησης. Οι πολιτιστικές βιομηχανίες αποτελούν λύση για την εφαρμογή πολιτιστικής πολιτικής σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Αμερικής.

Η παράκτια ζώνη της Αθήνας βάλλεται τα τελευταία χρόνια από πολιτικές απαξίωσης που εντείνουν την υποβάθμιση τόσο του φυσικού περιβάλλοντος όσο και του αστικού χώρου. Οι πιέσεις που υφίστανται το παραλιακό μέτωπο έχουν διευρύνει τις ανάγκες επέμβασης και αποκατάστασης για την επίλυση των επί σειράς ετών προβλημάτων. Η εικόνα του παραλιακού μετώπου δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες των κατοίκων της πρωτεύουσας. Η πρόσβαση στη θάλασσα είναι προβληματική και παρεμποδίζεται από τον μεγάλο οδικό άξονα της Λεωφόρου Ποσειδώνος. Την ήδη βεβαρυσμένη εικόνα συμπληρώνει η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος και η καταστρατήγηση του δημόσιου χαρακτήρα της παράκτιας ζώνης. Από τη μία μεριά παρατηρείται συγκέντρωση κατοικιών και από την άλλη υπηρεσίες του τριτογενή τομέα. Οι κοινόχρηστοι χώροι και οι χώροι άθλησης εκλείπουν. Παρ' όλες τις διαβεβαιώσεις και θεσμικές ρυθμίσεις για την αξιοποίηση των εγκαταστάσεων των Ολυμπιακών Αγώνων έμειναν λευκοί ελέφαντες⁹⁷. Ωστόσο η χαμένη ευκαιρία που προσέφερε η προοπτική των Ολυμπιακών Αγώνων φαίνεται να επιστρέφει με την αξιοποίηση του Αεροδρομίου του Ελληνικού και την προοπτική δημιουργίας Μητροπολιτικού Πάρκου.

Σε αντίστοιχες Ευρωπαϊκές χώρες με παραλιακό μέτωπο εμφανίζεται διαφορετική εικόνα, με σχεδιασμό και προσανατολισμό διαμορφώνοντας ένα περιβάλλον υψηλής αισθητικής και λειτουργικότητας που ικανοποιεί τις ανάγκες των πολιτών, όσον αφορά τη μετακίνηση, την ψυχαγωγία και το περιβάλλον. Οι αναπλάσεις περιοχών με πολιτιστικό προσανατολισμό, δημιουργία έργων ναυαρχίδες συνιστούν πρακτικές που αποσκοπούν στην οικονομική αναζωογόνηση της τοπικής και ευρύτερης οικονομίας. Η αύξηση του ενδιαφέροντος για την περιοχή δημιουργεί επιρροές στην αύξηση του τουρισμού, την αύξηση της ζήτησης για εμπορικές δραστηριότητες, Στην Ελλάδα το

---

⁹⁷ Λευκός ελέφαντας στην αρχιτεκτονική είναι το οίκημα που δεν έχει χρησιμότητα ή κοστίζει πολύ για να διατηρηθεί ή είναι δύσκολο να απομακρυνθεί όταν παραμένει “κουφάρι”.

παραλιακό μέτωπο αποτελούσε σχεδόν πάντα την έριδα για την ικανοποίηση ιδιωτικών συμφερόντων, μέσω καταπάτησης χιλιομέτρων παραλία, με την ανοχή των Δημοτικών Αρχών και κυβερνήσεων.

Η εντεινόμενη οικονομική κρίση των τελευταίων ετών έχει επαναφέρει το θέμα της ανάπτυξης και της προσέλκυσης ιδιωτικών επενδύσεων. Έννοιες που έχουν ταυτιστεί με την εκποίηση της δημόσιας περιουσίας και εξαγοράς της από μεγάλα οικονομικά funds με σκοπό την εξασφάλιση των υψηλότερων δυνατών οικονομικών απολαβών και όχι το δημόσιο συμφέρον, την προστασία του περιβάλλοντος και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών.

Ο χώρος του πρώην Αερολιμένα Αθηνών που κάποτε αποτελούσε το βασικό πύρινα για την ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων και την εξέλιξη της περιοχής, καλείται να εκπληρώσει ένα φιλόδοξο όραμα που πρωτίστως αποτελεί μία τεράστια οικονομική επένδυση. Η εγκατάλειψη και η απαξίωση του πρώην Αερολιμένα Αθηνών βύθισε ακόμη περισσότερο την περιοχή στα προβλήματά της που αφορούν κυρίως την έλλειψη έργων υποδομής. Έργα που εδώ και δεκαετίες εκπονούνται αλλά δεν υλοποιούνται και μεγεθύνουν το χάσμα μεταξύ της υπόλοιπης Αττικής με τη θάλασσα. Επιδεινώνουν την ήδη επιβαρυνόμενη κατάσταση του οδικού δικτύου και διαιωνίζουν τα προβλήματα από τη μη εφαρμογή των αντιπλημμυρικών έργων.

Και σε αυτή την περίπτωση με όχημα ην ανάπτυξη, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, την απασχόληση και την προσέλκυση περαιτέρω επενδύσεων αποφασίστηκε να εγκριθεί η χωροθέτηση Μητροπολιτικού Πάρκου στο χώρο του Ελληνικού. Για τους κατοίκους της περιοχής τίθεται το θέμα της ανάπλασης του Φαληρικού Όρμου και της υλοποίησης των έργων υποδομής προϋποθέσεις βασικές για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και τη διευκόλυνση όλου του λεκανοπεδίου. Έργα που θα φέρουν πιο κοντά κατοίκους με τη θάλασσα.

Αυτό που προκύπτει από την παραπάνω αναφορά είναι ότι η περιοχή μελέτης αποτελεί περίπτωση όπου το θεσμικό πλαίσιο δεν έχει εφαρμοστεί, είτε πρόκειται για το Ρυθμιστικό Σχέδιο, είτε για τα Γενικά Πολεοδομικά Σχέδια των Δήμων. Τα προγράμματα ανάπλασης θα πρέπει να ενσωματώνουν πρακτικές στήριξης των αποκλεισμένων κοινωνικών ομάδων, ενίσχυσης της απασχόλησης και προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος. Οι πρακτικές θα πρέπει να εκπονούνται σύμφωνα με το φυσικό, κοινωνικό, οικονομικό και κτιριακό απόθεμα που διαθέτει κάθε περιοχή προκειμένου να επιλυθούν τα προβλήματα και να αναδειχθούν οι ευκαιρίες και τα πλεονεκτήματα της κάθε περιοχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αλεξίς Καρέλ, (1953), Reflections on Life, Hawthorn Books Inc, New York.
- Atchia, M., Tropp, S., (1995), Environmental Management, Issues and Solutions, Carter R.W.G., England.
- Bianchini F. -Parkinson M., (1994), «Πολιτιστική πολιτική και αναζωογόνηση των πόλεων, Η εμπειρία της Δυτικής Ευρώπης»,
- Bianchini, F., (1993), “Remaking European Cities: The Role of Cultural Policies”, στο Franco Bianchini και Michael Parkinson (eds), Cultural Policy and Urban Regeneration. Manchester: University Press.
- Böhm, S., and Land, C., (2009), No Measure for Culture? Value in the New Economy, διαθέσιμο στο file:///C:/Users/user/Downloads/No_measure_for_culture_Value_in_the_new.pdf, τ.ε. 25.05.2017
- Boorsma, B., (1998), Van Hemel A., Van Der Wielen N.(ed.), Privatization and Culture: Experiences in the Arts, Heritage and Cultural Industries in Europe, Circle/Kluwer, Amsterdam
- Brooks, A.C.και Kusner RJ, (2001), "Cultural Districts and Urban Development" in International Journal of Arts Management, vol. 3:2.
- Clavel, P., (1986), The Progressive City. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Decision No 1350/2008/EC Concerning the European Year of Creativity and DF>, τ.ε. 25/04/2017.
- ESSnet-Culture 2012, “European Statistical System Network on Culture” Final Report, Luxembourg, May 2012
- European Commission, Creative Europe 2014-2020, διαθέσιμο στο https://europa.eu/european-union/topics/culture_el, τ.ε. 15.01.2017.
- European Commission, Treaty of Rome 1957, διαθέσιμο στο <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=URISERV%3Axy0023>, τ.ε. 20.01.2017.
- European Council, (4/12/2008), διαθέσιμο στο http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=OJ%3AJOL_2009_034_R_0017_01
- European Parliament and the Council (16 December 2008). OJ L 348/1, 24/12/20:

- Evans, G., (2001), *Cultural Planning: An Urban Renaissance?*, London και New York: Routledge.
- Florida, R., (2002), *The rise of the Creative Class*, Basic Books.
- Grefe X., (2005) *Culture and Local Development*, O.E.C.D., Paris -M. Miles (2004)
- Griffiths, R., (1995), “Cultural Strategies and New Modes of Urban Intervention”, *Cities*, (12) 4: 253-265.
- Hall T., 2005, *Αστική Γεωγραφία*, Αθήνα: Κριτική.
- Hall, T. και Hubbard, P., (1998), *The Entrepreneurial City: Geographies of Politics, Regime and Representation*. New York: John Wiley and Sons.
- Harvey, D., (1989), “From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism”, *Geografiska Annaler*, 71B:3-17.
- Hayden, D., (1995), *The Power of Place: Urban Land –scapes as Public History*, Cambridge: MIT Press.
- Hitters, E., Patronen van Patronage (1996), : *Mecenaat, protectoraat en markt in de kunstwereld*, Jan Van Arkel, Utrecht 1996 (Ολλανδικά: Πρότυπα χρηματοδότησης και ελέγχου: ο μαικήνας, ο προστάτης και η αγορά στον καλλιτεχνικό κόσμο).
- Holcomb, B., (1999), “Marketing Cities for Tourism”, στο Dennis Judd και Susan Fainstein (eds), *The Tourist City*, New Haven: Yale University Press.
- Innovation (2009), στο Europa, διαθέσιμο στο <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0115:0117:EN:P>
- Judd, D., (2003), *The Infrastructure of Play*. Ar-monk, NY:M.E. Sharpe.
- Kostopoulou, S., (2002), *Towards a Sustainable Urban Coast: An Integrated Coastal Zone Management Framework for the Cityport of Thessaloniki*, Paper from Coastal Environment, Wessex Institute of Technology: Southampton, UK.
- Ley, D., (2003), “Arts, Aestheticisation, and the Field of Gentrification,” *Urban Studies*.
- Matarasso, F., (1997), *Use or Ornament? The Social Impact of Participation in the Arts*, Comedia Research and Strategy in Bournes Green, Stroud
- Metaxas Th., Deffner A., (2004), “Marketing, Management and Promotion Policies of city image: defining the role and the contribution of Public Museums in Greece”, Πρακτικά Β΄ Διεθνούς Συνεδρίου Μουσειολογίας, Μυτιλήνη

- Mommas, H., (2004), "Cultural Clusters and the Post-Industrial City: Towards the Remapping of Urban Cultural Policy", *Urban Studies*, (41)3: 507-532.
- Montgomery, J., (2003), "Cultural Quarters as Mechanisms for Urban Regeneration. Part 1: Conceptualising Cultural Quarters" in *Planning, Practice & Research*, Vol. 18, No 4, p. 293-306.
- Nevarez, L.,(2003), *New Money, Nice Town: How Capital Works in the New Economy*, New York: Routledge.
- Roodhouse, S., (2006), *Cultural Quarters, Principles and Practices*, Intellect, London.
- Rosenzweig R., Blackmar E. (1992), *The Park and the People: A History of Central Park*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Savage and Warde, 2005
- Scott A., (1997), "The cultural economy of cities" in *International Journal of Regional Research*, Volume 21/2: 323-339
- Scott, A., (2000), *The Cultural Economy of Cities*, London: Sage Publications. *Studies*, Vol. 35: 841-854,
- Throsby David, (2001), *Economics and Culture*, Cambridge University Press, Cambridge
- UNESCO (1969), "Cultural policy A preliminary study", Paris
 _UNESCO, Environment and Development Briefs, Paris 1993, διαθέσιμο στο <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001085/108548EB.pdf>, τ.ε. 20.02.2017.
- Van Aalst, I. και Boogaarts, I., (2002), "From Museum to Mass Entertainment: The Evolution of the Role of Museums in Cities", *European Urban and Regional Studies*, (9)3: 195-209.
- Zukin Sharon (1995), *The Cultures of Cities*, Malden, Mass and Oxford, UK: Blackwell Publishers.
- O' Connor J., Wynne D., (1998), "Consumption and the Postmodern City", in *Urban*

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελίδης Μ., Οικονόμου Α., (2005), Χρήσεις Γης και Επιπτώσεις στον Παράκτιο Χώρο της Ελλάδας, HELECO '05, ΤΕΕ, Αθήνα.
- Ανδρικοπούλου, Ε., et, al, (2014), Πόλη και Πολεοδομική Ανάπτυξη για τη Βιώσιμη Αστική Ανάπτυξη, Εκδόσεις: Κριτική, Αθήνα.
- Αντωνιάδης Γ. (2011) «Ολοκληρωμένη διαχείριση παράκτιας ζώνης – Η περίπτωση της Κέρκυρας»
- Αραβαντινός, Α., (2007), Πολεοδομικός Σχεδιασμός για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη του Αστικού Χώρου, Εκδόσεις: Συμμετρία, Αθήνα.
- Βασενχόβεν, Λ., (2006), Ευρωπαϊκή Ένωση και πόλεις.
- Βασιλική Μακρή (2001), «Προστασία και διαχείριση της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς στο πλαίσιο της διεθνούς κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης»,
- Βερνίκος, Ν., Δασκαλοπούλου Σ., Μπαντιμαρούδης Φ., Μπούμπαρης Ν., Παπαγεωργίου Δ., (επ.) (2005), Πολιτιστικές Βιομηχανίες, Διαδικασίες, Υπηρεσίες, Αγαθά, εκδ. Κριτική, Αθήνα
- Βίττης, Ν., (2004), Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Ζωνών και Ελληνική Νομοθεσία,
- Γ. Α. Παπαϊωάννου (2012) «Μελέτη και σχεδιασμός της ανάπλασης του παραλιακού μετώπου του δήμου Πειραιά από την πλαζ Φρεαττύδας έως την πλαζ Βοτσαλάκια»
- Γ. Α. Παπαϊωάννου (2012), Μελέτη και σχεδιασμός της ανάπλασης του παραλιακού μετώπου του δήμου Πειραιά από την πλαζ Φρεαττύδας έως την πλαζ Βοτσαλάκια.
- Γασπαρινάτος Κ., (2006),
- Γεωργάκης Γ. (2009), Οι όψεις του αστικού τοπιού στις παράκτιες πόλεις– το παράδειγμα του Δήμου Αρτέμιδος Αττικής.
- Γιαννίτσα Σ. (2011) «Χρήσεις Πολιτισμού σε Αποβιομηχανοποιημένες Αστικές Περιοχές : Το παράδειγμα της οδού Πειραιώς»
- Γοσποδίνη, Α., (2006), «Σκιαγραφώντας, ερμηνεύοντας και ταξινομώντας τα νέα τοπία της μεταβιομηχανικής πόλης» στο Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος (επ.), Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη, Εκδ. Κριτική, Αθήνα.
- Μπαμπούκα, Μ., Από την εγκατάλειψη στην αναγέννηση αστικών περιοχών, διαθέσιμο στο http://www.citybranding.gr/2013/01/blog-post_17.html, τ.ε. 15.03.2017

- Ζούνης, Π., (2001), Η πολιτιστική χορηγία ως μέσο επικοινωνίας, Εκδόσεις: Παρατηρητής, Αθήνα.
- Ιατρίδου, Μ., (2006), Φαληρικός Όρμος: Η Ολυμπιακή Δόμηση και η Μετα-ολυμπιακή Εμπορευμα- τοποίηση, Αρχιτέκτονες, Τεύχος 59, σελ 66-68.
- _Καμπουρης Α. (2010), Ανάπλαση Παραθαλάσσιου Μετώπου. Περίπτωση _ Καλοχωρίου Θεσσαλονίκης.
- _Καραβία , Π., Ε., (2006) «Αστικές αναπλάσεις υποβαθμισμένων περιοχών»,
- Καραμάνου, Ζ., (1997), Αποκατάσταση - Επανάχρηση Κτιρίων και Συνόλων, Αναβάθμιση Προβληματικών Οικιστικών Περιοχών, Θεσσαλονίκη.
- Καραχάλης Ν. Γ. «Πολιτισμός και Τοπική Ανάπτυξη: Ο ρόλος των πολιτιστικών και τουριστικών περιοχών στη σύγχρονη πόλη», 2007
- Καρύδης, Δ., (1991), Ανάγνωση Πολεοδομίας, Η κοινωνική σημασία των χωρικών
- Καφούρος Μ. (2009) , Αναγνώστου Χ. «Διαχείριση αστικού θαλάσσιου μετώπου στα πλαίσια της αειφόρου αστικοποίησης - η περίπτωση του θαλάσσιου μετώπου του μείζονος Πειραιά»
- Κονσόλα Ν., (2006), Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Κοσμίδου, Ζ., (2000), Ο Πολιτισμός ως Επικοινωνιακό Μέσο για τη Βελτίωση των Διεθνών Σχέσεων και η Ελληνική Πολιτιστική Διπλωματία, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Κουσουρής, Θ., (2009), Η θάλασσα και τα οικοσυστήματά της, Πανεπιστήμιο Αιγαίου – Τμήμα Περιβάλλοντος, Αθήνα
- Κυπραίος Ν.Γ., Γιαντση Θ. «Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης τω Παράκτιων Ζωνών (Ο.Δ.Π.Ζ.): Σκοπός, Αρχές & Κατευθύνσεις Κατάρτισης Εθνικού Σχεδίου»
- Λουκαΐτου – Σιδέρη, Α., (2006), Πολιτιστικά Τοπία και Πολιτιστικές Στρατηγικές: Η Αμερικάνικη Εμπειρία» στο Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος (επ.), Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη, Εκδόσεις: Κριτική, Αθήνα.
- Μακρή, Β., (2001), Προστασία και διαχείριση της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς στο πλαίσιο της διεθνούς κοινότητας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Μαρίνος Γ. 2014 «Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και αστική πραγματικότητα»
- Μαρίνος, Γ., (2014), Κέντρο Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος και αστική πραγματικότητα.
- Μορφών, Εκδόσεις: Συμμετρία, Αθήνα.

- Μουκούλης, Π., (2008), Φαινόμενα “Gentrification” στην Αθήνα; Διερεύνηση των Χωρικών, Λειτουργικών και Κοινωνικών Αναδιαρθρώσεων και Σύγκριση με τη Διεθνή Εμπειρία.
- Μούσης, Ν., (2011), Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, οικονομία, πολιτική, Εκδόσεις: Παπαζήσης, Αθήνα.
- Μπαμπούκα, Μ., 2013, Από την εγκατάλειψη στην αναγέννηση αστικών περιοχών.
- Μπατζίκου, Σ., (2008/09), Μεταολυμπιακή εξέλιξη του Φαληρικού Όρμου.
- Πετρίδης, Κ., Δ., (2008), Από τον Αιγιαλό και Παραλία στην ΟΔΠΖ, ΤΕΕ Περιφερειακό Τμήμα Θράκης
- Αξιολόγηση επίδρασης και Επιχειρηματικό Σχέδιο του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) Αξιολόγηση επίδρασης ΚΠΙΣΝ – Συνοπτική έκθεση Φεβρουάριος 2011
- Πρόγραμμα Ολοκληρωμένης Ανάπλασης Φαληρικού Όρμου, Η Αθήνα ανακτά το θαλάσσιο μέτωπο της.
- Σκριμιζέα, Ε., Παπακωνσταντίνου. Δ., Σιόλας, Α., (2013), Μεθοδολογία Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Παράκτιας Ζώνης Μελέτη Περίπτωσης Τμήμα της Παράκτιας Ζώνης της Νοτιοδυτικής Αττικής, 1^ο Συνέδριο Χωρικής Ανάλυσης: Παράκτια, Αθήνα.
- Σταματίου, Ε., (2003), Χωρικές Δυσλειτουργικές και Περιβαλλοντικές αλλοιώσεις στις Παράκτιους Νομούς της Ελλάδας – Προβλήματα και Προοπτικές, Σειρά ερευνητικών εργασιών.
- Στεφάνου Ι., Χατζοπούλου Α., Νικολαΐδου Σ. (1995) «Αστική Ανάπλαση – Πολεοδομία, Δίκαιο, Κοινωνιολογία»,
- Στεφάνου, Ι., Χατζοπούλου Α., Νικολαΐδου Σ., (1995), Αστική Ανάπλαση – Πολεοδομία, Δίκαιο, Κοινωνιολογία, ΤΕΕ, Αθήνα.
- Συνοπτική Έκθεση, (2011), Αξιολόγηση επίδρασης και Επιχειρηματικό Σχέδιο του Κέντρου Πολιτισμού Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος (ΚΠΙΣΝ) Αξιολόγηση επίδρασης ΚΠΙΣΝ.
- Τζουμάκα, Ε., (2005), «Πολιτιστική Διπλωματία – Διεθνή Δεδομένα και Ελληνικές Προοπτικές», Εκδόσεις: Σιδέρης, Αθήνα.
- Μοντέλα Πολιτιστικής Πολιτικής, Εθνική Σχολή Δημόσια Διοίκησης
- Τμήμα Περιβάλλοντος Κυπριακής Δημοκρατίας, διαθέσιμο στο http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environmentnew.nsf/page11_gr/page11_gr?OpenDocument, τ.ε. 11.04.2017.

-Τουφεγγοπούλου, Α., (2007), Η Κοινοτική Πολιτική για τις Παράκτιες Περιοχές και η Εφαρμογή της στην Ελλάδα.

-Αρχαιολογία έλληνες του πνεύματος, Θεσμοθέτηση και ίδρυση της αρχαιολογικής υπηρεσίας - τα πρώτα βήματα, (2015), διαθέσιμο στο <http://ellinoistorin.gr/?p=24146>

-Ίδρυμα Ευγενίδου, διαθέσιμο στο <http://www.eugenfound.edu.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=node&cnode=6>, τ.ε.

25.05.2017

-Europedia, Η πολιτιστική πολιτική της ΕΕ, διαθέσιμο στο http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/4/10/03/?lang=gr&all=1&s=1&e=10

20.01.2017.

- ΟΡΣΑ (1989). «Φαληρικός Όρμος: Σχέδιο Πλαίσιο», Τομέας Ειδικών Μελετών. www.minen.gr

-Medseaties - Ολοκληρωμένη Διαχείριση Θαλασσιάς Ζώνης σε Βιώσιμες Μεσογειακές Μητροπόλεις (Inclusive Governance for Sustainable Mediterranean Coastal Metropolis), (2015).

-Τράπεζα της Ελλάδας, (2/2014), Working Paper, Η Έξυπνη Οικονομία: “Πολιτιστικές” και “Δημιουργικές” Βιομηχανίες στην Ελλάδα. Μπορούν να Αποτελέσουν Προοπτική Εξόδου από την Κρίση ;

-ΥΠΕΚΑ, Αστική Ανάπλαση, διαθέσιμο στο <http://www.ypeka.gr/Default.aspx?tabid=325>

-Υπουργείο Πολιτισμού, (2014), Παραδοτέο Έργου: Μελέτη αποτίμησης των κοινωνικοοικονομικών επιπτώσεων των έργων πολιτισμού, Deloitte.

- Χαρακόπειο Πανεπιστήμιο, διαθέσιμο στο : <https://www.hua.gr/index.php/el/>

-<http://www.archaiologia.gr/blog/photo/o-κήπος-της-δημοτικής-πινακοθήκης-καλ/>

-Εφημερίδα ATHENSVOICE, διαθέσιμο στο: <http://www.athensvoice.gr/archives/afieroma-kallithea>, ανάκτηση: 28.08.2017

- Φάρος Τυφλών Ελλάδας, διαθέσιμο στο <https://www.fte.org.gr/index.php/el/>, ανάκτηση 10.06.2017

ΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

[-http://www.culturenow.gr/47252/diepisthmonikh-proseggish-gia-ta-eyrhmata-twn-anaskafwn-toy-kentroy-politismoy-idryma-stayros-niarxos](http://www.culturenow.gr/47252/diepisthmonikh-proseggish-gia-ta-eyrhmata-twn-anaskafwn-toy-kentroy-politismoy-idryma-stayros-niarxos)

[-http://www.vlioras.gr/Philologia/Composition/Politismos.htm](http://www.vlioras.gr/Philologia/Composition/Politismos.htm)

http://www.europedia.moussis.eu/books/Book_2/4/10/03/?lang=gr&all=1&s=1&e=10

-ΒΙΚΙΠΑΙΔΕΙΑ, πηγή : <https://el.wikipedia.org/>

[-http://medsos.gr/medsos/2009-01-22-13-00-20/2009-06-11-11-15-09/2009-06-17-14-22-40/632--a-.htm](http://medsos.gr/medsos/2009-01-22-13-00-20/2009-06-11-11-15-09/2009-06-17-14-22-40/632--a-.htm)

[-http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/2467670/prochora-omala-i-anaplasti-tou-falirikou-ormou](http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/2467670/prochora-omala-i-anaplasti-tou-falirikou-ormou)

[-https://newyorktravel.gr/central-park/central-park/http://insifnos.gr/τένωες-γράμματα/](https://newyorktravel.gr/central-park/central-park/http://insifnos.gr/τένωες-γράμματα/)

-ΜΕΤΑΠΑΙΔΕΙΑ, διαθέσιμο στο <http://el.metapedia.org/>

[-http://popaganda.gr/ena-mosaiko-apo-chromata-mirodies-ke-anthropous-pou-ta-eponima-tous-telionoun-se-idis/](http://popaganda.gr/ena-mosaiko-apo-chromata-mirodies-ke-anthropous-pou-ta-eponima-tous-telionoun-se-idis/)

[-http://www.pontos-news.gr/article/140420/stin-agera-ton-pontion-stin-kallithea](http://www.pontos-news.gr/article/140420/stin-agera-ton-pontion-stin-kallithea)

[-http://www.archaiologia.gr/blog/photo/σοφία-λασκαριδου-δημοτικη-πινακοθηκη/](http://www.archaiologia.gr/blog/photo/σοφία-λασκαριδου-δημοτικη-πινακοθηκη/)

[-http://www.mothersblog.gr/paidi/story/17349/moyseio-afis-stin-kallithea-ena-moyseio-poy-epivalletai-to-aggigma](http://www.mothersblog.gr/paidi/story/17349/moyseio-afis-stin-kallithea-ena-moyseio-poy-epivalletai-to-aggigma)

<https://www.timesnews.gr/>

<https://380mcdigitalworld3.wordpress.com/2012/01/24/trade-economic-history-of-bilbao/>

<http://www.mytheatro.gr/teknopolis-gkazi/>